

NEMZETI
KÖZSZOLGÁLATI
EGYETEM
LUDOVIKA

ÁLLAMTUDOMÁNYI ÉS NEMZETKÖZI
TANULMÁNYOK KAR
CIVILISZTIKAI TANSZÉK

OPUSCULA CIVILIA

Pályakezdő Civilisták II. Szimpóziuma

A családok és a családpolitika szinergiái a jogban

2022/6.

Szerkesztette: Csítei Béla és Dúl János

A TKP2021-NKTA-51 számú projekt az Innovációs és Technológiai Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021-NKTA pályázati program finanszírozásában valósult meg.

Tartalom

<i>Előszó</i>	2
<i>Tóth Barbara</i> A gyermektartás megváltozott szabályai	3
<i>Kriston Edit – Mélypataki Gábor</i> Egyenesek és útvesztők a családpolitika jogi megoldásaiban – Gondolatok az Alkotmánybíróság néhány határozatának margójára	19
<i>Herke-Fábos Barbara Katalin</i> A család szerepe a bűnelkövető gyermek nevelésében	28
<i>Dúl János</i> A családi vállalkozások egyes jogi aspektusai	47
<i>Lénárdné Maletics Borbála</i> Milyen módon érinti a házasság és annak felbontása az egyes gazdasági társaságok státuszát	63
<i>Csítei Béla</i> A vállalkozás mint gazdasági egység versenyjogi fogalma, kitekintéssel a hozzátartozói kapcsolatok szerepére	75

Előszó

A *Pályakezdő Civilisták II. Szimpóziumának* megrendezésére 2022. május 16-án került sor a Nemzeti Közszerológati Egyetemen. A rendezvény célja az volt, hogy előadói fórumot biztosítson az ország különböző egyetemein adjunktusként, egyetemi tanársegédként, tudományos munkatársként és tudományos segédmunkatársként oktató és kutató magánjogászok számára, egyúttal lehetőséget teremtsen a fiatal kollégák közötti kapcsolatépítésre.

A konferencián a Nemzeti Közszerológati Egyetem oktatói mellett a Miskolci Egyetemről és a Pécsi Tudományegyetemről is részt vettek előadók. E kötet a konferencián elhangzott sokszínű előadások tartalmát jeleníti meg tanulmányok formájában.

Újfént szeretnénk köszönetet mondani valamennyi résztvevőnek mind az előadások megtartásáért, mind a kötetben való publikálásért. A szimpózium megszervezésére az előző évi konferencia folytatásaként került sor, és őszintén bízunk abban, hogy a jövőben ismételtlen, további kollégákkal bővülve újfént találkozhatunk.

A szerkesztők

A gyermektartás megváltozott szabályai

1. Bevezető

Az 1991. évi LXIV. törvénnyel beiktatott, a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény (Gyermekjogi Egyezmény) 3. cikke értelmében „*a szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenek felett álló érdekét veszik figyelembe elsősorban*”. A gyermekek védelméről és gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (Gyvt.) 2. § (1) bekezdése – a Gyermekjogi Egyezménnyel összhangban – kimondja, hogy „*a gyermekek védelmét ellátó helyi önkormányzatok, gyámhatóság, bíróságok, rendőrség, ügyészség, pártfogó felügyelői szolgálatként eljáró fővárosi és megyei kormányhivatal, más szervezetek és személyek e törvény alkalmazása során a gyermek mindenek felett álló érdekét figyelembe véve, törvényben elismert jogait biztosítva járnak el*”. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) 4:2. § (1) bekezdése pedig akként rendelkezik, hogy a családi jogviszonyokban a gyermek érdeke és jogai fokozott védelemben részesülnek. Ennek megfelelően „*a szülői felügyeletet a szülők a gyermek megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődésének érdekében, egymással együttműködve kötelesek gyakorolni, és e jog közös gyakorlása során a szülők jogai és kötelezettségei egyenlők*”.

A szülői felügyelet a Ptk. értelmében magában foglalja a gyermek nevének meghatározását, a gyermek gondozását és nevelését, a gyermek vagyonának kezelését, valamint a gyermek törvényes képviselőjét. Ennek keretében a szülők joga és egyben kötelezettsége, hogy a gyermeket gondozzák, a gyermek megélhetéséhez és felnevelkedéséhez szükséges feltételeket biztosítsák. A gyermeknek ezt a jogosultságát az említett jogszabályokon kívül az Alaptörvény XVI. cikke, továbbá a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény (Csvt.) is nevesíti. Ez nemcsak az együtt élő, hanem a különélő szülő kötelezettsége is, amely érvényre juttatásának egyik eszköze a kiskorú gyermek tartása iránt indított per.

A kiskorú gyermek tartása iránti követelések érvényesítésében jelentős előrelépést hozott már az a tény is, hogy a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (Pp.) az ezekre a perekre vonatkozó különös szabályokat önálló fejezetben szabályozza. A 2010 óta bevezetett új családpolitikai intézkedések előnyösen érintették a gyermeket nevelő családokat, azonban továbbra is az egyszülős háztartások vannak kitéve a legnagyobb kockázatnak. Az egyszülős családokat érintő egyik legsúlyosabb probléma az, ha a jogosult nem vagy csak jelentős késedelemmel jut hozzá a gyermektartásdíjhoz, amely a gyermek mindennapi ellátását lenne hivatott szolgálni. Az egyes törvényeknek az egyszülős családok életkörülményeinek javítása érdekében történő módosításáról szóló 2021. évi LXXIV. törvény 2022. január 1-jével további változásokat hozott a kiskorú gyermek tartásának szabályozásában. E törvény jelentősen módosította a kiskorú gyermek tartásával kapcsolatos perek és az ezekkel összefüggő végrehajtási eljárás szabályait is. A módosítások célja, hogy az eddigi támogatásokon túl további célzott intézkedésekkel javítsa az egyszülős családok életkörülményeit, egyrészt a gyermektartásdíj megállapításával és behajtásával összefüggő eljárások gyorsaságának és hatékonyságának növelése, másrészt a gyermektartásdíj megelőlegezésével kapcsolatos jogi szabályozás kedvezőbbé tétele révén.

¹ Egyetemi tanársegéd, Miskolci Egyetem, Állam és Jogtudományi Kar, Európai és Nemzetközi Jogi Intézet.

E törvény három jogszabály, nevezetesen a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvénynek (Vht.) a gyermektartásdíj-követelés végrehajtásával kapcsolatos, a Gyvt. gyermektartásdíj előlegezésére vonatkozó és a Pp.-ben a kiskorú gyermek tartása iránt indított per szabályait módosította, de csak azokat a gyermektartási pereket érinti, ahol a jogosult a tartás iránti igényét önállóan, nem pedig egy személyi állapotot érintő per járulékos kérdéseként terjeszti elő.

Jelen tanulmányban a fent nevezett törvényben alkalmazott sorrendtől eltérve, először a gyermektartás eljárásjogi (és a legszorosabban kapcsolódó anyagi jogi) szabályait vázoljuk fel, majd ezt követően a megelőlegezés, végül pedig a végrehajtás megváltozott szabályait kívánjuk röviden összefoglalni.

2. A kiskorú gyermek tartásának érvényesítése

A bevezető részben már említett gondoskodás egyik Ptk. által is nevesített formája a gyermektartás. Mivel a tanulmány kereteit meghaladná a teljes rokontartásra vonatkozó szabályrendszer ismertetése, ezért most csak kifejezetten a kiskorú gyermek tartására vonatkozó, különösen az eljárásjog szempontjából jelentőséggel bíró anyagi jogi szabályokról teszünk említést.

2.1. A jogviszony alanyai

Először is vizsgáljuk meg, kik lehetnek ennek a jogviszonynak az alanyai, vagyis kik rendelkezhetnek majd perbeli legitimációval.

A tartásra jogosultak közül a vér szerinti gyermek, a mostoha- és a nevelt gyermek egy sorban jogosult. A szülők tartási kötelezettsége a gyermekek természetbeni tartását (tényleges gondozását, felügyeletét, ápolását) és a szükségleteik kielégítése anyagi fedezetének biztosítását jelenti. A Ptk. 4:216. § (1) bekezdése szerint ez úgy oszlik meg a szülők között, hogy a gondozó szülő a tartást természetben, a különélő szülő elsősorban pénzben teljesíti. A bírói gyakorlat alapján ez azt jelenti, hogy a gyermek indokolt szükséglete anyagi fedezetének biztosítása akkor sem egyenlő arányban oszlik meg a szülők között, ha jövedelmi-vagyoni viszonyaik azonosak, mert ez a természetbeni tartás értékének mellőzését jelentené. A gondozó szülő által nyújtott, vagyoni értéket jelentő, bár pénzben nem kifejezhető, nem forintosítható természetbeni tartás úgy értékelhető, hogy a tartás költségeihez a gondozó szülő alacsonyabb arányban köteles hozzájárulni.² A házastárs köteles háztartásában eltartani a vele együtt élő házastársának olyan tartásra szoruló kiskorú gyermekét, akit házastársa az ő beleegyezésével hozott a közös háztartásba. A mostohagyermek iránti tartási kötelezettség a kiskorú gyermek tartásától azonban jelentősen eltér. A mostohagyermek tartása csak természetben történő tartást jelent, amelynek kötelezettsége a mostohaszülőt a kiskorú gyermek szüleit követően, és csak akkor terheli, ha a mostohagyermek a tartásra rászorul. Ezért a vér szerinti gyermekek tartása a mostohagyermekre tekintettel csak akkor csökkenthető, ha az utóbbiak tartása a saját vér

² BH 2019. 244., BH 2019. 112., Kúria Pfv.II.20.957/2019., Pfv.II.20.956/2019., Pfv.II.20.744/2019. Makai Katalin: XXXVII. Fejezet – A kiskorú gyermek tartása iránt indított per. In Petrik Ferenc (szerk.): *Polgári eljárásjog I-II. – új Pp. – Kommentár a gyakorlat számára*. Harmadik kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó elektronikus kommentárja, frissítve: 2022. február 1.

szerinti szüleinek jövedelméből megfelelően nem fedezhető.³ Ha valaki több jogosult eltartására köteles, és mindegyiket nem képes eltartani, a jogosultság sorrendjében első a kiskorú gyermek, aki megelőzi a nagykorú gyermeket.

2.2. A tartási perekről általában

A tartás mértékére és módjára elsősorban a jogosult és a kötelezett megállapodása az irányadó, ennek hiányában a jogosult a tartás bírósági meghatározását kérheti.

A „sima” tartási perek vagyoni jogi perek, így pertárgyérték alapján tartoznak a járásbíróság vagy a törvényszék hatáskörébe, és nem kerültek külön nevesítésre a Pp.-ben. A Pp. 21. § (3) bekezdés a) pontja értelmében, ha a per tárgyának az értéke előre meg nem határozható ideig, időközönként visszatérően teljesítendő, le nem járt szolgáltatás iránti kereseti kérelem esetén az egyévi szolgáltatás értékével egyezik meg. A tartás felemelése, illetve leszállítása iránti perben az érvényesített különbözet egyéves összege jelenti a pertárgy értékét. Tartási követelést hat hónavnál régebbi időre bírósági úton akkor lehet visszamenőlegesen érvényesíteni, ha a jogosult a követelés érvényesítésével alapos ok miatt késlekedett, azonban három évnél régebbi időre tartási követelést nem lehet bírósági úton érvényesíteni. Ez a tartás alimentációs jellegéből következik.

A tartás teljesítését a bíróság főszabály szerint határozatlan időre rendeli el. A tartás határozott időtartamra vagy meghatározott feltétel bekövetkeztéig is meghatározható, ha feltehető, hogy a jogosult rászorultsága meghatározott idő elteltével vagy a feltétel bekövetkeztével megszűnik, például a nagykorú gyermek középiskolai tanulmányainak befejezéséig. Ha a felek megállapodásán vagy a bíróság ítéletén alapuló tartás meghatározásának alapjául szolgáló körülményekben olyan változás következett be, hogy a tartás változatlan teljesítése valamelyik fél lényeges jogi érdekét sérti, a tartás mértékének vagy szolgáltatása módjának a megváltoztatását lehet kérni. Nem kérheti a megállapodáson alapuló tartás megváltoztatását az a fél, akinek a körülmények megváltozásának lehetőségével a megállapodás időpontjában számolnia kellett, vagy akinek a körülmények megváltozása felróható.

A jogosultak igényérvényesítését megkönnyíti az is, hogy a tartási perekben tárgyi költségfeljegyzési jog érvényesül.

2.3. A kiskorú gyermek tartása iránti per speciális eljárási szabályai

A kiskorú gyermek tartása iránti per *nem személyi állapotot érintő per*, de mint kiemelt jelentőségű családjogi per, amelynek célja a tartásra jogosult kiskorú érdekeinek védelme, külön nevesítésre került a különleges perek között a Pp.-ben. A törvény közvetlenül a személyi állapotot érintő perek után, de hangsúlyozottan nem azok között helyezi el a kiskorú gyermek tartása iránt indított (egyébiránt vagyoni jogi) per különös szabályait a XXXVII. Fejezetben. Kiemelt jelentőségét az esetek nagy számán felül (a családjogi tárgyú perek kb. 1/5-e) az is mutatja, hogy amennyiben a gyermek tartása járulékos kérdésként merül fel, például egy bontóper folyamán, akkor a bíróság erre irányuló kérelem nélkül is köteles e kérdésben döntést hozni a kiskorú érdekeit szem előtt tartva. Természetesen ilyenkor a járulékos jellege miatt érvényesülni fognak a személyállapoti perek közös szabályai is. Jelen fejezet szabályait csak akkor fogja alkalmazni a bíróság, ha a gyermek tartására vonatkozó igény önálló kereseti

³ Kúria Pfv.II.21.430/2016/3. Vigh Edina: A gyermektartásdíj megállapításának és végrehajtásának egyes jogalkalmazási kérdései. *Magyar Jog*, (2019) 7-8. 409-424. 417.

kérelemben kerül a bíróság elé.

A tartási perek közül a Pp. kiemeli a kiskorú gyermek tartására irányuló pereket, és pontosan meg is határozza, mely pertípusok tartoznak ebbe a körbe: a kiskorú gyermekkel szemben fennálló tartási kötelezettség megállapítása, megváltoztatása (felemelése/leszállítása), valamint megszüntetése iránt indított per. A Pp. pontosítja a kiskorú gyermek fogalmát, amelyet a Ptk.-val összhangban akként határoz meg, hogy azt a tartásra jogosult nagykorú gyermeket is érteni kell alatta, aki középiskolai tanulmányokat folytat, legfeljebb a huszadik életévének betöltéséig. Az ilyen gyermek rászorultságát nem kell bizonyítani, érdemtelennek nem minősülhet, és a szülő a saját szükséges tartásának rovására is köteles őt eltartani. Azonban e szabályok nem alkalmazhatóak azon 18. életévüket be nem töltött „gyermekre”, aki gyámhatósági engedéllyel megkötött házasságkötéssel nagykorúvá vált [Ptk. 2:10. § (1) bekezdés], mindaddig, amíg a házasságot a bíróság a cselekvőképesség hiánya vagy a kiskorúság miatt szükséges gyámhatósági engedély hiánya miatt érvénytelennek nem nyilvánítja, ez esetben ugyanis a házasságkötéssel szerzett nagykorúság megszűnik [Ptk. 2:10. § (2) bekezdés].

Itt is alkalmazandó egy *vagylagos illetékességi szabály*, azaz a pert a kiskorú gyermek lakóhelye vagy tartózkodási helye szerint illetékes bíróság előtt is meg lehet indítani. Ez hasonlóságot mutat az általános részben szereplő vagylagos illetékességi szabállyal, amikor is a felperes a törvényen alapuló tartásra kötelezés iránti pert az igény érvényesítésére jogosult lakóhelye szerint illetékes bíróság előtt is megindíthatja. A törvény azért rögzíti ezt a különös illetékességi szabályt, mert gyakran előfordulhatnak olyan esetek, amikor a keresetindításra jogosult és a tartásra jogosult személye nem esik egybe, különösen a kiskorú gyermek esetében, ha például kollégiumban lakik.

A Pp. 491. §-a egy további, kizárólagos illetékességi okot iktatott be, amely szerint ha a felek között házassági per van folyamatban, kizárólag annak bírósága előtt indítható a szülők közös kiskorú gyermekének tartása iránti per. Ez perökonómiai szempontokat szolgál, hiszen a házassági bontóperben a bíróság a felek erre irányuló keresete nélkül is köteles határozni a kiskorú gyermek tartásáról.

Meg kell említenünk, hogy továbbra is alkalmazandó a PK 138. számú állásfoglalás, amely szerint a tartásra kötelezés iránti per esetében a felperes akkor is kérheti a per áttételét a saját lakóhelye szerint illetékes bírósághoz, ha a pert eredetileg az alperes lakóhelye szerint illetékes bíróság előtt indította meg, az alperes azonban csak abban az esetben kérheti a per áttételét a munkahelye szerint illetékes bírósághoz, amennyiben vele szemben az általános (és nem vagylagos) illetékességi ok alapján indították meg a pert.

Amennyiben a gyermek kizárólag az egyik szülővel él együtt, ez a szülő köteles a kiskorú gyermeket természetben tartani, amely természetbeni tartás magában foglalja a gondozás kötelezettségét is, míg a másik szülő tartási kötelezettségét részben pénzben köteles teljesíteni (Ptk. 4:201. §). Így a pert alapvetően a szülőknek egymással szemben kell megindítaniuk, ha valamelyik szülő a megállapodáson alapuló tartási kötelezettségét nem vagy csak részben teljesíti, vagy ha a megállapított tartás alapjául szolgáló körülményekben olyan változás következett be, hogy a tartás változatlan teljesítése valamelyik fél lényeges jogi érdekét sérti, függetlenül attól, hogy a tartási kötelezettséget bírói ítélet vagy a felek egyezsége írja elő. Azonban a Ptk. 4:216. § (2) bekezdése alapján az a szülő is kötelezhető gyermektartásdíj fizetésére, akinek a gyermek a háztartásában él, de tartásáról nem gondoskodik.

Célszerű utalnunk a 2022. január 1-jétől hatályba lépő Ptk.-módosításra is, amely értelmében a közös szülői felügyeletről való döntés esetén a bíróság a kiskorú gyermek érdekében figyelemmel elrendelheti, hogy a szülők a gyermekről felváltva, azonos időtartamban gondoskodjanak, vagy ennek hiányában szabályozza a gyermekkel való kapcsolattartást, és dönt a gyermek tartásáról. Ha a bíróság a szülőket felváltva, azonos időtartamban jogosítja fel a gyermek gondozására, egyéb kérdések mellett szükség esetén dönthet a gyermek tartásáról is. Az ugyanis, hogy a szülők a gyermekről ugyanannyi ideig gondoskodnak, nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy a bíróság a szülők eltérő vagyoni- és jövedelmi viszonyaira, illetve életkörülményeire figyelemmel, szükség esetén az egyik szülő részéről tartásdíj fizetési kötelezettséget állapítson meg, ún. kiegészítő gyermektartásdíjat írjon elő.

Amennyiben a tartásra jogosult gyermeknek tartásra kötelezhető szülője nincs, eltartása távolabbi felmenőire hárul. Az egyenesági felmenők hiányában a kiskorú gyermek vonatkozásában a gyermeket nagykorú testvére is köteles eltartani, feltéve, hogy ezt saját maga, házastársa, élettársa és tartásra rászoruló egyenesági rokonai szükséges tartásának veszélyeztetése nélkül képes teljesíteni.⁴ A Ptk. 4:208. § (1) bekezdése szerint a kiskorú gyermek érdekében a gyámhatóság is indíthat pert. Ugyanezen paragrafus (2) bekezdése alapján az a tartásra kötelezett rokon, aki a jogosult tartásáról maga gondoskodik vagy őt gondozza, a többi kötelezett ellen saját jogán pert indíthat. Ez alapján nem kizárt, hogy a keresetet mindkét szülővel mint tartásra egy sorban köteles alperesekkel szemben terjessze elő a felperes. Ezekben az esetekben tehát a tartásra jogosult és az igény érvényesítésére jogosult személye és e személyek lakóhelye/székhelye is eltérhet egymástól, ezért indokolt annak lehetővé tétele, hogy a per a tartásra jogosult lakóhelyén lefolytatható legyen. Nem kizárt az sem, hogy a Ptk. 4:194. § (1) bekezdése alapján a 18. évét betöltött nagykorú, de még középiskolai tanulmányokat folytató gyermek maga érvényesítsen tartási igényt szüleivel szemben. A perre azonban a Pp. 489. § (2) bekezdése alapján a kiskorú gyermek tartása iránt indított per szabályai irányadóak.⁵

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy helyesen került ki a törvény szövegéből 2021. január 1-jétől „*A pert a különélő szülők bármelyike megindíthatja a másik szülő ellen.*” bekezdés, mert ez indokolatlanul és a Ptk. szabályaival ellentétesen korlátozta a perindításra jogosultak körét.

A Pp. az általános szabályok között, a 231. § (2) bekezdésében ad lehetőséget a bíróságnak arra, hogy hivatalból vagy a fél indokolt kérelmére a tárgyalásról vagy annak egy részéről kizárja a nyilvánosságot, ha az a kiskorú védelmében indokolt.

2022. január 1-jétől a perben válaszirat és viszontválasz benyújtásának nincs helye, mivel a jogalkotó ebben a perben is kiemelt jelentőséget szán a felek személyes meghallgatásának, és az eljárás mielőbbi befejezéséhez is kiemelt érdek fűződik.

A törvény hatálybalépésekor ez a típusú kereset kizárólag az ugyanazon szülők ugyanazon gyermeke feletti szülői felügyeleti jog gyakorlásának rendezése iránti keresettel volt összekapcsolható, majd 2019. július 10-től kezdődően a kereset a gyermek feletti szülői felügyeleti jog gyakorlásának rendezése iránti keresettel vált összekapcsolhatóvá. Mindez csupán azt jelenti, hogy a gyermektartásdíj megállapítása iránti perben nem terjeszthető elő viszontkereset a házasság felbontása iránt. Fordítva viszont már az előbb említett kizárólagos

⁴ Ptk. 4:197. §.

⁵ Makai i. m.

illetékességi szabály érvényesül. A kiskorú gyermek tartása iránti perek összekapcsolhatóak az alábbi, személyi állapotra vonatkozó különleges eljárásokkal: a házassági perekkel (Pp. 455. §), a származási perekkel (Pp. 467. §), a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése iránt indított perekkel (Pp. 476. §), a gyermek harmadik személynél történő elhelyezése iránt indított perrel (Pp. 480. §) és a szülői felügyelet megszüntetése és visszaállítása iránt indított perekkel (Pp. 483. §). Emellett tárgyi azonosság miatt természetesen a kiskorú gyermek tartása iránti per összekapcsolható ugyanazon szülők másik gyermekének tartása iránti perével is. Az 1/2017. PJE határozat szerint a Pp. alkalmazása körében is megfelelően irányadó a PK 176. állásfoglalás, amely szerint gyermektartási perben az alperes által a gyermek nála történő elhelyezése iránt a fellebbezési tárgyaláson előterjesztett kérelmet érdemi vizsgálat nélkül el kell utasítani.⁶

A gyakorlatban még ritkán előforduló eset, de a Ptk. 4:211. § (1) bekezdése lehetőséget ad arra, hogy a tartásra kötelezett kártérítési igényt érvényesítsen az igény érvényesítésére jogosulttal szemben abban az esetben, ha az igény érvényesítésére jogosult elmulasztja bejelenteni, hogy a jogosult tartásra való rászorultsága megszűnt. A kötelezett kárként a jogalap nélkül kifizetett tartásdíjat, valamint a bejelentés elmulasztásából eredő további kárát is érvényesítheti. Ebben az esetben a tartás megszüntetése iránti kereset és a bejelentés elmulasztásából eredő kártérítési kereset is összekapcsolható.⁷

E körben a Joggyakorlat-elemző Csoport szerint a bejelentési kötelezettség elmulasztásából eredő kárért való felelősség nem korlátozható kizárólag a túlfizetett tartásdíj visszatérítésére, hanem az ezzel összefüggő egyéb kárigényeknek is helye lehet. Továbbá miután törvény írja elő a bejelentési kötelezettséget, valamint a mulasztást követő kárfelelősséget, a tartásdíj jogosultja, illetve akinek a kezéhez a tartásdíjat folyósítják, nem hivatkozhat arra, hogy a rászorultság hiányában felvett tartásdíjat a jogosult megélhetésére fordította, így az nem követelhető vissza. A szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályai nem tartalmazzák a jogérvényesítéssel kapcsolatban az elévülési időn belül az igényérvényesítésre vonatkozóan időbeli korlátot (Pfv. II. 22.278/2016.). A rászorultság megszűnésére vonatkozó bejelentési kötelezettség elmulasztása ugyanakkor már nem a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint bírálendő el, a felelősség a Ptk. 6:519. §-a szerint alakul. A kárigény pedig nemcsak hat hónapra visszamenőleg, hanem a bejelentési kötelezettség elmulasztásának időpontjától a tartásdíj fizetési kötelezettséget megszüntető bírósági határozat meghozataláig érvényesíthető.⁸

A gyakorlatban az az értelmezés alakult ki, hogy a fentebb említett bejelentési kötelezettség nem eredményez se nemperes, se peres eljárást. A bejelentés utóiratként kezelendő a legutolsó tartás iránti per iratai között, így a bejelentéssel illetékfizetési kötelezettség sem keletkezik. A bíróság abban az esetben szüntetheti meg a tartásdíjfizetési kötelezettséget ezen egyszerű, valamennyi fél érdekét szolgáló módon, ha nem vitás sem a megszüntetés időpontja, sem az esetlegesen még fennálló tartásdíjhátralék összege. A bíróság a jogosult bejelentése után felhívja a kötelezettet arra, hogy nyilatkozzon: egyetért-e a tartásdíjfizetési kötelezettség megszüntetésével a jogosult által kért módon. Ha a kötelezett nem vitatja vagy a felhívásra nem nyilatkozik, nincs akadálya a fizetési kötelezettség végzéssel történő megszüntetésének. Ellenkező esetben a kérdés csak peres eljárás keretében rendezhető, amit a kötelezettnek kell

⁶ Makai i. m.

⁷ Cserbáné Nagy Andrea: XXXVII. Fejezet – A kiskorú gyermek tartása iránt indított per. In Wopera Zsuzsa (szerk.): *Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez*. Elektronikus kommentár. II. kiadás. Budapest, Wolters Kluwer, 2022. január 1.

⁸ Vigh i. m. 420-421.

kezdeményeznie.⁹ A BH 2016. 334. szám alatt közzétett ítéletének indokolásában a Kúria rámutatott arra, hogy a Ptk. 4:211. § (1) és (2) bekezdése a jogosult és a kötelezettre vonatkozóan a tartás megszüntetésének elkülönült szabályozását írja elő, a jogosulti oldalon kötelezettségként, a kötelezetti oldalon lehetőségként. Ebből következően a bíróság kizárólag az (1) bekezdésben meghatározott esetben, azaz csak a jogosult bejelentésekor rendelkezhet a peres eljárás lefolytatása nélkül a tartás megszüntetéséről, figyelemmel arra, hogy ebben az esetben a bejelentés a kötelezett érdekét (is) szolgálja. A kötelezett bejelentésekor – a (2) bekezdés erre vonatkozó külön előírása hiányában – a peres eljárás lefolytatása nem mellőzhető.¹⁰

2022-től a Pp. 491. §-a akként módosult, hogy az írásbeli ellenkérelem előterjesztésére vonatkozó határidő az eddigi általános 45 naphoz képest 30 napra csökkent, amelyet az alperes indokolt kérelmére a bíróság legfeljebb 15 nappal meghosszabbíthat. Ezzel a rendelkezéssel egységesebbé vált a családjogi tárgyú perek szabályozása. Az írásbeli ellenkérelemben a fél köteles feltüntetni havi nettó jövedelmét, a munkáltatójának vagy más, a fél számára jövedelmet folyósító szervnek a nevét, székhelyét és a kézbesítési címét, ha az a székhelytől eltér. Ezek a módosítások egyfelől gyorsítják az eljárást, másfelől biztosítják, hogy a tartásra kötelezett teljesítőképessége esetén eleget is tegyen a tartási kötelezettségének. A tartásra kötelezett valós jövedelmi, vagyoni helyzetének feltárása elősegíti a gyermek tartásáról való bírósági döntést már a per folyamán.

Mivel a kiskorú gyermek tartása iránti perben nem alkalmazandó a személyi állapotot érintő perekre vonatkozó közös szabályok közül az, amely szerint a bíróság – szükség esetén – a felek erre irányuló kérelme hiányában is hozhat ideiglenes intézkedést, így szükséges külön is szabályozni, hogy amennyiben a tartásra szoruló kiskorú gyermek érdekeinek védelme indokolja, a bíróság ideiglenes intézkedés keretei között, hivatalból tartást állapíthat meg a kiskorú gyermek részére,¹¹ tekintettel arra, hogy a gyermek tartásáról az esetleg elhúzódó per tartama alatt is folyamatosan gondoskodni kell, ami a gondozó szülő számára erejét és anyagi lehetőségeit meghaladó terhet jelenthet.¹² Az ideiglenes intézkedés csak a folyamatos tartásdíjra vonatkozhat, az esetleges hátralék megfizetésére kötelezés csak ítéleti rendelkezéssel lehetséges. Elrendelésére a Pp. 103-105. §-aiban foglaltak megfelelően irányadók, így természetesen az is, hogy az ideiglenes intézkedés ellen – amelyről a bíróság végzésben határoz – fellebbezésnek van helye, azonban a végzés előzetesen végrehajtható.¹³

Szintén a gyermek érdekét szolgálja az, hogy a tényállás teljes körű felderítése érdekében a felek által nem indítványozott, de a tartási igény szempontjából jogilag releváns kérdésekben a bíróság hivatalból is intézkedhessen bizonyítás felvétele tárgyában, például annak érdekében, hogy a felek jövedelmi-vagyoni viszonyairól meggyőződjön (BH 2009. 77.). A Ptk. 4:218. § (2) bekezdése alapján a gyermektartásdíj bírósági meghatározásakor figyelembe kell venni a gyermek indokolt szükségleteit, mindkét szülő jövedelmi viszonyait és vagyoni helyzetét, a szülők háztartásában eltartott más – saját, mostoha vagy nevelt – gyermeket és azokat a gyermekeket, akikkel szemben a szülőket tartási kötelezettség terheli, a gyermek saját jövedelmét, valamint a gyermeknek és rá tekintettel az őt nevelő szülőnek juttatott

⁹ Makai i. m.

¹⁰ Vigh i. m. 421.

¹¹ Kozák Henriette: A kiskorú gyermek tartása iránt indított per. In Wopera Zsuzsa (szerk.): *Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez*. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., 2017. 797.

¹² Makai i. m.

¹³ Makai i. m.

gyermekvédelmi, családtámogatási, társadalombiztosítási és szociális ellátásokat. Ennek megfelelően a bíróságnak általában három kérdésben kell a szükséges bizonyítást lefolytatnia: a kiskorú gyermek indokolt szükséglete, a gyermeket gondozó szülő és a tartás fizetésére köteles személy jövedelmi, vagyoni viszonyai, tartási képessége.¹⁴ Az a fél, aki a gyermeket gondozza, és aki a gyermektartásdíj iránti kereseti kérelem előterjesztője, általában csak a saját jövedelmi, vagyoni viszonyairól, a kiskorú gyermek indokolt (igazolható) szükségleteiről tud bizonyítékokkal szolgálni, a tartásdíj fizetésére köteles szülő jövedelmi, vagyoni viszonyainak feltárására, igazolására azonban kevésbé képes.

A Kúria Joggyakorlat-elemző Csoportja 2017.El.II.JGY.P.1. szám alatti 2018. márciusi dátummal összefoglaló véleményt készített a rokонтartás szabályaival kapcsolatos ítélkezési gyakorlatról, és ezen belül kiemelten a gyermektartásdíjjal kapcsolatos perek gyakorlatáról.¹⁵ Széleskörű vizsgálat után megállapította, hogy a rendszerváltozást követően a felgyorsult társadalmi, gazdasági változások hatására a tartási perek „elnehezültek”, az új, korábban alig ismert munkavállalási formák, különböző vállalkozások elszaporodása, az önfoglalkoztatás, az ezekkel összefüggő lehetőség a jövedelem eltitkolására a korábbiaknál sokkal összetettebb bizonyítási eljárást tett szükségessé a tényleges jövedelem feltárása és ezáltal a gyermek szükségletének megfelelő tartásdíj megállapítása érdekében.¹⁶ A kiskorú tartására vonatkozó perek bizonyítás szempontjából leginkább összetett, munkaigényes részét a kötelezett teljesítőképességének megállapítása jelenti,¹⁷ amelynek többek között eszköze lehet a munkáltató egy évre visszamenőleg készített kötelezetti kereseti kimutatása, a NAV által elfogadott személyi jövedelemadó-bevallás, környezettanulmány, tanúvallomások, a munkaügyi központ megkeresése, különböző nyilvántartások áttekintése, a kötelezett munkaképességére, egészségi állapotára vonatkozó szakvélemény, a kötelezett bevételeinek és kiadásainak összegzése és ezzel összefüggésben új bizonyítási eszközök: fotók külföldi nyaralásokról, a kötelezetti ingatlanokról, internetes hirdetések, Facebook-bejegyzések stb., tehát a kötelezett életvitelére vonatkozó adatok beszerzése, amelyek többnyire hivatalbóli bizonyítás útján kerülnek feltárásra. A Joggyakorlat-elemző Csoport által vizsgált ügyek hozzávetőleg 60%-ában jutottak az eljáró bíróságok arra a következtetésre, hogy a kötelezett kimutatott jövedelme valós. A fennmaradó ügyhanyagban a tényleges jövedelem megállapítása többnyire hosszadalmas bizonyítási eljárás lefolytatását teszi szükségessé.¹⁸

A Joggyakorlat-elemző Csoport megállapításait is figyelembe véve 2022. január 1-jétől a bizonyítás keretében a bíróság a tartásra kötelezett fél jövedelmi, vagyoni helyzetének feltárása, a munkáltatójának vagy más, a fél számára jövedelmet folyósító szervnek a felkutatása érdekében hivatalból megkeresi az illetékes hatóságokat, különösen, ha az ellenérdekű fél valószínűsíti, hogy a tartásra kötelezett fél teljesítőképessége ellenére nem tesz eleget tartási kötelezettségének. Ez utóbbi alkalmazása akkor indokolt, ha a tartásra kötelezett nem tárja fel valós vagyoni helyzetét, eltitkolja jövedelmét, és ez a rászoruló gyermek tartását veszélyezteti. Az ügyekben irányadó bírói gyakorlat szerint olyan szülőknél, akik életviteléből és vagyoni helyzetéből a kimutatott jövedelemtől eltérő anyagi körülményekre lehet következtetni, a gyermektartásdíj alapja a kimutatott havi jövedelemtől eltérhet. Ilyen ügyekben a bíróság a bizonyítás kiterjesztésével a felek vagyoni viszonyait és életkörülményeit vizsgálja, amelyekből megalapozott következtetés vonható le a felek tényleges jövedelmi

¹⁴ Makai i. m.

¹⁵ Összefoglaló vélemény a rokонтartás szabályaival kapcsolatos ítélkezési gyakorlatról. https://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/joggyak._osszefoglalo_2018_dr._makai_katalin.pdf (2022.08.31.)

¹⁶ Összefoglaló vélemény 108.

¹⁷ Összefoglaló vélemény 50-67.

¹⁸ Összefoglaló vélemény 110.

viszonyaira. Nem jogszabálysértő, ha a bíróság nem veszi figyelembe az adóhatósági vizsgálat eredményét, és a szülő jövedelmét nem az adóbevallásban rögzített összegben, hanem vagyoni viszonyainak értékelésével mérlegeléssel határozza meg.¹⁹

A bíróság nem állapította meg a Pp. 184. § (1) bekezdés szerinti állítási szükséghelyzet fennállását, amikor a felperes konkrét alapinformációkkal sem rendelkezett az alperes kimutatott jövedelmét meghaladó bevételről, életkörülményeiről, megváltozott vagyoni helyzetéről, csak általánosságban hivatkozott az alperesnek a tartásdíj felemelését megalapozó többletbevételére. A kötelezett bevételeinek-kiadásainak teljes feltárása csak akkor rendelhető el, ha a kimutatott jövedelme és a tényleges életvitele között bizonyított, de legalább valószínűsített az ellentmondás.²⁰

A következetes ítélkezési gyakorlat szerint a kötelezett kölcsöntartozásaival a tartásdíj alapja nem csökkenthető, a kiskorú gyermek tartása ugyanis minden egyéb fizetési kötelezettséget megelőz (BH 2019. 244.).

Ezen felül 2022. január 1-jétől a kiskorú gyermek tartása iránti perben előzetes bizonyításnak a Pp. 334. §-ban meghatározott előfeltételek hiányában is helye van. Mindez előmozdíthatja a gyermektartási perek hatékonyabb tárgyalását.

További jelentős újítás, hogy ha a bíróság munkabérben vagy más jövedelemben részesülő személyt tartásdíj fizetésére kötelez, ideértve az ideiglenes intézkedéssel elrendelt tartást is, a bíróság 2022 januárjától köteles tájékoztatni a felet a közvetlen bírósági felhívás lehetőségéről, ezzel is elősegítve azt, hogy a gyermek a tartást ténylegesen meg is kapja.²¹ A közvetlen bírósági felhívással kapcsolatos szabályok a gyermektartás végrehajtásáról szóló fejezetben kerülnek kifejtésre.

Végül a gyermektartásdíj meg nem fizetése végső soron büntetőjogi következményeket is vonhat maga után.²² Aki jogszabályon alapuló és végrehajtható hatósági határozatban előírt gyermektartási kötelezettségét önhibájából nem teljesíti, megvalósítja a tartási kötelezettség elmulasztása vétségét, aki pedig ezzel a magatartással a jogosultat súlyos nélkülözésnek teszi ki, a bűncselekmény büntetési alakzatát valósítja meg.

3. A gyermektartásdíj megelőlegezése

A gyermektartásdíj megelőlegezését mint szociálpolitikai jellegű támogatást a Gyvt. 1998. január 1-jei hatállyal a bíróság hatásköréből a gyámhivatal hatáskörébe utalta, amely jogintézmény 1974 óta része a jogrendszerünknek. A gyermektartásdíj megelőlegezését minden esetben meg kell előznie a kötelezett ellen lefolytatott gyermektartásdíj megállapítása iránti pernek, mert a meghozott jogerős bírósági határozat képezi a megelőlegezés jogalapját.²³

¹⁹ Kúria Pfv.II.20.507/2020.; Pfv.II.20.263/2019.; Pfv.II.21.536/2018.

²⁰ Makai i. m.

²¹ Vht. 28. § (1) A bíróság az olyan határozatában - ideértve az ideiglenes intézkedés tárgyában hozott végzést is -, amellyel a munkabérben részesülő személyt tartásdíj fizetésére kötelezte, a munkáltatót egyúttal közvetlenül felhívja arra, hogy a határozatban megállapított összeget vonja le, és fizesse ki a jogosultnak.

²² A büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) 212. § (1)–(2) bek.

²³ Katonáné Pehr Erika: A gyermekvédelmi rendszer főbb jellemzői. In Sáriné Simkó Ágnes (szerk.): *Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem*. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. (elektronikus kiadvány).

A gyermek érdekeinek biztosítása érdekében a Gyvt. a pénzbeli támogatások között szabályozza a gyermektartásdíj állam általi megelőlegezését, amelyre akkor kerülhet sor, ha a bíróság a gyermektartásdíjat jogerősen megállapította (vagy van olyan külföldi bíróság vagy más hatóság által hozott jogerős határozat, amelyet a Magyarországon élő gyermek javára nemzetközi szerződés vagy viszonyosság alapján kell végrehajtani), azonban a kötelezett fizetési kötelezettségének nem tesz eleget, a tartásdíj behajtása átmenetileg lehetetlen, és ezen felül a gyermeket gondozó szülő vagy más törvényes képviselő nem képes a gyermek részére a szükséges tartást nyújtani, azaz a jogosult szociálisan is rászorult.²⁴ A szociális rászorultság pedig akkor állapítható meg, ha a gyermeket gondozó családban az egy főre jutó havi átlagjövedelem nem éri el az öregségi nyugdíj legkisebb összegének kétszeresét,²⁵ azaz az 57 ezer forintot. Ezen összeg számításánál a kérelem benyújtása időpontjában közös háztartásban élő közeli hozzátartozóként kellett figyelembe venni a Gyvt. 19. § (4) bekezdésében meghatározott személyeket, vagyis az egy lakásban együtt lakó, ott bejelentett lakóhellyel vagy tartózkodási hellyel rendelkező szülőt, a szülő házastársát vagy élettársát; a 20 évesnél fiatalabb, önálló keresettel nem rendelkező gyermeket; a 23 évesnél fiatalabb, önálló keresettel nem rendelkező, a nappali oktatás munkarendje szerint tanulmányokat folytató gyermeket; a 25 évesnél fiatalabb, önálló keresettel nem rendelkező, felsőoktatási intézmény nappali tagozatán tanulmányokat folytató gyermeket; korhatárra való tekintet nélkül a tartósan beteg és a fogyatékos gyermeket; valamint a Ptk. családjogra irányadó szabályai alapján a szülő vagy házastársa által eltartott rokont is.

Az egyes törvényeknek az egyszülős családok életkörülményeinek javítása érdekében történő módosításáról szóló 2021. évi LXXIV. törvény jelentősen módosította az eddigi szabályokat. Jelenleg az előlegezés feltétele a tartásdíj jogerős bírósági határozattal történő megállapítása és a behajtás átmeneti lehetetlensége, azonban itt is az eddigi 6 hónap helyett már 3 hónap után kérhető a gyermektartásdíj megelőlegezése, emellett a szigorú jövedelmi feltételeken is enyhítettek, eltörölve a fent említett 57 ezer forintos egy főre jutó jövedelmet mint maximális összeghatárt, és az előlegezhető összegben is jelentősen emeltek.

A gyámhatóság a gyermektartásdíj behajthatatlanságát a gyermektartásdíj fizetésére kötelezett személy rendszeres jövedelmére, illetve egyéb vagyonára vezetett eredménytelen végrehajtást követően állapítja meg. Az eredménytelen végrehajtást a végrehajtás szünetelését kimondó foglalási jegyzőkönyv igazolja, amely a régi szabályok értelmében hat hónapnál nem régebbi, jelenleg három hónapnál nem régebbi kell, hogy legyen, felére csökkentve az eljárás megindításának idejét. Ezért nincs helye a gyermektartásdíj megelőlegezésének, ha a kötelezett lakóhelye olyan államban van, ahol a tartásdíj nemzetközi szerződés vagy viszonyosság alapján nem érvényesíthető, vagy a kötelezett külföldi tartózkodási helye ismeretlen, vagy a jogosulttal közös háztartásban él,²⁶ hiszen akkor ez a körülmény nem igazolható.

A gyermektartásdíj megelőlegezése iránti kérelmet a gyermeket gondozó szülő/gyám nyújthatja be, kizárólag az erre a célra rendszeresített formanyomtatványon. A kérelmet a jogosult a lakóhelye vagy tartózkodási helye szerinti járási hivatal gyámügyi osztályán terjesztheti elő személyesen vagy postai úton, illetve elektronikus úton, e-papír alkalmazásával és a szükséges melléletek csatolásával. A kérelemhez mellékelni kell a gyermektartásdíj megállapító jogerős bírósági határozatot/végzést; abban az esetben, ha a gyermektartásdíjra jogosult gyermek nagykorú, a középfokú tanulói jogviszony igazolását a középfokú nappali oktatás munkarendje szerinti tanulmányok folytatásának igazolására; a gyermektartásdíj

²⁴ Ez utóbbi rendelkezés 2022. január 1-jével változott.

²⁵ Gyvt. 22–24. § (2022. január 1. előtti időállapot).

²⁶ Katonáné Pehr i. m.

eredménytelen végrehajtását igazoló, illetve a végrehajtás szünetelését kimondó, 3 hónapnál nem régebbi jegyzőkönyvet vagy a gyermektartásdíj behajtása iránti eljárás megindítását igazoló okiratot. Ha a végrehajtási eljárás eredménye még nem ismert, a jogosult a kérelmet ilyenkor is előterjesztheti, ebben az esetben a gyermektartásdíj behajtása iránti eljárás megindítását kell igazolnia.

A feltételek fennállása esetén a gyermektartásdíj megelőlegezése a gyermek nagykorúvá válása után is megállapítható addig az időpontig, ameddig a középfokú nappali oktatás munkarendje szerinti tanulmányokat folytat, de legfeljebb 20. évének betöltéséig. A gyermektartásdíj megelőlegezése iránti eljárás a nagykorúvá vált gyermek kérelmére is indulhat.

A hatóság a kérelmet teljes eljárásban bírálja el, azaz a kérelem benyújtásától számított 60 napon belül. A gyámhatóság a bíróság által a tartásdíj megfizetésére kötelező határozatában megállapított összeget, százalékos marasztalás esetében az alapösszeget előlegezi meg azzal, hogy a megelőlegezett gyermektartásdíj összege nem haladhatja gyermekenként az öregségi nyugdíj legkisebb összegének 50%-át (vagyis 14.250 forintot)²⁷, amelyet az egyszülős családok életkörülményeinek javításáról szóló törvény 2022. január 1-jétől jelentősen felemelt, gyermekenként a kötelező legkisebb munkabér 30%-ára, azaz 60 ezer forintra.²⁸ Továbbá az is beiktatásra került, hogy ha a megelőlegezhető gyermektartásdíj előbbieik szerint számított legmagasabb összege változik, a megelőlegezés összegét hivatalból felül kell vizsgálni, és az ellátást a változás időpontjára visszamenőleg módosított összegben kell továbbfolyósítani.²⁹ Korábban ettől a meghatározott összegtől lefelé is el lehet térni, amennyiben a gyermek tartását a gondozó szülő részben biztosítani tudja, azonban a megelőlegezett összeg ebben az esetben sem lehet kevesebb az öregségi nyugdíj legkisebb összegének 10%-ánál; ezt a rendelkezést 2022. január 1-jével hatályon kívül helyezték.

A gyermektartásdíj folyósítása a gyermektartásdíj megelőlegezése iránti kérelem benyújtásától és csak a jövőre nézve esedékes, azaz nincs lehetőség annak a tartásdíj hátraléknak a megelőlegezésére, amely a kérelem benyújtása előtt keletkezett, és amelynek végrehajtását kérte a jogosult.

A gyámhatóság a gyermektartásdíj megelőlegezésére vonatkozó határozatát azonnal végrehajthatóvá nyilvánítja, így azt a központi költségvetés terhére végre kell hajtani. Amennyiben a megelőlegezést végleges döntéssel állapítják meg, az a kérelem benyújtásától esedékes. A gyermektartás megelőlegezésére való jogosultság feltételei között kerül rögzítésre – Ptk.-val összhangban –, hogy a gyermek nagykorúvá válása esetén is elrendelhető a megelőlegezés, feltéve, hogy a gyermek középiskolai tanulmányokat folytat, és a 20. életévét még nem töltötte be. Emellett törvény *expressis verbis* nem szab véghatáridőt a megelőlegezésre, csupán a folyósítás kapcsán rögzíti, hogy a folyósítás időtartama a kérelem benyújtásának napjától az alapul szolgáló ok előrelátható fennállásáig, de legfeljebb három évig tarthat. Egyszeri alkalommal azonban, a feltételek további fennállása esetén, ugyanazon gyermekekre a folyósítás újabb három évre elrendelhető.³⁰

A korábbi szabályozás szerint nem volt helye továbbá a gyermektartásdíj megelőlegezésének részösszegű megfizetés vagy részösszegű behajthatóság esetén, ha annak mértéke a bíróság által megállapított gyermektartásdíj alapösszegének 50%-át meghaladta. Jelenleg ez 80%-ra

²⁷ A 2022. január 1. előtt hatályos szabályozás szerint.

²⁸ Gyvt. 23. § (1) bek.

²⁹ Gyvt. 23. § (1a) bek.

³⁰ Kriston Edit: *Gyermekvédelem*. Második átdolgozott kiadás. Miskolc, Novotni Alapítvány 2020. 62-63.

emelkedett, ami szintén a jogosultaknak kedvezett, hiszen eddig, ha a tartásra kötelezett a bíróság által megállapított összeg felétől egy kicsivel többet teljesített, vagy ennyit sikerült tőle behajtani, akkor már a jogosult nem kérhette az állam általi megelőlegezést.

A gyámhatóság hivatalból (vagy a külön jogszabályban meghatározott szervek és személyek értesítése alapján) a gyermektartásdíj folyósítását legfeljebb hat hónapra felfüggeszti, ha a kötelezett rendszeres jövedelmére, illetve az egyéb vagyonára vezetett végrehajtás eredménnyel jár, feltéve, hogy annak mértéke a bíróság által megállapított gyermektartásdíj alapösszegének 80%-át meghaladja; vagy a kötelezett a kérelmező részére legalább négy egymást követő alkalommal közvetlenül fizet tartásdíjat, feltéve, hogy annak összege alkalmanként a bíróság által megállapított gyermektartásdíj alapösszegének 80%-át meghaladja; vagy a gyermek ideiglenes hatályú elhelyezését rendelték el.³¹

A gyámhatóság megszünteti a gyermektartásdíj megelőlegezését, ha a gyermek a különélő másik szülő vagy más személy gondozásába kerül; a gyermek betölti nagykorúságát és nappali oktatási rendnek megfelelő tanulmányokat nem folytat; továbbá, ha a gyermeket a gyámhatóság nevelésbe vette vagy a kötelezett meghalt.

A megelőlegezett tartásdíjat a kötelezett köteles visszafizetni az állam javára a törvényi kamatokkal növelten. A folyósító szerv, vagyis a megyei, fővárosi kormányhivatal a megelőlegezett gyermektartásdíjról, annak kamatáról és a folyósítással felmerült költségekről negyedévente tájékoztatja a kötelezett lakcíme szerinti adóhatóságot a hátralékos összeg adók módjára történő behajtása végett.³² 2021 januárjától hatályon kívül helyezték azt a rendelkezést, amely szerint a kincstár megelőlegezett gyermektartásdíj kötelezett által meg nem térített összegét a kötelezett kérelmére, ha a visszafizetésre kötelezett személy családjában az egy főre jutó havi jövedelem összege nem haladja meg az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének kétszeresét, méltányosságból elengedheti, csökkentheti vagy részletfizetést engedélyezhet.³³

Az egyszülős családok életkörülményeinek javítását célzó módosítást időbeli hatályát tekintve a 2022. január 1-jén véglegessé vált határozattal le nem zárt ügyekben is alkalmazni kell. Továbbá a 2022. január 1-jén gyermektartásdíj megelőlegezésére jogosultak közül azok esetén, akik gyermekeként az öregségi nyugdíj legkisebb összege 50%-ának megfelelő összegű megelőlegezésben részesültek, a megelőlegezett gyermektartásdíj összegét az egyéb jogosultsági feltételek vizsgálata nélkül felül kell vizsgálni, és már a felülvizsgálat eredményeként megállapított összegben kell az ellátást tovább folyósítani.³⁴

4. A gyermektartásdíj végrehajtása

Amennyiben bírósági ítéleten vagy végrehajtható határozaton alapuló tartásdíj fizetési kötelezettségének a kötelezett nem tesz eleget, a tartásra jogosult kezdeményezheti a gyermektartásdíj végrehajtását.

A Gyermekjogi Egyezmény 27. cikk 4. pontja a részes államokat arra kötelezi, hogy minden intézkedést megtegyenek a gyermektartásdíj behajtása érdekében akkor is, ha a másik szülő

³¹ Gyvt. 24. § (3) bek.

³² Katonáné Pehr i. m.

³³ Gyvt. 24. § (9) bek.

³⁴ Gyvt. 188/D. §

belföldön, és akkor is, ha külföldön él. Az Európai Unió tagállamainak egymás közötti viszonyában a tartási kötelezettségekkel összefüggő ügyekben a joghatóság, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása körében a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről szóló 4/2009/EK rendelet (tartási rendelet), az alkalmazandó jog körében pedig a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia 21. ülészakán 2007. november 23-án elfogadott 2007. évi hágai jegyzőkönyv (2007. évi hágai jegyzőkönyv) irányadó.

A tartási rendelet 15. cikke tartalmazza az alkalmazandó jog meghatározását, amelynek értelmében a tartási kötelezettségre alkalmazandó jogot a 2007. évi hágai jegyzőkönyvvel összhangban kell meghatározni azokban a tagállamokban, amelyekben ez a jogi eszköz kötelező erővel bír. A tartási rendelet 8. preambulumbekzdése szerint a rendelet alkalmazása során figyelembe kell venni mind a 2007. évi hágai jegyzőkönyvet, mind pedig a 2007. évi Hágai Egyezményt. A tartási rendelet azon tagállamokra, amelyekre nézve a hágai jegyzőkönyv kötelező erővel bír, az egy adott tagállamban végrehajtható határozatok azonnali végrehajtását írja elő, külön végrehajthatóvá nyilvánítási eljárás szükségessége nélkül. Ezen EU-tagállamok vonatkozásában a rendelet IV. fejezet 1. szakasza rögzíti az eljárási szabályokat.

A hágai jegyzőkönyvet alá nem író tagállamok, így az Egyesült Királyság és Dánia tekintetében a rendelet a korábban egységesen alkalmazott, a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló 44/2001/EK tanácsi rendelet által szabályozott végrehajthatóvá nyilvánítási eljárás fenntartásának szükségességét deklarálja a IV. fejezet 2. szakaszában. A rendelet IV. fejezet 3. szakasza valamennyi EU-tagállamot illetően tartalmaz kötelező erejű rendelkezéseket.

A tartási rendelet 41. cikk (1) bekezdésében foglaltak értelmében e rendelet rendelkezéseire is figyelemmel a más tagállamban hozott határozatok végrehajtására irányuló eljárásra a végrehajtás helye szerinti tagállam joga irányadó. A tartásdíj tárgyában hozott bírósági határozat végrehajtására a 2007. évi hágai jegyzőkönyv 3. cikkében foglaltaknak megfelelően a jogosult szokásos tartózkodási helye szerinti állam joga irányadó.

Amennyiben az ügyben a magyar bíróság vagy más hatóság rendelkezik joghatósággal, és a magyar jogot kell alkalmazni, a Vht. 10. §-ában foglalt végrehajtható okirat kiállításával kell elrendelni a bírósági végrehajtást.

A tartási követelés általában 6 hónapra visszamenőleg érvényesíthető. A Vht. 14. §-a akként rendelkezik, hogy tartásdíj, szüléssel járó költség és tartásra irányuló járadékszerű szolgáltatás behajtására elrendelt végrehajtás esetén a végrehajtható okiratot a lejárt, 6 hónapnál régebbi tartásdíjrészletekre nézve akkor lehet kiállítani, ha a végrehajtást kérő valószínűsítette, hogy a tartásdíjhátralék az adós rosszhiszemű magatartására vezethető vissza, vagy annak érvényesítését alapos okból mulasztotta el. Ennek oka az alimentációs jellegben rejlik, hiszen erősen megkérdőjelezhető, hogy tényleg tartás céljára használná-e a végrehajtást kérő ezt az összeget, ha arra hosszú hónapokig nem volt szüksége. A bírósági gyakorlat azt a tényt, hogy az adós önként nem fizet, nem tekinti önmagában rosszhiszemű magatartásnak.³⁵

³⁵ Ujlaki Tamás: II. fejezet – Alapvető rendelkezések. In Lukács Tamás et al. (szerk.): *Nagykommentár a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvényhez*. Budapest Wolters Kluwer, 2021. Utolsó időállapota: 2021. október 1.

A Ptk. szabályaival való reláció végett fontos kiemelni, hogy a Ptk. 4:208. § (3) bekezdése a korábban idézett szabályon túl azt is tartalmazza, hogy három évnél régebbi időre tartási követelést egyáltalán nem lehet bírósági úton (perben) érvényesíteni. A Vht.-ban a végrehajtás vonatkozásában ilyen végső határidő ugyanakkor nem szerepel, vagyis maximum a végrehajtási jog elévülésének a szabályaiból következhet végső határidő. Ha tehát fennáll a Vht. 14. § *a)* vagy *b)* pontjába foglalt kritériumok valamelyike, és nem állapítható meg elévülés, akkor a végrehajtás vonatkozásában nem irányadó a Ptk. szerinti hároméves határidő.³⁶

A Vht. 17. § (1) bekezdése szerint tartásdíj behajtása érdekében a végrehajtási lapot a jövőben lejárat tartásdíjrészletekre nézve is ki lehet állítani. Ilyenkor csak a végrehajtási eljárás befejezéséig lejárt tartásdíjrészleteknek megfelelő összeget lehet behajtani és a végrehajtást kérőnek kifizetni. Részben eltérően szabályozza a Vht. azt az esetet, amikor a kötelezett egy meghatározott összeg megfizetésére vállal kötelezettséget. A Vht. 17. § (2) bekezdése szerint egy összegben előre vállalt tartásdíj behajtása esetén a végrehajtási lapon naptári nap szerinti megjelöléssel meg kell határozni azt, mely időszakra történt kötelezettségvállalás alapján fizetendő tartásdíj végrehajtására kerül sor.³⁷

A végrehajtás módja tekintetében a Vht. a gyermektartásdíj kapcsán kiemeli a közvetlen letiltás és közvetlen bírósági felhívás jogintézményét.

A Vht. 26. § *b)* pontja akként rendelkezik, hogy kizárólag közvetlen bírósági letiltással kell behajtani a követelést, ha a végrehajtás tartásdíj vagy más, részletekben fizetendő összeg iránt folyik, és a munkabér végrehajtás alá vonható része az esedékes összeget fedezi. Amennyiben kizárólag az adós munkabéréből kell behajtani a követelést, a bíróság a végrehajtást elrendelő közvetlen letiltó végzést hoz – a végrehajtási lap kiállítására jogosult bíróság a végrehajtási lap kiállítása helyett, vagy az okirat végrehajtási záradékolására jogosult bíróság a végrehajtási záradékolás helyett –, és maga intézkedik az adós munkáltatójánál, hogy a végrehajtási lap helyett kiállított letiltó végzés esetében a letiltó végzés jogerőre emelkedésének bevétele nélkül az adós munkabéréből a végzésben feltüntetett összeget vonja le, és haladéktalanul fizesse ki a végrehajtást kérőnek; végrehajtási záradék helyett kiállított letiltó végzés esetében az adós munkabéréből a végzésben feltüntetett összeget vonja le, és ha a végzés kézbesítésétől számított 45 napon belül a bíróságtól nem kap értesítést, a levont és visszatartott összeget fizesse ki a végrehajtást kérőnek.³⁸ Kizárólag közvetlen letiltással kell behajtani a követelést, ha ezt kívánta a végrehajtást kérő, a végrehajtás tartásdíj (vagy más, részletekben fizetendő összeg) iránt folyik) és a munkabér végrehajtás alá vonható része az esedékes összeget fedezi.

A letiltáshoz nagymértékben hasonlít a közvetlen bírósági felhívás mint végrehajtható okirat kiállítása. A Vht. 28. § (1)-(2) bekezdései szerint a bíróság az olyan határozatában (2022. január 1-jétől ideértve az ideiglenes intézkedés tárgyában hozott végzést is), amellyel a munkabérben részesülő személyt tartásdíj fizetésére kötelezte, a munkáltatót egyúttal közvetlenül felhívja arra, hogy a határozatban megállapított összeget vonja le és fizesse ki a jogosultnak. A bíróság a tartásdíj fizetésére kötelező határozat rendelkező részét a határozat meghozatalától számított 3 napon belül megküldi a munkáltatónak. Közvetlen bírósági felhívásnak csak akkor van helye, ha azt a jogosult kifejezetten kérte. E kérelem lehetőségéről a bíróság köteles a jogosultat tájékoztatni.³⁹ Ezt e tájékoztatási kötelezettséget 2022. január 1-jétől a Pp. a kiskorú gyermek

³⁶ Uo.

³⁷ Vigh i. m. 423.

³⁸ Ujlaki i. m.

³⁹ Vht. 28. § (4) bek.

tartása iránti perek esetében ki is hangsúlyozza. A közvetlen bírósági felhívás a közvetlen letiltásnál is gyorsabb, mivel a közvetlen bírósági felhívást az elsőfokú perbíróság bocsátja ki, és ezzel azonnal elrendeli a végrehajtást, így nem különül el egymástól a polgári eljárás peres és végrehajtási szakja. A bíróság jogvitát eldöntő határozata alapján a jogorvoslattól függetlenül a tartásdíj behajtásra kerül. A tartásdíjról a bíróság nem külön nemperes eljárásban, hanem az eljárást lezáró határozatában dönt.

Nincs helye sem közvetlen letiltásnak, sem felhívásnak, ha a bíróság a követelésre vonatkozólag korábban más végrehajtható okiratot állított ki. A közvetlen letiltás és felhívás ugyanis a végrehajtási lappal, illetőleg a végrehajtási záradékkal ellátott okirattal esik egy tekintet alá. Ha a jogosult bejelentette, hogy a közvetlen letiltás, felhívás nem vezetett a követelés kielégítésére, és az adós egyéb vagyontárgyát kívánja végrehajtás alá vonni, a bíróság kiállítja a megfelelő végrehajtható okiratot. Ilyen esetben a bíróság a végrehajtható okirattal együtt a korábban hozott közvetlen letiltást tartalmazó végzésének, illetőleg közvetlen felhívást tartalmazó határozatának kiadmányát is megküldi a végrehajtónak.

A közvetlen bírósági letiltás és felhívás is az adós munkabérére vezetett végrehajtás speciális formái. Tartásdíj esetén ezeken felül gyakran eredményes lehet a pénzforgalmi szolgáltatónál kezelt összegre vezetett végrehajtás. Ezzel kapcsolatban a Vht. 82/A. § (5) bekezdése kimondja, hogy ha a hatósági átutalási megbízás fedezet hiánya miatt nem vagy csak részben vezetett eredményre, azt a végrehajtó egy alkalommal hivatalból ismét benyújtja. 2022. január 1-jét megelőzően erre csak a végrehajtást kérő kérelmére volt lehetőség. A módosítást követően jelentősen bővült a kör, ugyanis a végrehajtó a hatósági átutalási megbízást a végrehajtást kérő erre irányuló kérelmére további egy alkalommal, vagy gyermektartásdíj-követelés esetén, ide nem értve a 165. § (2) bekezdése szerinti, közjegyzői okiraton és a fizetési meghagyáson alapuló tartásdíj-követelést, indokolt esetben hivatalból, akár több alkalommal is ismételt benyújtja.

A Vht. 164. § (1) bekezdése értelmében a végrehajtás során befolyt összegből mindenekelőtt az adott végrehajtási eljárásban érvényesített, az eljárás kezdeményezésével, elrendelésével és foganatosításával felmerült végrehajtási költséget, és abból elsősorban a meg nem fizetett végrehajtási illetéket és az előlegezésre kötelezett szerv által előlegezett költséget kell kielégíteni. A gyermek érdekének érvényesítését valósítja meg a Vht. 165. § (1) bekezdésében foglalt, a kielégítési sorrendre vonatkozó rendelkezés, amely értelmében a gyermektartásdíj-követelést, valamint a tartási rendelet szerinti tartási igény végrehajtására indult ügyben a tartásdíj-követelést, a 165. § (2) bekezdés szerinti, közjegyzői okiraton és a fizetési meghagyáson alapuló tartásdíj-követelést ide nem értve, az e végrehajtási ügyre jutó végrehajtási költségeket megelőzően kell kielégíteni, ezzel is kiemelve a gyermek megfelelő tartáshoz való jogát a többi igény érvényesítése közül. 2022. január 1-je előtt azzal a kiegészítéssel kellett alkalmazni a gyermektartásdíj elsőbbségét, hogy a befolyt összegnek legfeljebb az 50%-a volt elszámolható a végrehajtási költségekre, azonban ez a rendelkezés hatályon kívül helyezésre került, tovább erősítve a gyermektartásdíj végrehajtásának elsőbbségét.

Az egyes törvényeknek az egyszülős családok életkörülményeinek javítása érdekében történő módosításáról szóló 2021. évi LXXIV. törvénnyel megállapított rendelkezéseket a Vht. vonatkozásában 2022. január 1-jét megelőzően indult végrehajtási ügyekben is alkalmazni kell azzal, hogy a 164. § (2) bekezdését a 2021. december 31-ét követően befolyt összegek elszámolása során kell alkalmazni.

Felhasznált irodalom

- Cserbáné Nagy Andrea: XXXVII. Fejezet – A kiskorú gyermek tartása iránt indított per. In Wopera Zsuzsa (szerk.): *Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez*. Elektronikus kommentár. II. kiadás. Budapest, Wolters Kluwer, 2022. január 1.
- Katonáné Pehr Erika: A gyermekvédelmi rendszer főbb jellemzői. In Sáriné Simkó Ágnes (szerk.): *Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem*. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. (elektronikus kiadvány).
- Kozák Henriette: A kiskorú gyermek tartása iránt indított per. In Wopera Zsuzsa (szerk.): *Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez*. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., 2017.
- Kriston Edit: *Gyermekvédelem*. Második átdolgozott kiadás. Miskolc, Novotni Alapítvány 2020.
- Makai Katalin: XXXVII. Fejezet – A kiskorú gyermek tartása iránt indított per. In Petrik Ferenc (szerk.): *Polgári eljárásjog I-II. – új Pp. – Kommentár a gyakorlat számára*. Harmadik kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó elektronikus kommentárja, frissítve: 2022. február 1.
- Ujlaki Tamás: II. fejezet – Alapvető rendelkezések. In Lukács Tamás et al. (szerk.): *Nagykommentár a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvényhez*. Budapest Wolters Kluwer, 2021. Utolsó időállapota: 2021. október 1.
- Vigh Edina: A gyermektartásdíj megállapításának és végrehajtásának egyes jogalkalmazási kérdései. *Magyar Jog*, (2019) 7-8. 409-424.

Egyenesek és útvesztők a családpolitika jogi megoldásaiban – Gondolatok az Alkotmánybíróság néhány határozatának margójára

1. Bevezetés

A családok szerepe rendkívül sokat változott az utóbbi években, évtizedekben, és szerepük igencsak felértékelődött, amelynek köszönhetően a családpolitikai törekvések középpontjában a jogintézmény védelmének erősítése figyelhető meg. A változást indukáló folyamatok lényeges elemeit képezi a népesség csökkenése, a változó családstruktúrák és együttélési formák előtérbe kerülése és a csökkenő gyerekszám a családokon belül mint tényezők.⁴² A megfelelő családpolitika kialakítása kulcsfontosságú kérdés e tendencia pozitívra transzformálásához, amelynek lényeges elemét képezi a megfelelő jogi környezet kialakítása. Ennek azonban elengedhetetlen tényezője a család mint jogintézmény alapjainak meghatározása, amelynek megítélése álláspontunk szerint az alapjogi megközelítésből eredeztethető leginkább.

A nemzetközi elvárásokkal összhangban az 1949-es Alkotmány⁴³ már rendelkezett – és természetesen a jelenleg hatályos Alaptörvény is rendelkezik – a családi értékek védelméről mint az intézményvédelem egy kiemelt eleméről. Az 1949-es Alkotmány szerint, „*a Magyar Köztársaság védi a házasság és a család intézményét.*”⁴⁴ E rövid megfogalmazás⁴⁵ akkoriban kizárólag az állam intézményvédelmi kötelezettségét hangsúlyozta, viszont a családok védelmét biztosító alapjogként történő elismerés hiányzott.⁴⁶ Szintén problémát jelentett, hogy a magánszféra ezen területei elsősorban szociológiai, mint inkább jogi téren formálódtak, így a társadalmi elvárásokhoz igazított jogi háttér kialakítása nehézségekbe ütközött.⁴⁷

Az intézményvédelem irányába megtett lépések során az Alkotmánybíróságnak (AB) kiemelt szerepe volt és van mind a mai napig: az AB jogértelmezése kiemelt jelentőségű a család mint védendő jogintézmény fogalmának meghatározása során. A család fogalmának elsősorban két vetülete az, amelyet maga az AB is számos alkalommal vizsgálatának tárgyává tűzött, egyfelől a párkapcsolati formák, másrészt az egyéb rokon kapcsolatokat, elsősorban a szülő-gyermek viszony.

2012. január 1-jén hatályba lépett Magyarország Alaptörvénye, ami felváltotta az 1949-es Alkotmányt. A végleges rendelkezések hosszú időn át formálódtak, ami igaz a családok védelmére vonatkozó L) cikkekre is. Hatályba lépéskor így szólt az említett rendelkezés: „*Magyarország védi a házasság intézményét mint férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot mint a nemzet fennmaradásának alapját.*”

⁴⁰ Egyetemi tanársegéd, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete, Polgári Jogi Intézeti Tanszék.

⁴¹ Adjunktus, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete, Agrár- és Munkajogi Tanszék.

⁴² Neményi Mária: Család és családpolitika. *Szociológiai Szemle*, (2003) 1. 3-27. 3.

⁴³ 1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmánya (1949-es Alkotmány).

⁴⁴ 1949-es Alkotmány 15. §.

⁴⁵ Lábady Tamás: *A magánjog általános tana*. Budapest, Szent István Kiadó, 2013. 76.

⁴⁶ Sári János – Somody Bernadette: *Alkotmánytan II. Alapjogok*. Budapest, Osiris Kiadó, 2008. 310.

⁴⁷ Drinóczi Tímea – Zeller Judit: A házasság és a család alkotmányjogi helyzete. *Jura*, (2006) 1. 16-22. 16.

... *A családok védelmét sarkalatos törvény szabályozza.*⁴⁸ E megfogalmazással az Alaptörvény egyértelmű törekvést fejez ki arra nézve, hogy a korábinál jelentősebb védelemben részesítse a család jogintézményét.⁴⁹ E törekvés reflexiója már az előkészítő munkálatok során is megjelent, hiszen az Alaptörvény megalkotásán dolgozó „*Alkotmányos alapértékek*” munkacsoport határozott célja volt, hogy az állam feladatává tegye olyan politikai intézkedéseket kieszközlését, amelyek elősegítik a házasság által megalapozott családnak „*a társadalom alap- és életsajtjének középpontba kerülését.*”⁵⁰ Értelmezésünk szerint ez a megközelítés egyértelműen azt közvetíti, hogy bár valamennyi családi kapcsolat alkotmányos védelmet kell, hogy nyerjen, előtérbe kell helyezni a házasság intézményét. Ezt erősíti a munkacsoport család és a házasság közötti összefüggésekről tett megállapítása is, miszerint „*a társadalom alapvető építőköve a férfi és nő házasságából születő család. A házasság intézményének elismerése és megerősítése – tekintettel az egyéb párkapcsolati formák és életmódok terjedésére – megkerülhetetlen. Az Alkotmánynak rögzítenie kell azt is, hogy a családok – különösen a sok gyermeket nevelők – védelemre és gondoskodásra jogosultak.*”⁵¹ Mindebből az is következik, hogy mind az Alaptörvény kidolgozásakor, mind pedig az elkészült rendelkezésekben a jogalkotó a tradicionális értékek mellett tette le a voksát.⁵²

Jelen tanulmány célja az AB vonatkozó esetjogából kiindulva azon meghatározó döntések vizsgálata és elemzése, amelyek segíthetnek választ találni arra kérdésre, hogy mit is jelent a család mint jogintézmény, és mint a családpolitika bázisát képező alapérték.

2. Együttélés vs. családban élés – a 43/2012. (XII. 20.) AB határozat

Az Alaptörvény L) cikk (3) bekezdése kimondja, hogy sarkalatos törvény szolgál a családok védelmének szabályozására. Ez a jogszabály a 2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről (Csvt.), amelynek elfogadására szintén 2012-ben került sor.⁵³ A törvény a 7. §-ban fogalmazta meg a család fogalmát, amelyet eredetileg kizárólag ezen jogszabály vonatkozásában kellett volna értelmezni. Egy módosító javaslat hatására azonban kiterjesztették az alkalmazás körét valamennyi családot érintő jogi kérdésre.⁵⁴ A módosító javaslat első ránézésre üdvözlendő lett volna, hiszen egységes definíciót szolgáltatott a jogrendszer számára, ami elősegítette volna a jogbiztonság követelményének érvényesülését. Ugyanakkor ebben rejlett a hibája is, hiszen ha valamennyi családot érintő jogviszonyra egy azonos definíciót alkalmazunk, körültekintően kell megválasztani annak elemeit.

2012. december 20-án született meg az az alkotmánybíróági határozat, amely megsemmisítette a Csvt. családdefinícióra vonatkozó rendelkezését. Az érintett szakasz az alábbiak szerint hangzik: „*A család a természetes személyek érzelmi és gazdasági közösségét megvalósító olyan kapcsolatrendszer, amelynek alapja egy férfi és egy nő házassága vagy*

⁴⁸ Magyarország Alaptörvénye (Alaptörvény) L) cikk (1) és (3) bekezdése. (Közlönyállapot.)

⁴⁹ Schanda Balázs: A jog lehetőségei a család védelmére. *Iustum Aequum Salutare*, (2012) 2. 77-88. 77.

⁵⁰ Varga Zs. András: A házasságra és családra vonatkozó rendelkezések változása az alkotmányozás során. *Iustum Aequum Salutare*, (2012) 2. 119-127. 120.

⁵¹ Varga i. m. 120.

⁵² Árva Zsuzsanna: *Kommentár Magyarország Alaptörvényéhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2013. 52.

⁵³ Dombos Tamás – Polgár Eszter: Zavaros progresszió – Az AB a családok védelméről szóló törvényről. *Fundamentum*, (2013) 1. 55-62. 55.

⁵⁴ A T/5128/53. számú módosító javaslat indoklása szerint „*a koherenciazavarokat elkerülendő indokolt, hogy jelen törvénytervezet családdefiníciója legyen irányadó a magyar jogrendszer azon jogszabályaira, amelyek családokra vonatkozó rendelkezéseket tartalmaznak.*” Lásd: Dombos-Polgár i. m. 56.

egyenesági rokon kapcsolat, vagy a családbafogadó gyámság."⁵⁵ A normaszöveg csak és kizárólag három formáját ismerte el a családnak, nevezetesen a házasságot, az egyenesági rokon kapcsolatot és a családba fogadó gyámságot, viszont kizárta a társas együttélési módok más formáit, vagyis az élettársi kapcsolat valamennyi fajtáját.

Az alapvető jogok biztosa felismerve a problémát, az Alkotmánybírósághoz fordult az érintett rendelkezés vizsgálata és megsemmisítése érdekében. Indokolásában hivatkozott egyfelől az emberi méltóság, másrészt az egyenlő bánásmód követelményének sérelmére, amely sérelmeket álláspontja szerint a hagyományos család eszméjéhez történő ragaszkodás idézett elő. Az indítvány hivatkozott továbbá arra is, hogy a kifogásolt rendelkezés nemzetközi szerződésbe ütközése szintén megállapítható. Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 8. cikke deklarálja az emberi élet, az emberi méltóság és a családi élet védelmét. Az indítvány szerint ez a nemzetközileg is deklarált alapjog sérült a Csvt. 7. §-ának fenntartásával. Érvelésében kifejtette továbbá, hogy a *de facto* élettársak szempontjából szintén fennáll ez a jogsérelem, hiszen a Csvt. vonatkozó rendelkezése őket is kizárta a család fogalmából.⁵⁶

Az AB a kérdéskör vizsgálata során arra a döntésre jutott, hogy az érintett jogszabályi rendelkezést megsemmisíti. Indokolásában egyértelműen kifejezésre juttatta, hogy a család mint fogalom tartalmát nem határozhatja meg kizárólag a házasság intézménye, hiszen a változó társadalmi konvenciók egyre inkább az alternatív társas együttélési formák felé fordulnak. A fiatalok számára már nem a házasság intézménye és velejárói jelentik az összetartozás és a biztonság alapját. Egyre inkább teret hódít a szociológiai értelemben vett családfelfogás, amelyre az AB is számos alkalommal hivatkozott határozatában. Fontosnak tartotta azonban az AB felhívni a figyelmet egy korábbi döntésében szereplő indokra is, mégpedig, hogy „*az Alkotmány a házasságot és a családot a magyar társadalom alapintézményének tekinti*”,⁵⁷ és ezért szükséges a jogintézmény alaptörvényi szintű védelme. Ez azonban felvetette annak a dilemmáját, hogy a házasság és az élettársi kapcsolat nem tekinthető teljesen egyenrangú jogintézménynek. Ezzel összefüggésben azonban az AB megállapította, hogy „*az Alkotmányból nem a házassági kötelék, mint együttélési forma egyedüli (kizárólagos), hanem a különös (kiemelt, alkotmányos szintű) védelme vezethető le, vagyis az Alaptörvény nem zárja ki más, a házasságtól eltérő párkapcsolatok törvényi szintű oltalmát. A jogalkotónak tehát ... lehetősége van a házasságon kívüli együttélési formákat is elismerni és törvényi szintű védelemben részesíteni.*”⁵⁸ A testület érvelésének másik oldalát a gyermekek érdekei jelentették. Ezzel összefüggésben az AB ismét csak hivatkozott a szociológiai értelemben vett családfogalomra, és megállapította, hogy az alaptörvényi védelemnek ki kell terjednie azokra a „*tartós jellegű kapcsolatokra*”⁵⁹ is, amelyekben közös gyermek található, ugyanis ilyen esetekben az intézményvédelmi kötelezettség azon része kerül előtérbe, amely a kapcsolatból eredő új életet oltalmazza, függetlenül attól, hogy a gyermek milyen jogszabályi szinten származó együttélési formából született. Ezt erősíti az Alaptörvény XVI. cikke is, mely szerint „*minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz.*”⁶⁰

⁵⁵ Csvt. 7. § (1) bek.

⁵⁶ Szeibert Orsolya: Az élettársi kapcsolat fogalma - itthon és Európában különös tekintettel a *de facto* élettársi viszonyokra. *Magyar Jog*, (2011) 5. 295-305. 298.

⁵⁷ 154/2008. (XII. 17.) AB határozat.

⁵⁸ 43/2012. (XII. 20.) AB határozat.

⁵⁹ 43/2012. (XII. 20.) AB határozat.

⁶⁰ Alaptörvény XVI. cikk.

Az AB ezzel a határozatával nagy lépést tett a család fogalmának tágabb értelemben vett meghatározása felé.⁶¹

Fontos kiemelni még, hogy a Csvt. 7. §-át megsemmisítő alkotmánybíróági döntésben az érvelés fő eleme a korábbi döntésekben is megjelenő, eltérő jogszabályi szintű védelem volt. Ezt az ellentétet az Alaptörvény negyedik módosítása oldotta fel, amely jelentősen változtatott az L) cikk tartalmán. Az (1) bekezdés második mondata szerint a „*családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony.*”⁶² Két nagyon fontos következménye lett ennek a módosításnak. Az egyik, hogy pontot tett az AB értelmezési vívódásainak végére, és állást foglalt a 154/2008. és a 43/2012. AB határozatok által vázolt „*Alaptörvény vs. törvényi védelem*” dilemmáját. Az eredmény az Alaptörvény által deklarált családfogalom, amely a hierarchia csúcán álló jogszabályban került így kimondásra. Éppen ebben rejlik azonban a veszélye is, hiszen az idézett rendelkezés szakít az AB korábbi gyakorlatával, és a családi kapcsolatokat kizárólag a szülő és a gyermek között fennálló, valamint a házasságon alapuló kapcsolatokra redukálja. A szülő-gyermek viszony effajta deklarálása álláspontunk szerint mindenképpen előrelépés, e megfogalmazásban történő kiemelése ugyanis az intézményvédelmi kötelezettséget a tipikus és atipikusnak⁶³ mondható családjogi jogviszonyokra egyaránt kiterjeszti, a párkapcsolati formák tekintetében azonban mindenképpen visszalépés. Egyes szerzők álláspontja szerint nincs mitől félni, ez a rendelkezés csupán a kapcsolat alapját, és nem magát a definíciót határozza meg, így még lehetőség van arra, hogy a házasságon kívüli partnerkapcsolatokat a jogalkotó külön törvényekkel védje.⁶⁴ Ezen érvelés logikailag és tartalmilag is aggályokat vet fel, hiszen ha egy jogintézménynek a legmagasabb szintű jogi védelmet biztosítják, egy másiknak pedig a hierarchikus szint kisebb fokán elhelyezkedő védelmet adnak, az szükségszerűen differenciáltságot és megkülönböztetést eredményez a kettő között. Az AB gyakorlata és az érintett határozatok azonban éppen az ellenkezőjét, azaz a házasság és az egyéb párkapcsolati formák azonos szintű védelmét célozzák.

3. Gazdasági alapú különbségtétel a családok között – mit hozott és vett el a Bokros-csomag? – 43/1995. (VI. 30.) AB határozat

A családok támogatásának a problematikája nem újkeletű dolog. Mindig is központi kérdés volt, hogy az államnak milyen mértékig szükséges a családnak a gyermekneveléssel kapcsolatos feladatait átvenni.⁶⁵ Ez az általunk is vizsgált kérdésnek a tükrében azért is fontos,

⁶¹ Vannak azonban olyan szerzők is, akik önellentmondónak tekintik az AB döntését, lásd Dombos-Polgár i. m. 59-61. Felteszik a kérdést, hogy a család fogalma szükségszerűen kapcsolódik-e a közös gyermek vállalásához. Válaszukban elsőként az AB korábbi, 1993-as döntésére hivatkozva érvelnek az igenlő válasz mellett, majd ismertetik jelen döntés indokolását, amelyből arra a válaszra jutnak, hogy nincs kapcsolat az említettek között. Egy nagyon fontos érvet azonban nem említ a szerzőpáros, amely már az 1993-as döntésben is megjelent, ez pedig a szociológiai családfogalom értelmezés. A későbbiekben külön fejezetben kívánjuk szemléltetni a szociológiai családfogalom jellemzőit, amelyből egyértelműen megállapítható, hogy a szociológiai megközelítés szinte minden hétköznapi értelemben vett családtípust képes lefedni és nem teszi szükségessé a közös gyermekvállalás feltételének teljesülését. A legújabb alkotmánybíróági gyakorlat továbbra is ezt a progresszivitást követi, lásd részletesen 9/2021. (III. 17.) AB határozat.

⁶² Alaptörvény L) cikke a negyedik módosítást követően.

⁶³ Az atipikus családformák meghatározásához lásd részletesen: Kriston Edit – Mélypataki Gábor: A család ötven árnyalata – A családi jogviszonyok sokszínűsége a hazai magánjogban. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, (2021) 2. 79-99. 86-91.

⁶⁴ Gáva Krisztián: Az Alaptörvény módosításai. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, (2014) 2. 30-46. 38.

⁶⁵ Alapvető különbségeket találunk az egyes jóléti állami modellek között is, teljesen más igénnyel lép fel egy liberális állam. Vessd össze: Mélypataki Gábor: A család, mint szociálpolitikai alapfogalom, a családi zavarok jogi

mert a család fogalmának meghatározása pontosítja a család funkcióit.⁶⁶ A család egyik funkciója a társadalom reprodukciója, amely a gyermekvállalást és nevelést is jelenti. Az állam saját maga határozhatja meg az ellátások mértékét és mikéntjét is. Ebben az esetben valamivel nagyobb a mozgásteret, mint a társadalombiztosítási ellátások területén, ahol számtalan nemzetközi szerződés köti a jogalkotó kezét.

Az azonban, hogy a jogalkotó szabadabban határozhat meg egy területre vonatkozó szabályozást, nem jelenti azt, hogy ne kellene az olyan alapelveket is megtartania, mint a jogrendszer generális alapelvei. Ez abban a kontextusban is igaz, ha elismerjük, hogy a családfogalma egy egyre inkább dinamikusan változó fogalom. A változás, ahogy az az alábbiakban is olvasható lesz, nem is annyira a tartalmától, mintsem a formával van összefüggésben. Alapvető kérdésként merül fel, hogy azonos élethelyzetek eltérő kezelése mennyiben ismerhető el? Ez a kérdés nemcsak mostani, hanem a családtámogatások legutóbbi negyedszázadát is meghatározta.⁶⁷

Ennek a kérdésnek a vizsgálatához először is vissza kell lépnünk az időben a rendszerváltás utáni első évekbe. Ezen évek egy gazdaságilag megrendült Magyarországot mutatnak, amely az államszocialista gazdaságpolitikából a kapitalista politikába való átmenet időszakát jellemezte. Ahogy azt Kecő Gábor is kiemelte, a rendszerből fakadó követelmény egyrészt a szerzett jogok védelme, másrészt a kellő felkészülési idő biztosítása.⁶⁸ A bevezetett intézkedések esetében az alkotmányos védelem szintje alapvetően attól függ, hogy az ellátásokat milyen időtartamra garantálja a módosítással érintett szabályozás.⁶⁹ Fontos, hogy ezen garantált ellátások fedezetét milyen technikával (biztosítási vagy szolidaritási elven) finanszírozza.⁷⁰ A határozat azért érdemel különös figyelmet, mert ez képezte a Bokros-csomagot felülvizsgáló alkotmánybírói döntések alaphatározatát, új korszakot nyitott a szociális jogok alkotmányjogi megközelítésében, és az alkotmány védelmét kiélezett politikai helyzetben, gazdasági válság idején sem tagadta meg.

A családok támogatása elsősorban a gyermekekre tekintettel adott juttatásokat jelenti, ennek keretében különbséget teszünk alanyi jogú és biztosítási alapú ellátások között. Ahogy Hoffman István is kiemeli, a kötelező egészségbiztosításról szóló 1997. évi LXXXIII. törvény (Ebtv.) rendelkezik az anyasági és családi ellátások egy részéről, de kiemeli azt is, hogy a biztosítási elv relatívvá vált ezekben a jogviszonyokban. Éppen ezért véleménye szerint ezek az ellátások már átmenetet képeznek az egészségbiztosítás pénzbeli ellátásai és a családi támogatások között. Ennek oka, hogy a biztosítási elv mellett megjelennek olyan elemek, amelyek alanyi jogú ellátásokra vonatkozó jegyeket is hordoznak.⁷¹ Éppen ezért fontos kiemelnünk az AB határozat harmadik elvi tételét, amely szabad kezet ad a jogalkotónak azon családi ellátások esetében, amelyek alanyi jogú ellátásnak minősülnek. Ennek azonban olyan

kezelése. In Jakab Nóra – Mélypataki Gábor – Szekeres Bernadett (szerk.): *A szociálpolitika jogi alapjai a XXI. század társadalmi kihívásainak tükrében*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2017. 103-119.

⁶⁶ Máté Dávid Adrián: A családalapítás és a munka összehangolása a digitális korszakban. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, (2020) 38. 375-391.

⁶⁷ Lásd Kristó Katalin: *A családtámogatások negyed százada: Kormányzati intézkedések a családok pénzbeli támogatásában*. Budapest, Gondolat, 2022.

⁶⁸ Antal László: A Bokros-csomag. *Beszélő*, (2000) 6. 82-91. 82.

⁶⁹ Kecő Gábor: 43/1995. (VI. 30.) AB határozat – Bokros-csomag. In Gárdos-Orosz Fruzsina – Zakariás Kinga (szerk.): *Az alkotmánybírói gyakorlat: Az Alkotmánybíróság 100 elvi jelentőségű határozata 1. kötet*. Budapest, HVG-ORAC, 2021. 369-382.

⁷⁰ Tóth Hilda: Megtérítési igény az egészségbiztosítási ellátások és nyugellátások körében. In Barta Judit – Barzó Tímea – Csák Csilla (szerk.): *Magyarzat a kártérítési jogról*. Budapest, Wolters Kluwer Kft., 2018. 534-562.

⁷¹ Hoffman István: *Bevezetés a társadalombiztosítási és szociális jogba*. Budapest, Eötvös Kiadó, 2020. 194.

korlátját is megfogalmazta az AB, hogy ésszerű időkereteket szükséges biztosítani, amelyek megkülönböztetésének az alapja a tulajdonvédelem. Ahogy az AB határozat is rögzíti, a tulajdonvédelem a társadalombiztosítás terén sem veszíti el kapcsolatát a saját vagyonnal vagy értékteremtő munkával. Ezért különböztetjük meg a saját járulékkal megfizetett „biztosítási” szolgáltatások teljesebb védelmét a segélyezési típusú juttatások csekélyebb védelméről. A társadalombiztosítási jogviszonyokban maga a szolidaritási elem és a járulékfizetés, ami kizárja a kockázatot, így biztosított az ellátás. Azokban az esetekben azonban, amelyekben a biztosítási elem nem játszik szerepet, ott nem a tulajdon alapjogi védelme az elsődleges, hanem a jogállamiság legfontosabb összetevője. Ez az összetevő a jogbiztonság, a jogbiztonság követelményei alapján kell eldönteni a szociális ellátásokba való beavatkozás alkotmányosságát, amihez hozzátartozik a felkészülési idő biztosítása. Ezzel visszacsatolnánk az AB azon érveléséhez, amely a második elvi tétel kapcsán fogalmazódott meg a jogbiztonsággal összefüggésben: a szerzett jogok védelme mindeképpen determinálja, hogy a nem megfelelő felkészülési idő esetében megfogalmazódjon a visszalépés tilalma. Ha implicit módon is, de az azóta hatályba lépett, a családok támogatásáról szóló 1998. évi LXXXIV. törvény (Cst.) alapelvei kifejezik ezt a törekvést. A család a társadalom alapegységeként értelmezhető,⁷² egyik fontos funkciója a gyermekek nevelése és gondozása, éppen ezért a gyermek érdekének a figyelembevétele eredményezi azt a szemléletet, amely lényegében az AB döntésének a végkövetkeztetését is megalapozta. Ezt a végkövetkeztetést Zlinszky János párhuzamos indokolása is megerősíti: kiemeli a szociális piacgazdaságra való átmenet követelményét mindazonáltal, hogy az átmenet során a jogállam biztosítsa a szociális védőhálót mindazoknak, akik az új rendre idejében nem tudtak felkészülni. A párhuzamos vélemény lényegében a szociálpolitika egyik alaptételét határozta meg ezzel, amikor kimondta, hogy akiket a piaci viszonyok szabad érvényesülése aránytalan hátránnyal sújt, vagy akik koruk, egészségi állapotuk és egyéb ok miatt az új viszonyokra átállni már képtelenek, nem lehet hátrányosabb helyzetbe hozni. Ennek a védelemnek az egyik alapja a tulajdonhoz való jog, a másik esetben pedig az államnak azon kötelezettsége alapozza meg, amely az intézkedései és intézményei révén törekszik a szociális biztonsághoz való jog érvényesítésére.

4. A családok támogatásának problematikája – a 14/2014. (V. 13.) AB határozat

Az Alkotmánybíróság 14/2014. (V. 13.) AB határozata a Cst.-nek a családi pótlékról szóló szabályaival kapcsolatos, mulasztásban megnyilvánuló alaptörvény-ellenességével foglalkozott. A határozatban vitatott fő probléma az volt, hogy az egyes családformák tekintetében a jogi szabályozás különbséget tett azért, hogy egyes családok összességében kevesebb családi pótlékra voltak jogosultak, továbbá más, a gyermekek számára tekintettel megállapított állami támogatástól is elestek.⁷³ A szabályanyagból ugyanis hiányzott azon családok támogatása, akik közösen, de nem a saját közös gyermekeiket nevelték együtt élettársként egy háztartásban. Az alapvető jogok biztosa mint indítványozó számos bejelentést kapott panaszos családoktól, akik éppen az említett problémakörbe tartozóként szembesültek a jogalkotás hiányosságával, aminek következtében a gyermekek jelentős támogatásoktól estek el. Indokolásában részletesen kitért arra, hogy a vizsgálat tárgyát képező rendelkezések nem teszik lehetővé a korábbi háztársi vagy élettársi kapcsolatból származó, együtt nevelt gyermekek összeszámítását, aminek következtében évente mintegy 50-100 ezer forint támogatástól estek el az érintettek, és egyéb támogatásokra – mint például tankönyvtámogatás, kedvezményes térítési díjak stb. – sem jogosultak. Mindezeket túlmenően azért is

⁷² Mélypataki Gábor: A család, mint szociálpolitikai alapfogalom (foglalkoztatás, segélyezés). *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, (2013) 31. 427-440.

⁷³ Vesd össze Cst. 7. § (1) bek. a) pontjával és 12. § (1) bek. a) pontjával.

hátrányosabb helyzetbe kerülnek, mert a juttatások csak abban az esetben érhetőek el mégis, ha az ilyen párkapcsolatban élő felek élettársi kapcsolatukat hivatalosan is bejelentik, azaz regisztráltatják, ennek hatására azonban mindketten elesnek a gyermeküket egyedül nevelő szülőnek járó magasabb összegű családi pótléktól is, hiszen a bejelentés miatt a családban nevelkedő gyermeknek járó összegű családi pótlékot kapják. Az alapvető jogok biztosa indokolásában arra is felhívta a figyelmet, hogy a családtámogatások célja, hogy közvetve ugyan, de a gyermeket segítsék, viszont a meglévő szabályanyag egyértelmű diszkriminációt mutat azon gyermekek vonatkozásában, akiknek a szülei élettársi kapcsolatban nevelik őket. A gyermekek érdekét – mint a családjog egyik legfontosabb alapelvét – nem szolgálja az, ha az őket nevelő szülők – a közöttük lévő életközösségi kapcsolat alapján – összecszerűen kevesebb támogatáshoz jutnak. A törvényalkotót széleskörű mérlegelési jog illeti meg a támogatási rendszer kialakítása és átalakítása során, köti ugyanakkor alkotmányos mérceként a gyermekek jogainak védelmével kapcsolatos kötelezettség és az egyenlő bánásmód követelménye. Ezt meghaladóan álláspontja szerint a jogalkotónak lehetősége van a házasság mint párkapcsolati forma preferálására, de csak addig, amíg más alapvető jogot vagy alkotmányos kötelezettséget ezzel nem sért meg. Az Alkotmánybíróság arra a döntésre jutott, miszerint egyértelműen megállapítható, hogy a családi pótlék összegének szempontjából fennállt a megkülönböztetés az azonos szabályozási csoportba tartozó gyermekek között. Ha a szülők ugyanis közös háztartásukban együtt nevelnek több, nem egymástól, hanem korábbi, külön kapcsolatukból származó gyermeket, akikre tekintettel családi pótlékre jogosultak, akkor magasabb összegű támogatás jár azoknak a gyermekeknek, akiknek a szülei egymással mégiscsak házasságot kötöttek (mivel ebben az esetben lehetőség van a családi pótlék mértékének megállapítása szempontjából a gyermekek egybeszámítására), mint azoknak a gyermekeknek, akiknek a szülei, bár jogszabályi lehetőségük volna rá, de nem léptek házasságra, hanem élettársi kapcsolatban élnek (mert esetükben hasonló egybeszámításra nincs lehetőség). Ez a különbségtétel már önmagában megalapozza az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény szerinti jogsérelmet, hiszen a különbségtétel esetében nem tud a jogalkotó ésszerű, a társadalmi normák szerint elfogadható objektív kimentést megfogalmazni. Ezt kifejezetten annak tükrében jelenthetjük ki, hogy a korábban már idézett Cst.-beli alapelvek is általánosságban alanyi jogú ellátásokra vonatkoznak.

A határozat jelentősége a konkrét döntésen túlmenően abban is megmutatkozik, hogy az AB ismételten azt hangsúlyozta, hogy a párkapcsolati formák szempontjából a család fogalmának értelmezésében nincs különbség a házasság és az élettársi kapcsolat megítélése között – szemben a magánjogi és elsősorban a polgári jogban jelentkező vitatható megközelítésekkel⁷⁴ –, az élettársi kapcsolatban együtt élő gyermeket nevelő személyek ugyanolyan családi jogviszonyban lévő jogalanyok, mint a házastársak, ennek megfelelően az élettársi kapcsolat is a család fogalmának részét képező jogilag szabályozott párkapcsolati forma.⁷⁵

Teljes mértékben elfogadva az AB érvelését, szükséges megjegyeznünk, hogy ebben az esetben is érvényesülnek mindazok a szentenciák, amelyeket a 43/1995. (VI. 30.) AB határozat megfogalmaz. Itt elsősorban azon védelmi szintre gondolunk, amely a jogbiztonságra vonatkozik. A jogalkotó szükséges, hogy emlékeztesse magát arra, hogy a szociális biztonsághoz való alkotmányos alapjog ott áll a családi támogatások legtöbb formája mellett. Ez azért különösen fontos, mert a szociális kérdések az egyenlő esélyekről is szólnak, ráadásul

⁷⁴ Lásd részletesebben: Kriston-Mélypataki i. m. 86-91.

⁷⁵ Megjegyzendő, hogy hasonló következtetés vonható le a 9/2021. (III. 17.) AB határozat megállapításaival kapcsolatosan is, melynek egyik fő kérdéseként az állam magánszférába történő beavatkozásának határait vizsgálja.

ez az elv nemcsak a hazai, de az európai jogrend alapját is képezi. Ugyan kicsit másabb apropóból, de ezt az alaptételt fogalmazza meg a C-328/20. Bizottság vs. Ausztria döntés is. Ugyan az idézett uniós esetben nem csak a családi jogállás, hanem a gyermek honossága alapján történt a megkülönböztetés, de analóg módon kapcsolódnak egymáshoz a fent idézett döntéssel, hiszen a családi pótlék kifizetése körében megvalósuló diszkrimináció megszüntetésével foglalkozik. Ebben az esetben azon gyermekek, akiknek nem Ausztriában volt a tartózkodási helyük, de a jogosultság megállapítható volt, egyfajta másodlagos státuszt kaptak. Ehhez hasonló a vizsgált AB határozat által helyretett kérdés: azokat a korábbi korszakokat idézi fel, amelyet már jóval meghaladtunk (meg kellett volna haladnunk).⁷⁶ Jelesül, hogy egy gyermek támogatása, családi pótlék jogosultságának mértékét befolyásolja a családi állapota abból a szempontból, hogy a szülei házasságban élnek-e vagy élettársi kapcsolatban.

5. Összegzés

A tanulmányban érintett AB határozatok elemzéséből álláspontunk szerint az a következtetés vonható le, hogy az AB évtizedekre visszanyúló joggyakorlata egyértelműen progresszív szellemiségű, a társadalmi igényekhez igazodó szemléletmódot tükröz szemben azzal a jogalkotói törekvéssel, amely az Alaptörvény negyedik és kilencedik módosításában is igen élesen megfigyelhető, ahol is inkább a tradicionalitás irányába tereli a jogalkotás a kérdéskört. Ezt a megállapítást azonban csak a párkapcsolati formák vonatkozásában tartjuk helytállóknak, mert a szülő-gyermek viszonyrendszerben az említett módosítások egyértelműen megnyitják és fenntartják a lehetőségét a szociológiai értelemben vett szülő-gyermek viszony értelmezésének.

Mindazonáltal azt is fontos kiemelni, hogy a családi jogviszonyokat szabályozó egyéb jogszabályok nem feltétlenül tükrözik az Alkotmánybíróság következetes gyakorlatának progresszív eredményeit, ami miatt az egyenesnek tűnő értelmezési utak mégiscsak útvesztőkbe torkollnak. Álláspontunk szerint a stabil családpolitika alapja csakis a stabil jogszabályi környezet lehet, amely szükségessé teszi, hogy egységes álláspont alakuljon ki a bázist képező család jogi fogalmának értelmezése kapcsán, mindazzal együtt, hogy a család egyszerre statikus és dinamikus fogalom. A család mint statikus fogalom jelenti az állandóságot, a társadalmi igényt a stabilitásra, és igényt egy bázisra. Az azonban, hogy milyen formát ölt ez a bázis, korszakonként változik. Változik azzal együtt is, hogy a család funkciói jól körülhatárolhatók. Ennek megfelelően az államnak kötelességes, hogy a szociális biztonsághoz való jog keretében az állandóságot és támogatottságát biztosítsa. A jogbiztonság követelménye pedig az egyenlőséget határozza meg alapértéknek. Meglátásunk szerint az egészséges és sikeres társadalom alapja, hogy egyenlő jogokat és lehetőségeket biztosít mindenkinek, teszi mindezt a szociálpolitika eszközével. A szociálpolitika egyik funkciója, hogy a források újraelosztás során kiküszöbölje azt, hogy a fiatalok, a gyermekek eleve hátrányból induljanak; ez fontos össztársadalmi érdek. Ha ugyanis hiányzik az egyenlő feltételek biztosítása, az állam a saját munkaerőpiacát gyengíti, és csökkenti azon kitörési pontok számát, amelyekkel elérheti a gazdasági növekedést. A családtámogatásoknak ugyanis van egy jól és nyíltan detektálható erős szociális érvényesülése, de egy rejtettebb hosszútávú gazdasági funkciójuk is értelmezhető. Éppen ezért támogatandó az AB konzisztens értelmezési gyakorlata, amely kinyitja a család fogalmat, és egyre több gyermeket von be a támogatandó

⁷⁶ Lásd Krausz Bernadett: A házasságon kívül született gyermek jogállása különös tekintettel a tartásdíj kiszabásának bírói gyakorlatára 1945 és 1950 között Magyarországon. *Diké*, (2018) 2. 16-32.

körbe. Ugyanis ezt a folyamatot le tudjuk fordítani a piac nyelvére is, amely talán elsőre nem tűnik ki az AB gyakorlatából, és talán az AB esetében ennek kimondása nem is cél, de az összefüggés (a tágabb családfogalom, a magasabb hozzáadott szociális érték) eredményezi a magasabb társadalmi produktivitást. Ehhez talán annyi elegendő, hogy egyenlő feltételek mellett ismerjük el a családfogalom sokszínűségét, a gyermekekre pedig szociális alapokból kiindulva ugyan, de úgy tekintsen a jogalkotó, mint akibe érdemes befektetni.

Felhasznált irodalom

Antal László: A Bokros-csomag. *Beszélő*, (2000) 6. 82-91.

Árva Zsuzsanna: *Kommentár Magyarország Alaptörvényéhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2013.

Dombos Tamás – Polgár Eszter: Zavaros progresszió – Az AB a családok védelméről szóló törvényről. *Fundamentum*, (2013) 1. 55-62.

Drinóczi Tímea – Zeller Judit: A házasság és a család alkotmányjogi helyzete. *Jura*, (2006) 1. 16-22.

Gáva Krisztián: Az Alaptörvény módosításai. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, (2014) 2. 30-46.

Hoffman István: *Bevezetés a társadalombiztosítási és szociális jogba*. Budapest, Eötvös Kiadó, 2020.

Kecső Gábor: 43/1995. (VI. 30.) AB határozat – Bokros-csomag. In Gárdos-Orosz Fruzsina – Zakariás Kinga (szerk.): *Az alkotmánybírósági gyakorlat: Az Alkotmánybíróság 100 elvi jelentőségű határozata 1. kötet*. Budapest, HVG-ORAC, 2021. 369-382.

Krausz Bernadett: A házasságon kívül született gyermek jogállása különös tekintettel a tartásdíj kiszabásának bírói gyakorlatára 1945 és 1950 között Magyarországon. *Diké*, (2018) 2. 16-32.

Kristó Katalin: *A családtámogatások negyed százada: Kormányzati intézkedések a családok pénzügyi támogatásában*. Budapest, Gondolat, 2022.

Kriston Edit – Mélypataki Gábor: A család ötven árnyalata – A családi jogviszonyok sokszínűsége a hazai magánjogban. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, (2021) 2. 79-99.

Lábady Tamás: *A magánjog általános tana*. Budapest, Szent István Kiadó, 2013.

Máté Dávid Adrián: A családalapítás és a munka összehangolása a digitális korszakban. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, (2020) 38. 375-391.

Mélypataki Gábor: A család, mint szociálpolitikai alapfogalom (foglalkoztatás, segélyezés). *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, (2013) 31. 427-440.

Mélypataki Gábor: A család, mint szociálpolitikai alapfogalom, a családi zavarok jogi kezelése. In Jakab Nóra – Mélypataki Gábor – Szekeres Bernadett (szerk.): *A szociálpolitika jogi alapjai a XXI. század társadalmi kihívásainak tükrében*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2017. 103-119.

Neményi Mária: Család és családpolitika. *Szociológiai Szemle*, (2003) 1. 3-27.

Sári János – Somody Bernadette: *Alkotmánytan II. Alapjogok*. Budapest, Osiris Kiadó, 2008.

Schanda Balázs: A jog lehetőségei a család védelmére. *Iustum Aequum Salutare*, (2012) 2. 77-88.

Szeibert Orsolya: Az élettársi kapcsolat fogalma - itthon és Európában különös tekintettel a de facto élettársi viszonyokra. *Magyar Jog*, (2011) 5. 295-305.

Tóth Hilda: Megtérítési igény az egészségbiztosítási ellátások és nyugellátások körében. In Barta Judit – Barzó Tímea – Csák Csilla (szerk.): *Magyarázat a kártérítési jogról*. Budapest, Wolters Kluwer Kft., 2018. 534-562.

Varga Zs. András: A házasságra és családra vonatkozó rendelkezések változása az alkotmányozás során. *Iustum Aequum Salutare*, (2012) 2. 119-127.

A család szerepe a bűnelkövető gyermek nevelésében

1. Bevezető

A bűnelkövető gyermek bűnmegelőzési szempontból veszélyeztetett. A veszélyeztetettség fogalmát a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (Gyvt.) 5. § n) pontja az Értelmező rendelkezések között határozza meg. Ezek szerint a veszélyeztetettség olyan – a gyermek vagy más személy által tanúsított – magatartás, mulasztás vagy körülmény következtében kialakult állapot, amely a gyermek testi, értelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését gátolja vagy akadályozza. A családban nevelkedő gyermekek esetében elsődlegesen szüleik feladata a veszélyeztetettség megelőzése és megszüntetése a nevelési (szocializációs) feladatok megfelelő ellátásával.

A család széleskörű funkciórendszerrel bír. A család támogató szerepe a fiatalkorban felértékelődik, hiszen a gyermek ebben az időszakban kettős változáson megy keresztül. Egyrészt halad a felnőttkor felé, másrészt elsajátítja a közösségi együttélés szabályait. A család szocializáló és érzelmi egyensúlyt biztosító szerepe a szülők gondozásának és nevelésének függvénye. Ezen feladatok ellátása esetén *funkcionálisan (jól) működő családról* beszélhetünk. A funkcionálisan működő családok a kriminalizálódott gyermeket támogatják a törvénytisztelő életmód követésében. A *diszfunkcionálisan működő családok* azonban a gyermek pozitív szocializálódási folyamatát gátolják a támogatás elmaradásával és a deviációk örökítésével, a pozitív családi példák háttérbe szorulásával.

A leszármazás útján létrejövő családi (rokoni) kapcsolatokat ábrázolja szemléletesen a *családfa*. Ezért a tanulmányban visszatérően megjelenő megállapítás fontosságára a (család)fa képi világával kívánom felhívni a figyelmet: „*A funkcionálisan működő család a gyermeknek szárnyakat adhat, hogy felemelkedni, repülni tudjon, míg a diszfunkcionálisan működő család, mint a fa gyökerei a mélybe hatolnak és visszahúzhatnak. Ezek a gyökerek meggátolhatják, hogy a gyermek a közös törzsből kifejlődött önálló ágról elindulva repülni tudjon.*”⁷⁸ A megállapításom alátámasztása érdekében vizsgált szempontok jogágközi megközelítést igényelnek. A nyelvtani elemzés új értelmet nyer ebben a kontextusban, hiszen a tanulmányban vizsgált jogterületek (jogágak) mint a fa ágai egy törzsből fejlődnek ki. Témám szempontjából ez a közös törzs a család, amely magánjogi, alapjogi, közigazgatási és büntető igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó gyökerekből táplálkozik. Az élethelyzeteket szabályozó ágazati jogszabályok pedig az önálló ágakat nevelik.

2. A vizsgált szempontok

A tanulmány címe előrevetíti a téma komplex, jogágakat átívelő megközelítését. A családi funkciórendszer működése a szülői felügyelet – elsősorban a nevelés és gondozás – részjogositványain keresztül vizsgálható. Tehát ebben az összefüggésben a magánjogi normatívák kerülnek előtérbe. A *család* (jogi) fogalmának elemzése ugyanakkor nem

⁷⁷ Tanársegéd, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári Jogi Tanszék Családjogi és Szociális Jogi Csoport.

⁷⁸ Herke-Fábos Barbara Katalin: *A megelőző pártfogás a jogágak metszéspontjában*. Doktori értekezés. Pécs, 2022. 11.

nélkülözheti az alapjogi szempontok meghivatkozását. A szülő-gyermek viszony ennél fogva nemcsak magánjogi, hanem alkotmányjogi bemutatást is kíván a családi kapcsolatok alapjogi értékére és a gyermeki jogok érvényesülésére tekintettel. A *gyermek* minőség életkori és speciális garanciákat magában foglaló kategória. A gyermek terminológia átfogja a magánjogi, közigazgatási és büntető igazságszolgáltatás területén használt kifejezéseket. Nem mehetünk el szó nélkül e fogalmak szabatos használatának követelménye mellett, ebből következtethetünk ugyanis a gyermek anyagi és eljárásjogi szerepére. A *bűnelkövető gyermek* vonatkozásában a gyermekkorú és fiatalkorú fogalmakat használjuk. A bűnelkövető gyermek saját maga vagy családja által előidézett körülményeknél fogva veszélyeztetett helyzetben van. A bűnmegelőzési szempontú veszélyhelyzet megszüntetése, a gyermek helyes irányú nevelése és reszocializációs nevelése elsősorban a családja feladata. Ha a család a veszélyeztető körülményeket nem számolja fel, és a gyermek testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges ellátás a szülő beleegyezésével nem biztosítható, valamint ez a helyzet a gyermek fejlődését veszélyezteti, a gyámhatóság a Gyvt. 15. § (4) bekezdésében felsorolt intézkedések közül kiválasztja és elrendeli a veszélyeztetettség mértékéhez igazodó gyermekvédelmi hatósági intézkedést. Ha a bűnelkövető gyermek büntethető, vele szemben büntetőeljárás is indul. A gyermek érdeke mint magánjogi és alapjogi minőség tehát összefonódik a közigazgatás és a büntető igazságszolgáltatás területével.

A fentiekből következik, hogy a bűnelkövető gyermek nevelését végző vagy azt elhanyagoló családi szerepek bemutatása a jogágakat átívelő módszertan alkalmazását igényli. Az interdiszciplinaritás mellett a tézisem alátámasztására a holisztikus szemléletet is segítségül hívom. A holisztikus orvoslás az emberi testet egységként kezeli. Nem az egyes szervek megbetegedéseiből kiindulva választja meg a kezelési módszert, hanem az egész testet vizsgálva következtet a tüneteket kiváltó okokra, azaz az egész testet vizsgálva értjük meg a részleteket.⁷⁹ A probléma kezelése során nemcsak a látható tünetekből kell kiindulni, hanem a tüneteket kiváltó okoknak is nagy hangsúlyt kell tulajdonítani. A betegségek gyógyítása során megválasztott kezelés akkor hatékony, ha a test által kiváltott tünetek elmulasztásán túl a mentális és egyéb szervi folyamatokat is figyelembe veszi. A gyermek- és fiatalkorúak bűnözésének kezelése is ezt a szemléletet igényli, összekapcsolva a különböző jogterületeket átfogó szakértelmet.⁸⁰

A holisztikus orvoslás filozófiája tehát az egységnek tulajdonít kiemelt jelentőséget, a fiatalkori bűnözés vizsgálatakor pedig éppen ebben az egységben kell keresnünk a *családi nevelés* szerepét. Ugyanis a bűnözői személyiség formálódása szempontjából kockázati és védőfaktorokat különböztetünk meg. Ezek kölcsönhatása befolyásolja a fiatal fejlődését, a kriminalitáshoz való viszonyát. Ebben a folyamatban a családi nevelés vagy annak hiánya meghatározó lehet a gyermek életében, jellemének alakulásában. A kockázati tényezőket a személyiségben rejlő és társadalmi tényezők szerint csoportosíthatjuk.⁸¹ A védőfaktorok a kockázati tényezők ellen ható, azokkal szemben immunizáló hatások. A személyiségben rejlő kockázati-társadalmi tényezők makro- és mikroszinten értelmezhetők. A makrokörnyezeti tényezőkhöz olyan társadalmi elemeket sorolunk, amelyek csak közvetett kapcsolatban vannak

⁷⁹ Ventegodt, Søren et alii: The square curve paradigm for research in alternative, complementary, and holistic medicine: A cost-effective, easy, and scientifically valid design for evidence-based medicine and quality improvement. *TheScientificWorldJournal*, (2003) 3. 1117-1127. 1118.

⁸⁰ Herke-Fábos i. m. 11.

⁸¹ Hornyák Szabolcs: A gyermekkorúak bűnözése és megelőzésének lehetőségei. In Hautzinger Zoltán (szerk.): *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények 2. Tanulmányok a „Határőrség szerepe a bűnmegelőzésben” című tudományos konferenciáról*. Pécs, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja, 2003. 129-140. 129.

a bűnözéssel. A bűnözés mint társadalmi jelenség, ezen belül a gyermekkori bűnözés alakulását és tendenciáit alapvetően befolyásolja a társadalom – amelyben él, szocializálódik – gazdasági, politikai, oktatási, kulturális helyzete, morális állapota.⁸² A mikrokörnyezeti tényezők olyan személyi kapcsolatokat jelentenek, amelyek közvetlenül fennállnak vagy hatnak az egyén szocializációs folyamatában, nem megfelelő fejlődés esetén torzulások, hibák, hiányosságok okozói lehetnek.⁸³ A fentiek alapján tehát kijelenthetjük, hogy a családi deviációkban megjelenő (megfelelő) nevelés hiánya a bűnözői személyiség kialakulását befolyásoló mikrokörnyezeti hatás, míg a pozitív családi minták és szerepek a kriminalitás ellen ható védőfaktorok.

A funkcionálisan működő család magánautonómiája nem sérül a nevelés terén. A diszfunkcionálisan működő családok esetén azonban az állam intézményvédelmi kötelezettségénél fogva – a gyermek veszélyeztetettségének függvényében – beavatkozhat a családi nevelésbe. Az állam intézményvédelmi kötelezettsége olvasható ki az ENSZ Közgyűlése által 1989. november 20-án elfogadott, Magyarországon az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett Gyermek jogairól szóló New Yorki Egyezmény (Gyermekjogi Egyezmény) 19. cikk 1. pontjából: „Az egyezményben részes államok megtesznek minden arra alkalmas, törvényhozási, közigazgatási, szociális és nevelési intézkedést, hogy megvédjék a gyermeket az erőszak, a támadás, a fizikai és lelki durvaság, az elhagyás vagy az elhanyagolás, a rossz bánásmód vagy a kizsákmányolás – ideértve a nemi erőszakot is – bármilyen formájától mindaddig, amíg szüleinek vagy valamelyik szülőjének, illetőleg törvényes képviselőjének vagy képviselőinek, vagy bármely más olyan személynek, akinél elhelyezték, felügyelete alatt áll.”

A Gyermekjogi Egyezmény alapján tehát a csatlakozó államok cselekvési kötelezettségük részeként normatív szabályokban fektetik le a gyermek érdekének érvényesüléséhez szükséges alapvető garanciákat. Hazánk jogszabályi környezete – a Gyermekjogi Egyezménnyel összhangban – a gyermek megfelelő nevelését elsődlegesen a szülők feladatának tekinti. Az állam intézményvédelmi kötelezettsége mögöttes módon érvényesül. A gyermek megfelelő nevelésének és gondozásának korlátait a szülői felügyelet magánjogi szabályaiból és az Alaptörvényből levezethető nevelési szabadság elvéből olvashatjuk ki, a gyermek (megfelelő) fejlődéséhez szükséges védelme és a családban nevelkedéshez való jog párhuzamba állításával.

2.1. A gondozás és nevelés joga és kötelezettsége

A szülő-gyermek jogviszony alapját a vér szerinti leszármazás ténye és a gyermek oltalmazásra szoruló állapota határozza meg. A jogviszony rendezése során a gyermek jogai és érkei élveznek elsőbbséget.⁸⁴ Jogrendszerünk szerint jogi értelemben vett elhagyott gyermek nincs, a gyermekeknek feltétlen joga van arra, hogy az érkeinek védelméről gondoskodjanak. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) 4:146. § (1) bekezdése alapján a kiskorú gyermek szülői felügyelet vagy gyámság alatt áll, a két jogintézmény egyidejűleg kizárja egymást.⁸⁵ A jogalkotó a következő bekezdésben felsorolja a szülői felügyelet részjogosítványait. Ezek szerint a szülői felügyelet a kiskorú gyermek neve meghatározásának, gondozásának, nevelésének, tartózkodási helye meghatározásának, vagyona kezelésének,

⁸² Csemáné Váradi Erika: A gyermek- és fiatalkori bűnözés – tendenciák, elméletek, okok. In *Kriminológiai Közlemények* 59. Budapest, Magyar Kriminológiai Társaság, 2001. 55-91. 67.

⁸³ Király Réka Zsuzsa: A gyermekbűnözés kriminológiai ismérvei. *Belügyi Szemle*, (2000) 12. 41-48. 44.

⁸⁴ Filó Erika – Katonáné Pehr Erika: *Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem*. Budapest, HVG-ORAC, 2015. 79.

⁸⁵ Herger Csabáné – Katonáné Pehr Erika: *Magyar családjog*. Budapest, Novissima Kiadó, 2021. 202.

törvényes képviselőnek jogát és kötelezettségét, a gyámnevezésnek és a gyámságból való kizárásnak a jogát foglalja magában.

A tanulmányban a szülői felügyeletből eredő jogosítványok közül a gondozás és nevelés jogával foglalkozom részletesen, hiszen a gyermek szocializációs és reszocializációs útját elsősorban ezeknek a feladatoknak a teljesítése határozza meg. A gyermek életkoránál fogva rászorul a gondozásra, támogatásra, amely különböző feladatok ellátását jelenti. A jogszabályi környezet kettős felosztást követ. A hazai normatívákban egyaránt megjelennek és együttesen értelmezendők a gyermek érdekét védő klauzulák és ellensúlyként a szülői felelősséggel foglalkozó szabályok.

A gyermek fejlődéséhez szükséges védelmét garantálja Magyarország Alaptörvénye (Alaptörvény) Szabadság és felelősség részének XVI. cikk (1) bekezdése, amely szerint minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz. A gondozás és nevelés joggyakorlás szempontjából történő megközelítése szabadságot (jogosultság) és korlátot (kötelezettség) is jelent. Az Alaptörvény Szabadság és felelősség részének XVI. cikk (2) bekezdése szerint a szülőknek *joguk van megválasztani a gyermeküknek adandó nevelést*. A (3) bekezdés szerint a szülők *kötelesek kiskorú gyermekükről gondoskodni*, e kötelezettségük magában foglalja gyermekük taníttatását. Az Alaptörvényben deklarált nevelési szabadság a család világnézeti integritását is védi. Benne foglaltatik az a jog, hogy a szülők gyermekeiket lelkiismeretesen és vallási meggyőződésük szerint neveljék. Ez a garancia összhangban áll az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 26. cikk 3. pontjával, amely szerint a szülőket elsőbbségi jog illeti meg a gyermekeiknek adandó nevelés megválasztásában.⁸⁶

Az Alaptörvényben rögzítetteknek megfelelően a Ptk. 4:152. § (1) bekezdése alapján a szülők *joga és kötelezettsége, hogy a gyermeket gondozzák*, a gyermek megélhetéséhez és felnevelkedéséhez szükséges feltételeket biztosítsák. A szülői felügyelet – Maslow-piramison alapuló – legfontosabb eleme, hogy a szülők a gyermek megélhetését és ellátását, nevelkedését biztosítsák. A gyermek gondozása, nevelése a legjelentősebb, de ugyanakkor a legtágabb jogosítványa a szülői felügyeletnek. Tágabb értelemben idetartozik az a magatartásminta, személyes példa is, amit a gyermek a szüleitől a mindennapokban megtapasztal, és ezáltal beépül a személyiségébe. A szülői felelősség a nevelés terén folyamatos odafigyelést igényel.⁸⁷ Ez az a legalapvetőbb szint, amelynek biztosítása nélkül a szülői felügyelet további részjogosítványából fakadó kötelezettség ellátása nehézségekbe ütközik. A szülőknek a gyermekük megélhetése és ellátása, nevelése körében mindig a gyermekük javát kell szem előtt tartani.

A Ptk. 4:147. §-a szülői jogosultságként és kötelezettségként fogalmazza meg, hogy a szülő a gyermekét családban gondozza, nevelje, és a gyermeke testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges feltételeket – különösen a lakhatást, étkezést, ruházattal való ellátást – , valamint az oktatásához és az egészségügyi ellátásához való hozzájutást biztosítsa. Ez a szülőkkel szemben támasztott magánjogi kritérium azonban egyúttal gyermekjogi garanciát is jelent.⁸⁸

⁸⁶ Schanda Balázs: Házasság és család az alkotmányjogban. In Csink Lóránt – Schanda Balázs – Varga Zs. András (szerk.): *A magyar közjog alapintézményei*. Budapest, Pázmány Press, 2020. 681-701. 697.

⁸⁷ Herger – Katonáné Pehr i. m. 206.

⁸⁸ A Ptk. 4:147. §-ának 3. pontjához fűzött kommentár ld.: Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi törvényhez. Családjog*. Wolters Kluwer Jogtár (online).

A szülők nevelési szabadságát és kötelezettségét *expressis verbis* deklarálja a magánjogi joganyag a Ptk. 4:153. § (1)-(2) bekezdéseiben. Ezek szerint a szülők jogosultak a gyermek nevelésének módját megválasztani. A gyermek képességei figyelembevételével a szülők és a gyermek közösen döntenek el, hogy a gyermek milyen életpályára készüljön.⁸⁹ A nevelés joga sajátos, összetett értékrendszerben érvényesül. Ennek az az oka, hogy egyensúlyt kell teremteni a szülők jogai, az állam szabályozási igénye és a gyermek érdekei között.⁹⁰

A szülőnek tehát nevelési kötelezettsége körében a kiskorú gyermekének át kell adnia az általános erkölcsi normákat, a kiskorú jellemét, értékrendjét és szokásait a társadalom által elfogadott erkölcsi kívánalmakkal összhangban kell alakítania. A bírói gyakorlat (BH2008. 177. II.) fektette le, hogy a szülő nevelési kötelezettsége magában foglalja a kiskorú életkörülményeinek rendszeres figyelemmel kísérését, ellenőrzését, a pszichés testi veszélyek lehetséges elhárítását és kiküszöbölését is. A szülő ennek az elvárásnak a gyermekre való folyamatos odafigyeléssel tud megfelelni.⁹¹

Az életpálya megválasztása a gyermek jövője szempontjából kardinális kérdés. Ez rögzítésre kerül a szülő szempontjából is a gyermek sorsát érintő lényeges kérdések kapcsán a Ptk. 4:168. és 4:175. §-aiban. A családjogi joganyag nemcsak a szülők közötti, az életpálya megválasztásában való együttdöntés és egyetértés fontosságára hívja fel a figyelmet, hanem kijelöli – a Ptk. és a Gyvt. gyermek meghallgatására és véleményének figyelembevételére vonatkozó normáival összhangban – a gyermek együttdöntési jogát is tanulmányaival összefüggésben. A Ptk. 4:148. § alapján tehát a szülőknek tájékoztatniuk kell gyermeküket az őt érintő döntésekről, biztosítaniuk kell, hogy az ítélőképessége birtokában lévő gyermekük a döntések előkészítése során véleményt nyilváníthasson, törvényben meghatározott esetben szüleivel közösen dönthessen.⁹² A Gyvt. 8. § (1) bekezdése szerint pedig a gyermeknek joga van a szabad véleménynyilvánításhoz, és ahhoz, hogy tájékoztatást kapjon jogairól, jogai érvényesítésének lehetőségeiről, továbbá ahhoz, hogy a személyét és vagyonát érintő minden kérdésben közvetlenül vagy más módon meghallgassák, és véleményét korára, egészségi állapotára és fejlettségi szintjére tekintettel figyelembe vegyék. A gyermekkel való közös döntés követelménye arra vezethető vissza, hogy az életpálya kijelölésére általában a gyermeknek olyan életkorában kerül sor, amikor többnyire már kialakult az érdeklődési köre, és egyébként is már olyan érdeklődéssel rendelkezik, amely alapot ad arra, hogy életpályájának megválasztásáról határozott véleménye legyen.⁹³ A Ptk. szövegéhez fűzött kommentár⁹⁴ szerint a jogalkotó abban gondolkodott, hogy az életpálya, iskola olyan kérdés, amely a család döntését igényli: a szülőknek és a gyermeknek lehetőleg közös döntését. Ha a szülők között vagy a gyermek és a szülők között vita van, a gyámhatóság dönt ebben a kérdésben. A megegyezésre a szülők és a gyermek részvételével történő tárgyalás keretében van lehetőség. Nem dönthet azonban a gyámhatóság a gyermek nevelésével összefüggő lelkiismereti és vallásszabadság témáját érintő viták esetén.

2.2. A gondozás és nevelés korlátozása

A szülők magánautonómiájának sérelmével jár, ha az állam a gyermek érdekében korlátozza a szülői felügyeletből eredő jogosítványokat. A tanulmány vonatkozó részében a gondozás és

⁸⁹ Uo.

⁹⁰ Schanda i. m. 698.

⁹¹ Barzó Tímea: *A magyar család jogi rendje*. Budapest, Patrocinium Kiadó, 2017. 388.

⁹² A Ptk. 4:148. §-ához fűzött kommentár ld.: Vékás – Gárdos (szerk.) i. m.

⁹³ Barzó i. m. 393.

⁹⁴ A Ptk. 4:153. §-ához kommentár ld.: Vékás – Gárdos (szerk.) i. m.

nevelés részjogosítványok korlátozásának szabályait magánjogi és alapjogi megközelítésben mutatom be. A gyermek érdekét védő családjogi normák elválaszthatatlanok a gyermekvédelem területétől. Ezért számos ponton a Ptk. a Gyvt. szövegével együttesen értelmezendő. Tekintettel arra, hogy a szülői felügyeleti jog szüneteléséről dönteni a gyámhatóság és a bíróság rendelkezik hatáskörrel, elengedhetetlen a téma feldolgozása során a közigazgatási eljárásrend érintése is.

A gyámhatóság a gyermek veszélyeztettségéhez igazodó gyermekvédelmi hatósági intézkedés elrendelése során a szülőt kötelez(het)i a magánautonómiáját érintő magatartási szabályok betartására. Ez a kötelezettség már csorbíthatja az Alaptörvényből levezethető nevelési szabadság jogát és a Ptk. által rögzített nevelési kötelezettséget. Ennél erősebb beavatkozást jelenthet a családok életébe a szülői felügyeleti jog szünetelésével járó hatósági intézkedés elrendelése. A Gyvt. 69. § (1) bekezdésének *b*) pontja alapján a védelembé vételt meg kell szüntetni, ha a gyámhatóság a gyermek nevelésbe vételét rendelte el. Amennyiben a szülő a védelembé vétel elrendelésre okot adó – személyében fennálló vagy családi kapcsolataiból fakadó – körülményeken neki felróható módon nem változtat, és a gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztettsége ezt indokolja, a megelőző pártfogás fenntartása mellett a gyámhatóság a gyermeket nevelésbe veszi. A nevelésbe vétel eredményeként a gyermek bekerül a szakellátás rendszerébe. A szülői felügyeleti jog szüneteléséről a gyámhatóság a nevelésbe vételt elrendelő határozatban rendelkezik. A szülői felügyeletből fakadó nevelési és gondozási kötelezettség csorbítása a gyermek családban nevelkedésének és a szülő nevelési szabadságának jogát is sérti, de a gyermek érdekében történik. Az alapjogkorlátozás alkotmányossági szűrője ebben az esetben egy másik alapjog, a gyermek (legfőbb) érdeke. A korlátozás célja a gyermek megfelelő fejlődésének biztosítása annak érdekében, hogy a bűnmegelőzési szempontú veszélyeztettségét megszüntessék. A veszélyeztettség megszüntetése azonban más módon nem érhető el, mint a gyermek családjából történő kiemeléssel, ami maga után vonja a szülői felügyelet korlátozását.

2.2.1. A gondozás és nevelés korlátozásának magánjogi vizsgálata

A Ptk. 4:149. §-ában főszabályként rögzíti, hogy a szülő felügyeleti jog gyakorlását a bíróság vagy más hatóság törvényben meghatározott, kivételesen indokolt esetben, olyan mértékben korlátozhatja vagy vonhatja el, amely a gyermek érdekének biztosításához szükséges.⁹⁵ A magánjogi vizsgálat tárgya jelen esetben kizárólag a szülői felügyelet gyakorlásának korlátozása, tekintettel arra, hogy annak mindkét szülő esetében történő elvonása esetén a gyermek nem családban, hanem a családi környezet megvalósítását célzó gyermekvédelmi szakellátás keretében nevelkedik nevelőszülőnél vagy gyermekotthonban (a családban nevelkedő gyermek vonatkozásában gyakorolt szülői felügyelet szabályait a 3.2. pont alatt fejtem ki részletesen). A Gyvt. 7. § (1) bekezdésének értelmében a gyermek szüleitől vagy más hozzátartozóitól csak saját érdekében, törvényben meghatározott esetekben és módon választható el, a gyermeket kizárólag anyagi okból fennálló veszélyeztettség miatt nem szabad családjától elválasztani.

Ha a szülői felügyeletnek a szülők által történő gyakorlása a gyermek érdekét veszélyezteti, a *bíróság* a Ptk. 4:169. § (1) bekezdése alapján a gyermeket másnál is elhelyezheti, feltéve, hogy ez a személy a nála történő elhelyezést maga is kéri. Ebben az esetben ezt a személyt gyámul kell kirendelni, és a szülő felügyeleti joga szünetel. A bíróság a gyermeket elsősorban olyan személynél helyezi el, aki a gyermek gondozásában, nevelésében a gyermek érdekeinek

⁹⁵ A Ptk. 4:149. §-ához fűzött kommentár ld.: Vékás – Gárdos (szerk.) i. m.

megfelelően már korábban részt vett. Főszabályként következetesen érvényesül az a jogelv, hogy amíg a szülők bármelyike alkalmas és képes a szülői felügyelet ellátására, a gyermek nem kerülhet harmadik személynél elhelyezésre.⁹⁶

Amennyiben a szülő a védelembé vétel elrendelésére okot adó – személyében fennálló – körülményeken neki felróható módon nem változtat, és a gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettsége ezt indokolja, a megelőző pártfogás fenntartása mellett a *gyámhatóság* a gyermeket nevelésbe veszi. A nevelésbe vétel eredményeként a gyermek bekerül a szakellátás rendszerébe. A szülői felügyeli jog szüneteléséről a gyámhatóság a nevelésbe vételt elrendelő határozatban rendelkezik. Ebben az esetben tehát két gyermekjogi elv ütközik: a gyermek családban való nevelkedésének elsődlegessége és a gyermek (legjobb) érdeke.

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 8. cikkelye kimondja, hogy mindenkinek joga van magán- és családi életének, lakásának, levelezésének tiszteletben tartására. E jog gyakorlásába a hatóság csak törvényben meghatározott esetekben avatkozhat be, a beavatkozást pedig meg kell indokolni.⁹⁷ Nemzetbiztonsági, közbiztonsági okok, az ország gazdasági jóléte érdekében történő zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, közegészségügyi vagy erkölcsvédelmi szempontok vagy mások jogainak és szabadságának védelme szolgálhat a beavatkozás indokául. Elmondható tehát, hogy a jog valamennyi területe közül talán a családjog az, ahol az emberi jogok tiszteletben tartása a legfontosabb.⁹⁸ Barzó Tímea szerint a magán- és családi élet, a lakás és levelezés tiszteletben tartásának joga nem jelenti azt, hogy a törvény ne írhatna elő a gyermek védelme érdekében gyors beavatkozási lehetőséget azonnali intézkedést igénylő esetben, azonban a szülői felügyeleti jog korlátozásának mindig arányban kell állnia a veszélyhelyzet és az abból fakadó sérelem nagyságával.⁹⁹ Ezzel összhangban áll a Gyvt. 78. § (1) bekezdésének *a*) pontja, amely szerint a gyermek nevelésbe vételére is csak akkor kerülhet sor, ha a gyermek fejlődését családi környezete veszélyezteti, és veszélyeztetettségét az alapellátás keretében biztosított szolgáltatásokkal, valamint a védelembé vétellel nem lehetett megszüntetni, illetve attól eredmény nem várható.

Az eljáró hatóság feladata a gyermek veszélyeztettségének összes körülményét alaposan kivizsgálni és arról dönteni, hogy mi szolgálja a gyermek érdekét a veszélyeztetettségének megszüntetése szempontjából. Amennyiben a gyermek érdekeinek biztosítására tekintettel szükséges, a szülő felügyeleti joga korlátozható, illetve akár el is vonható (ez alapvetően bizonyos szülői jogosítványoktól való megfosztást, azok gyakorlásának felfüggesztését, továbbá olyan döntéseket jelent, amelyek a szülői felügyeleti jog szünetelését, végső esetben megszűnését vonják maguk után). *Enyhébb mértékű korlátozásra* szolgál például, hogy ha a szülők a gyermek vagyonának kezelése terén súlyos kötelezettségszegést követnek el, a gyámhatóság akár az ügyek meghatározott csoportjára nézve korlátozhatja a szülők vagyonkezelési jogát. *Nagyobb mértékű* – a szülői felügyeleti jog szünetelésével járó – korlátozás a gyermek harmadik személynél történő elhelyezése. *A legsúlyosabb beavatkozás* a szülői felügyeleti jog Ptk. 4:191. § (1) bekezdésének *a*) pontja szerinti megszüntetése,

⁹⁶ A Ptk. 4:169. §-ához fűzött kommentár ld.: Vékás – Gárdos (szerk.) i. m.

⁹⁷ Hughes, Kirsty: The Child's Right to Privacy and Article 8 European Convention on Human Rights. In Freeman, Michael (ed.): *Law and Childhood Studies. Current Legal Issues Volume 14*. Oxford, Oxford University Press, 2012. 456-486.

⁹⁸ Smith, Carsten: Human Rights as a Foundation of Society. In Lodrup, Peter – Modvar, Eva (ed.): *Family Life and Human Rights: Papers presented at the 11th World Conference of the International Society of Family Law*. Oslo, Gyldendal Akademisk, 2004. 15-19. 15.

⁹⁹ Barzó i. m. 383.

amelynek alapja lehet a szülő olyan felróható magatartása, amely a gyermek javát súlyosan sérti.¹⁰⁰

A Ptk. 4:186. § (1) bekezdése szabályozza a szülői felügyeleti jog szünetelésének eseteit. Ezek szerint szünetel a szülő felügyeleti joga, ha a szülő cselekvőképtelen; a kiskorú szülő korlátozottan cselekvőképes (kivéve a tizenhatodik életévét betöltött kiskorú szülő gondozási, nevelési jogát és kötelezettségét); a szülő cselekvőképességében a szülői felügyeleti jogok gyakorlása tekintetében részlegesen korlátozott; a szülő ismeretlen helyen távol van, vagy ténylegesen akadályozva van a szülői felügyelet ellátásában; a gyámhatóság a gyermek családba fogadásához hozzájárult; a szülő hathetes életkoránál fiatalabb gyermeke örökbefogadásához járult hozzá; a gyermeket a gyámhatóság nevelésbe vette, és a szülő szülői felügyeleti joga nem szűnt meg, vagy azt a bíróság nem szüntette meg; a bíróság a gyermeket harmadik személynél helyezte el; vagy a szülő a gyermek vagy a gyermekkel közös háztartásban élő hozzátartozója sérelmére elkövetett cselekmény miatt elrendelt távoltartó határozat hatálya alatt áll. Az életközösség fennállása alatt szünetel a szülői felügyeleti joga annak a szülőnek, aki együtt él a szülői felügyelettől megfosztott másik szülővel. A szülői felügyelet megszüntetése vagy a szülői felügyelet rendezése iránti per jogerős befejezéséig szünetel a szülői felügyeleti joga annak a szülőnek, akinek a gyermekét a gyámhatóság ideiglenes hatállyal a különélő másik szülőnél, más személynél vagy intézményben helyezte el. A szünetelés okának megszüntetésével a szülői felügyeleti jog a törvény erejénél fogva feléled. A szülői felügyelet szünetelésének esetei két csoportra oszthatók a szülő cselekvőképessége vagy az általa tanúsított magatartás alapján. Az első csoportba azok az esetek tartoznak, amikor a szülő a gyermek érdekét és sorsát szem előtt tartva előre igyekszik gondoskodni a gyermek megfelelő fejlődéséről. A másik esetszoport alapját a szülő felróható magatartása adja. Ez a felróható magatartás fakadhat szülői mulasztásból (elhanyagolás) vagy a gyermek érdekeit sértő és fejlődését veszélyeztető magatartásból. A két csoport keresztnetszete a gyermek érdeke és megfelelő fejlődéshez való jogának biztosítása.

A szülői felügyeleti jog korlátozásának kivételes jellege tehát megjelenik a Ptk. Családjogi Könyvének alapelveiben és a szülői felügyelet általános szabályai között.¹⁰¹ A magánjogi szabályok mellett a korlátozás kivételességét gyermekvédelmi garanciák erősítik meg.

2.2.2. A gondozás és nevelés korlátozásának alapjogi vizsgálata

A Gyermekjogi Egyezmény által garantált gyermeki jogok egymással holisztikus viszonyban¹⁰² állnak. Az egyes gyermekjogok nem választhatók el egymástól és a gyermek gazdasági, társadalmi helyzetétől, szociális környezetétől. Ebből a megállapításból az következik, hogy a gyermekjogok értelmezése és érvényesítésük sem szakítható ki környezetükből.¹⁰³

A gyermeki jogok védelme a gyermek legfőbb érdekére tekintettel maga után vonhatja a szülői jogok korlátozását. Ilyen alapjog-korlátozást jelent a gyermek érdekében a gyermek családból történő kiemelésével járó hatósági intézkedések elrendelése. A családi magánautonómia

¹⁰⁰ A Ptk. 4:191. §-ához fűzött kommentár ld.: Vékás – Gárdos (szerk.) i. m.

¹⁰¹ A Ptk. 4:2. §-ának 1. és 2. pontjaihoz és a 4:149. §-ához fűzött kommentár ld.: Vékás – Gárdos (szerk.) i. m.

¹⁰² Byrne, Bronagh – Lundy, Laura: Children's Rights-Based Childhood Policy: A six-P Framework The International Journal of Human Rights 2019. 357-373.

¹⁰³ Sedletzki, Vanessa et al: *Championing Children's Rights. A global study of independent human rights institutions for children – summary report*. Florence, UNICEF Office of Research, 2013. Elérhető: https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/championing2_eng.pdf (2022. 08. 18.)

korlátozását jelenti a családból való kiemeléssel nem járó gyermekvédelmi hatósági intézkedés elrendelése is, hiszen az előírt *magatartási szabályok* nemcsak tevőleges (aktív) kötelezettséget jelenthetnek a gyermek és családja számára, hanem bizonyos magatartástól való tartózkodást is megfogalmazhatnak. A passzív magatartási szabályok sérthetik a családi magánautonómia határait, hiszen a hatóság nemcsak előírja, hanem ellenőrzi is a magatartási szabályokat, megszegésük esetén pedig szankcionál. A *gyermek családból való kiemelése* esetén nemcsak a saját családban való nevelkedéséhez fűződő joga mint gyermeki jog sérül, hanem a szülői felügyeletből fakadó nevelési jog és kötelezettség is. Ezáltal a családi magánautonómiába történő beavatkozás erőteljesebb.¹⁰⁴ Ha a gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettsége magatartási szabályok előírásával és hatósági ellenőrzés útján már nem szüntethető meg, a veszélyeztettség elhárításához a szülői felügyeleti jog korlátozásával és a gyermek családból való kiemelésével járó súlyosabb hatósági intézkedés előírása szükséges. Ebben az esetben a gyermek saját családban való nevelkedését (mint gyermeki jogot) és a szülő nevelési szabadságát (mint szülői jogot) korlátozzák a gyermek legfőbb érdekének érvényesülésére tekintettel. A gyermek legfőbb érdekének tételét – jogági határoktól függetlenül – minden eljárásban és döntéshozatalban kötelező alkalmazni. Ha a gyermekek nem tiltakoznak ennek elmulasztása miatt, az nem a kompromisszumot, sokkal inkább védtelenséget vagy kiszolgáltatottságot jelent a részükről.¹⁰⁵

A gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztettségének megszüntetése szempontjából az Alaptörvény által deklarált gyermeki jogot és szülői jogot egymással összefüggésben kell értelmezni. A gyermek védelme nemcsak a család alkotmányos kötelessége, hanem az államé is. Ez a kötelesség ad a jogalkotónak felhatalmazást a korlátozás normatív feltételeinek a megteremtésére.¹⁰⁶ Az állam intézményvédelmi feladatából következően akkor jogosult a szülő által választott nevelési jogot (szabadságot) korlátozni, ha az a gyermek fejlődését veszélyezteti. Ebben az esetben alapjogok konkurálásáról, összeütközéséről beszélhetünk. Az *alapjog-korlátozásnak* minden esetben összhangban kell állnia az Alaptörvény Szabadság és felelősség című részének I. cikk (3) bekezdésében rögzített *feltételrendszerrel*. Somfai Balázs az Emberi Jogok Európai Egyezménye 8. Cikk 2. pontjával¹⁰⁷ összhangban az állami beavatkozás feltételeként rögzíti, hogy arra csak akkor kerülhet sor, ha a beavatkozás a családi életet tiszteletben tartja és indokolt.¹⁰⁸ A gyermek megfelelő fejlődéshez való jogának érvényesülése érdekében a szülői felügyelet veszélyeztettséghez igazodó mértékben történő korlátozására van szükség azzal, hogy a szülői felügyeletből eredő jogosítványok lényeges tartalmát (kapcsolattartás) tiszteletben tartják. A kapcsolattartás alapjogi minőségét az Alaptörvény Szabadság és felelősség részének VI. cikk (1) bekezdése emeli ki, amelynek során deklarálja, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, otthonát, kapcsolattartását és jó hírnevét tiszteletben tartsák. A tanulmány terjedelmi keretei között a kapcsolattartás magánjogi, gyermekvédelmi és alapjogi szabályait nem vizsgálom. Tekintettel azonban arra, hogy a különélő szülő gondozási és nevelési jogát a kapcsolattartás intézményén keresztül tudja gyakorolni, elengedhetetlen annak megemlítése.

¹⁰⁴ Sawyer, Caroline: Conflicting rights for children: Implementing welfare, autonomy and justice within family proceedings. *Journal of Social Welfare and Family Law*, (1999) 2. 99-120.

¹⁰⁵ Somfai Balázs: A Gyermek Jogairól szóló Egyezmény egyes rendelkezései a hazai jogszabályokban. *Jura*, (2010) 1. 155-161. 155.

¹⁰⁶ Fazekas Ágota: A gyermeki jogok érvényesülése az új Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyvében. *Pro Futuro*, (2016) 2. 39-59. 45.

¹⁰⁷ A hatóság csak a törvényben meghatározott esetekben avatkozhat be, amikor az egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a közbiztonság, vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy erkölcsök védelme érdekében szükséges.

¹⁰⁸ Somfai Balázs: Családjogi és/vagy gyermekvédelmi jogviszony. *Családi Jog*, (2013) 4. 29-33. 49.

3. A család

A családfa motívum visszatérően megjelenik a tanulmányban. Ez a kép utal a téma jog(ág)közi jellegére, az egyes ágazati jogszabályok önálló hajtásként való értelmezésére. A fókuszban azonban a lombkorona egyes szintjeit elfoglaló családi (rokoni) kapcsolatok állnak a szülő-gyermek viszony kiteljesedésével.

A korábbiakban részletesen elemeztem a család szocializációs szerepét kimutatva az összefüggést a szülői felügyeletből levezethető szerepekkel (jogosultságokkal és kötelezettségekkel). A téma teljeskörű feldolgozásához elengedhetetlen azonban a család (jogi) fogalmának hiányára rámutató elemzés és a család funkcióinak vizsgálata. Így érthetjük meg, hogy miért helyezem a hangsúlyt a családban nevelkedő gyermek vonatkozásában gyakorolt szülői felügyeletből eredő jogosítványokra.

3.1. A család jogi értelemben vett fogalma

A Gyermekjogi Egyezmény Bevezetője alapján a család a társadalom alapvető egysége és a gyermek személyiségének harmonikus kibontakozásához szükséges környezet. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 16. cikk 3. pontja szerint a család a társadalom természetes és alapvető alkotóeleme, amelynek joga van a társadalom és az állam védelmére.¹⁰⁹

A család kiterjesztő értelmezése Somfai szerint bizonyos személyeknek vérségi köteléken alapuló szabályozott közössége, amely erkölcsi és érzelmi alapokon nyugszik, és a jogi normák védelmét élvezi.¹¹⁰ Ez a meghatározás igyekszik közelíteni a szociológiai felfogáshoz és a jogi értelemben vett feltételrendszerhez is. A pusztán vérségi kötelék azonban a kiterjesztő értelmezés ellenére túlságosan leszűkítő. A Drinóczi Tímea – Zeller Judit szerzőpáros konkrét fogalom meghatározást használ. Értelmezésükben a család olyan szabad akaratlan alapuló életközösség, amelynek legalább két tagja van, akiket tényleges kapcsolat, kötődés és függőségi helyzet tart össze, és amely viszonyrendszerben mindegyik félnek meghatározott jogai és – a gyermekeket kivéve – egyben kötelezettségei vannak.¹¹¹ Ez a meghatározás megfelel az Alaptörvény családi kapcsolatokra vonatkozó kritériumrendszerének. Egyaránt értelmezhető a házasságban élő személyekre és a szülő-gyermek viszonyra is, ugyanakkor az élettársi együttélés családi minőségének is helyet ad, függetlenül annak alanyi körétől.

Az Alaptörvény Alapvetés rész L) cikk (1) bekezdésének második fordulata szerint Magyarország védi a családot mint a nemzet fennmaradásának alapját. Ugyanebben a bekezdésben a jogalkotó meghatározza a családi kapcsolatok alapját, amelynek két formája a házasság és a szülő-gyermek viszony. A (2) bekezdés alapján Magyarország támogatja a gyermekvállalást, míg a (3) bekezdés pedig sarkalatos törvény szabályozási körébe utalja a családok védelmét.

A fentiek alapján megállapítható, hogy az *Alaptörvény nem rendezi a család jogi értelemben vett fogalmát*. A családok védelmével foglalkozó sarkalatos törvény (a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény) korábbi fogalom-meghatározását az Alkotmánybíróság hatályon kívül helyezte. A családi kapcsolat alapjának meghatározásából azonban levezethető,

¹⁰⁹ Brueggemann, Ingar – Newman, Karen: For Better, for Worse. *Health and Human Rights*, (1998) 2. 54-64.

¹¹⁰ Somfai (2013) i. m. 46-47.

¹¹¹ Drinóczi Tímea – Zeller Judit: A házasság és a család – alkotmányjogi értelemben. *Acta Humana*, 2005 (4). 71-93. 73.

hogy a házasságból és az élettársi kapcsolatból született gyermekek szüleikkel családot alkotnak és alkotmányos védelemben részesülnek.

A család fogalmának meghatározását a normatív szabályozás hiányában a jogirodalom (lásd Somfai és Drinóczi-Zeller) igyekszik pótolni. A szülői joggyakorlás szabályait a Ptk. Negyedik Könyv XII. Címében fekteti le a jogalkotó. A család normatív fogalmának meghatározása ebből a szempontból irreleváns. A szülői felügyeletből eredő részjogosítványok – a szülők erre irányuló külön megállapodása vagy bíróság döntésének hiányában – egyaránt megilletik a házasságban élő, házassági életközösségen kívül élő vagy elvált, illetve élettársi kapcsolatban élő, élettársi életközösségen kívül élő és az egyedülálló szülőt is. Ezt a kérdést közelebbről a 3.3. alpontban vizsgálom.

3.2. A család funkciói

A család a gyermek elsődleges szocializációs közege. Ennélfogva a családi körülmények és szokások, a család életében bekövetkező változások kedvezőtlen irányba is befolyásolhatják a gyermek személyiségének fejlődését, amelynek következtében alapvető normák más jelentéstartalommal irányítják életét. A gyermek szocializációs fejlődése a szülők egészséges értékrendje, testi egészsége, szellemi színvonala, kulturális igénye mentén alakul.¹¹² A jó irányú szocializációhoz szükséges a pozitív minta, a gyermekkel töltött minőségi idő és a következetes nevelés.¹¹³

A család széleskörű funkciórendszerrel bír.¹¹⁴ A gyermek kapcsolatai szempontjából elsősorban a gondozó, nevelő, szocializáló és érzelmi egyensúlyt biztosító funkciót szükséges kiemelni.¹¹⁵ A család szocializáló és érzelmi egyensúlyt biztosító szerepe a szülők gondozásának és nevelésének függvénye. Bagdy Emőke szerint az emberi lényeket kimunkáló szocializációs folyamat gyermekkori szakasza a család keretein belül zajlik. Azért tölt be jelentős szerepet a család a szocializációban, mert a születésünktől fogva biztosítja az érzelmi hátteret. A szülő-gyermek kapcsolat szolgál mintául a társas kapcsolatainkban is.¹¹⁶ A gyermek fejlődése részben a szociális készségek fejlesztéséről szól, de egyes szociális készségek nem alakulhatnak ki a fiziológiai fejlődés bizonyos szakaszai előtt.¹¹⁷ A szociális készségek kialakulása és a fiziológiai fejlődés biztosítása összefüggést mutathat a szülő gondozási és nevelési feladataival. Ebben a kontextusban tehát kiemelkedő szerepet kap a család mint elsődleges szocializációs közeg, hiszen ahogy azt Valerie Saunders a „Szocializáció alapelvei” című munkájában megállapítja: a szocializáció az a folyamat, amelynek során az ember megtanulja saját társadalmi csoportjának normáit és értékeit, lehetővé téve a pszichoszociális fejlődését a felnőttkorig és azon túl is.

3.3. A szülői felügyelet gyakorlása a családban nevelkedő gyermek esetén

¹¹² Király i. m. 44.

¹¹³ Hornyák i. m. 132.

¹¹⁴ Taterway szerint két csoportra kell osztani a család funkcióit: alapvető funkciók (a szexuális szükségletek stabil kielégítése, nemzés, gyermeknevelés, az otthon biztosítása, szocializáció) és másodlagos funkciók (gazdasági, oktatási, vallási, egészségügyi, rekreációs, kulturális és szociális funkció). Taterway, Deepika: Functions of family. Elérhető: <https://magadhmahilacollege.org/wp-content/uploads/2020/08/Functions-of-family.pdf> (2022. 08. 18.)

¹¹⁵ Somfai (2013) i. m. 50.

¹¹⁶ Bagdy Emőke: *Családi szocializáció és személyiségzavarok*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1999. 4-17.

¹¹⁷ Saunders, Valerie: *Principles of Socialisation. Psychosocial privation as cause of psychopathology and deviance formation*. LAP LAMBERT Academic, 2021. 41.

A polgári joganyag újrakodifikálása a magánjogi normatívák egységes szerkezetbe foglalását eredményezte. A családjogi szabályok a Ptk. Negyedik Könyvébe kerültek. A Családjogi Könyvhöz fűzött kommentár szerint a szülői felügyeletet a Családjogi Könyv alapvetően arra a helyzetre nézve szabályozza, amikor a szülők együtt élnek, és így helyzetük lényegéből adódóan mindketten ellátják a szülői felügyeletet.¹¹⁸ A *házasság* fennállásának önmagában nincs jelentősége abban a kérdésben, hogy fennáll-e a szülők szülői felügyeleti joga. *Különnemű élettárs* szülőknek a szülői felügyeleti joga teljes egészében úgy alakul együttélésük alatt, mint a házastárs szülőknek. Külön megállapodást vagy bírósági rendezést a szülői felügyelet gyakorlása akkor igényel, ha a *szülők nem élnek együtt*. A szülői felügyelet gyakorlására irányuló szabályok a gyermek saját családban nevelkedéséhez fűződő érdekének védelmét szolgálják, védve a felbomló családban élő gyermekeket.

Amíg a szülők egyike gyakorolja a szülői felügyeleti jogot, addig a gyermek nem kerül gyámság alá, ugyanakkor, ha nincs olyan szülő, aki a szülői felügyeleti jogot gyakorolni tudja (illetve képes és/vagy akarja), a gyermeknek gyámság alá kell kerülnie. Olyan szülők mellett is gyámság alá kerül a gyermek, akiknek szülői felügyeleti joga nem szűnt ugyan meg, de valamely oknál fogva szünetel (ezeket az eseteket a Ptk. 4:186. §-a részletezi). A családban élő gyermekek is ki lehetnek téve a veszélyeztetettségnek. Gyakori helyzet, hogy a szülő a gyermeket ellátja, gondozza, neveli, de nem tud kezelni olyan helyzeteket, amelyek a gyermekre nézve sérelmesek. Az államnak nemcsak akkor van feladata a családban nevelkedő gyermekek kapcsán, ha őket szüleik bántalmazzák (adott esetben elhanyagolják), hanem akkor is, ha a szülő segítségre, támogatásra szorul.

A Ptk. 4:147. § (1) bekezdése alapján a szülői felügyeletet a szülők a gyermek megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődésének érdekében, egymással együttműködve kötelesek gyakorolni. A (2) bekezdés rögzíti, hogy a szülői felügyelet közös gyakorlása során a szülők jogai és kötelezettségei egyenlőek. A szülői felügyelet gyakorlása során a gyermek érdekének elsődlegességére kell törekedni azzal, hogy az a gyermek fizikai, szellemi és erkölcsi fejlődését szolgálja, személyi és vagyoni viszonyait, jogait és jogos érdekeit megfelelően védje. A gyermek érdekének elsődlegességén túl a szülői felügyelet gyakorlása a szülők közötti együttműködési kötelezettséget is feltételezi. Az együttműködési kötelezettség jogszabályi szintű rögzítése a különélő szülők megfelelő joggyakorlása miatt indokolt. Az együttműködés keretében a gyermeket érintő valamennyi szituációban elvárható az, hogy a szülők tekintettel legyenek egymás álláspontjára, és együttesen hozzanak olyan döntéseket, amelyeket a gyermek számára a legmegfelelőbbnek ítélnék. A szülők együttműködésének, mindkét fél vagy egyik fél együttműködési készségének hiányát végső soron számos szituációban akár gyámhatósági, akár bírósági döntésben értékelhetik. Ha a szülők a közös szülői felügyelet gyakorlása során valamely kérdésben nem tudnak megegyezni, főszabályként a gyámhatóság jár el.¹¹⁹

A különélő szülők autonómiájának széleskörű érvényesülését biztosítja, hogy *megállapodásukban* rögzíthetik azt is, hogy a szülői felügyeleti jogokat és kötelezettségeket megosztják egymás között, vagy megállapodnak abban, hogy csak egyikük gyakorolja kizárólagosan a szülői felügyeleti jogokat.¹²⁰ A kizárólagos szülői felügyelet gyakorlásáról szóló megállapodás vagy bírósági döntés azonban nem zárja ki teljesen a különélő szülőt a gyermekkel kapcsolatos joggyakorlásból. A gyermek sorsát érintő lényeges kérdések tekintetében a Ptk. 4:175. § (1) bekezdése alapján a különélő szülő és a gondozó szülő közösen gyakorolják jogukat akkor is, ha gondozó szülő kizárólagosan gyakorolja a szülői felügyeleti

¹¹⁸ A Ptk. 4:146. §-ának 4. pontjához fűzött kommentár, ld.: Vékás – Gárdos (szerk.) i. m.

¹¹⁹ A Ptk. 4:147. §-ának 1. pontjához fűzött kommentár ld.: Vékás – Gárdos (szerk.) i. m.

¹²⁰ Herger – Katonáné Pehr i. m. 215.

jogot, kivéve, ha a gyermekétől különélő szülő felügyeleti jogát a bíróság e tekintetben korlátozta vagy megvonta.¹²¹

A különélő szülőknek a közös szülői felügyelet gyakorlása során biztosítaniuk kell gyermekük kiegyensúlyozott életvitelét. Fontos, hogy a különélő szülő tiszteletben tartsa a gyermek és a gondozó szülő életterét. A felügyeleti jog gyakorlása nem járhat azzal, hogy a különélő szülő rendszeresen a gondozó szülő lakásán tartózkodik, nem lehet terhes a gyermekkel foglalkozó szakemberekkel való kapcsolattartás sem. A zaklatás nélküli joggyakorlás a gondozó szülő irányában is fennáll. Természetes ugyanakkor, hogy a gyermekkel kapcsolatos élethelyzetekről a különélő szülő tájékozódik. A megfelelő időközönként történő tájékoztatás joga irányulhat a gyermek fejlődésére, egészségi állapotára, tanulmányaira. A különélő szülő az őt érdeklő kérdésekben akkor kapja meg a megfelelő tájékoztatást, ha a gondozó szülővel együttműködik. Az együttműködési kötelezettség folyamatos és durva megszegése a szülői felügyeleti jogok gyakorlásának korlátozását vagy végső esetben egyes jogosítványok megvonását eredményezheti.¹²²

Abban az esetben, ha a különélő szülők a szülői felügyelet közös gyakorlásában vagy az azzal kapcsolatos jogok és kötelezettségek gyakorlásában nem tudnak megállapodni, a bíróság dönt. A Ptk. 4:167. § (1) bekezdése összhangban van az eljárásjogi szabályokkal, hiszen a házasság felbontására és a szülői felügyelet gyakorlásának rendezésére irányuló perben a bíróság a szülők megállapodásának hiányában kötelezően dönt a szülői felügyelet és a kapcsolattartás gyakorlásának kérdésében. A bíróság döntésében rendelkezhet arról, hogy a szülői felügyeleti jog teljes körű gyakorlásával az egyik szülőt ruházza fel kizárólagosan, vagy meghatározza, hogy az egyes szülői felügyeleti jogokat és kötelezettségeket melyik szülő milyen módon gyakorolja a jövőben. A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (Pp.) 459. § (1) bekezdése szerint a bíróságnak a házasságot érvénytelenítő vagy felbontó ítéletében – szükség esetén erre irányuló kereseti kérelem hiányában is – határoznia kell a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése, a gyermek harmadik személynél történő elhelyezése, a kapcsolattartás, valamint a közös kiskorú gyermek tartása felől. 2022. január 1. napját megelőzően a bíróság nem rendelhetett el közös szülői felügyeletet, ha a szülők korábban ebben a kérdésben nem tudtak megállapodni. A szabályozás mögött meghúzódó szempont szerint a közös szülői felügyelet gyakorlása a szülők közötti együttműködést feltételezi. A jogalkotó abból a feltételezésből indult ki, hogy ha a szülők nem képesek a szülői felügyeleti jog kérdésében saját maguk dönteni, akkor a jövőbeni együttműködésük sem garantálható. A bíróság a döntése során mérlegeli, hogy a gyermek testi, szellemi és erkölcsi fejlődése miként biztosítható a gyermek számára a legkedvezőbbben. Ezért a bíróság széles körű bizonyítási eljárást folytat le, amelynek során a gyermeket érintő valamennyi körülményt igyekszik feltárni. Kiemelten vizsgálja a bíróság a szülők körülményeit (egyéniségét, életmódját, erkölcsi tulajdonságait, anyagi és lakáshelyzetét).¹²³ Az Igazságügyi Minisztérium által előterjesztett és az Országgyűlés által elfogadott törvényjavaslat módosította a Ptk. szövegét: 2022. január 1. napjától a Ptk. 4:167. § (1) bekezdésének második fordulata alapján a bíróság az egyik szülő kérelmére is dönthet a szülői felügyelet közös gyakorlásáról, ha az a kiskorú gyermek érdekében áll.

A Ptk. szülői jogokkal és kötelezettségekkel kapcsolatos rendelkezései mellett a kommentár¹²⁴ szerint figyelembe kell venni a Gyvt. idevonatkozó szabályait. A Gyvt. részben megismétli

¹²¹ A Ptk. 4:175. §-ához fűzött kommentár ld.: Vékás – Gárdos (szerk.) i. m.

¹²² Barzó i. m. 441.

¹²³ Barzó i. m. 417-419.

¹²⁴ A Ptk. 4:147. §-ának 3. pontjához fűzött kommentár ld.: Vékás – Gárdos (szerk.) i. m.

azokat a szülői jogokat és kötelességeket, amelyeket a Ptk. tartalmaz. Ezek szerint a szülői felügyelet gyakorlása során a gyermek szülője – többek között – jogosult és köteles arra, hogy gyermekét családban gondozza, nevelje, és a gyermeke testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges feltételeket – különösen a lakhatást, étkezést, ruházattal való ellátást – , valamint az oktatásához és az egészségügyi ellátásához való hozzájutást biztosítsa. Köteles a gyermekkel együttműködni, emberi méltóságát tiszteletben tartani, a gyermeknek a jogai gyakorlásához iránymutatást, tanácsot és segítséget adni. Köteles továbbá a gyermeke jogainak érvényesítése érdekében a szükséges intézkedéseket megtenni, valamint a gyermeke ellátásában közreműködő személyekkel és szervekkel, továbbá a hatóságokkal együttműködni.¹²⁵

4. A bűnelkövető gyermek

A büntető anyagi és eljárásjogi szabályok is a bűnelkövető gyermek büntetés helyett alkalmazott nevelésének elvét fektetik le család(jog)i, gyermekvédelmi szocializációs és reszocializációs eszközökkel. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) 106. § (1) bekezdése szerint a fiatalkorúval szemben kiszabott büntetés vagy alkalmazott intézkedés célja elsősorban az, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjön, és a társadalom hasznos tagjává váljon, erre tekintettel az intézkedés vagy büntetés megválasztásakor a fiatalkorú nevelését és védelmét kell szem előtt tartani. Míg a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (Be.) 677. §-a következőképpen fogalmaz: a fiatalkorú elleni büntetőeljárást úgy kell lefolytatni, hogy az a fiatalkorú nevelésének, illetve testi, értelmi, erkölcsi és érzelmi fejlődésének az előmozdításával biztosítsa a fiatalkorú társadalmi beilleszkedését, és azt, hogy a fiatalkorú ne kövessen el újabb bűncselekményt.

Ahogy azt korábban már megállapítottam, a család és a családi nevelés lehet a kriminalitás ellen ható *védőfaktor* vagy a személyiség fejlődését befolyásoló *kockázati faktor*. Így a nevelésnek egyaránt fontos szerepe van abban, hogy a gyermek elkerülje a kriminalitás irányába való sodródást, és abban is, hogy a bűnelkövetés után talpra álljon. Tehát a szülők szerepe kettős: *szocializációs* és *reszocializációs*.

A kockázati faktorok között helyeztem el a családi deviációk szerepét a diszfunkcionálisan működő családban. A *családi deviációk* sorából kiemelésre szorul a családi bűnelkövetés, alkoholizmus, drogfüggőség vagy játékszenvedély, gyógyszerfüggőség, öngyilkosság, lelki vagy elmebetegség. A szülők deviáns viselkedésén túl a szülői minták is befolyásolják a gyermek viselkedését. A *zavar paradigma* szerint a szülők közötti konfliktusok, (valamelyik vagy mindkét) szülő hiánya, a szülők válása nemcsak közvetlenül (jelenben), hanem közvetve (jövőre nézve) is kihat a gyermek magatartására. Davidivna V. Vodnik szerint az egyik szülő (többnyire az apa) deviáns viselkedése a gyermek jövőbeni jogkövető magatartását jobban befolyásolhatja, mint a szülők válása.¹²⁶ A szülőkkel való kapcsolat minősége összefüggést mutat a serdülő gyermek deviáns viselkedésével. Amennyiben a gyermek harmonikus családi környezetben nevelkedik, kisebb az esélye a bűnözéssel való kapcsolatba kerülésre.¹²⁷ Ezt támasztja alá Vodnik is, aki a fiatalkorúak bűnözésének okai közül a diszfunkcionális család szerepét vizsgálja. Véleménye szerint a szülő és gyermek közötti kölcsönös megértésen alapuló

¹²⁵ Uo.

¹²⁶ Vodnik, Valentyna Davidivna: Dysfunctional family as one of the factors of juvenile delinquency. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*, (2019) 4. 133-142. 135.

¹²⁷ Hong Lu et al.: Interparental conflict and delinquency among chinese adolescents: parental knowledge as a mediator and deviant peer affiliation as a moderator. *Frontiers in Psychology*, (2020) 1775. 1-10.

légkörben a gyermek jobban megérti a szülők tudatos hozzáállását és elvárásait.¹²⁸ Vodnik szerint a családi légkör mellett a szülők gyermeknevelése körében elkövetett hibák is befolyásolhatják egy serdülő normakövető magatartását. A *gyermeknevelési hibák* között sorolja fel a gyermek egyéni fejlődésének félreértését, a gyermek közeledésének elutasítását, a gyermekkel szemben támasztott (túlzott) elvárásokat, a szülő-gyermek kapcsolatrendszer merevségét, a gyermekkel való következtelenséget, a gyermekkel szembeni bizalmatlanságot és a szülők figyelmének a hiányát.¹²⁹

Témám szempontjából fontos terminológiailag is meghatározni a bűnelkövető gyermek kategóriáját. Ehhez a Gyermekjogi Egyezmény által lefektetett gyermek fogalomból kell kiindulnunk. A Gyermekjogi Egyezmény vonatkozásában gyermek az a személy, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve, ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri. A büntető igazságszolgáltatás a bűnelkövető gyermek vonatkozásában a gyermekkorú és fiatalkorú kifejezéseket használja. A Btk. 16. §-a szerint nem büntethető, aki a büntetendő cselekmény elkövetésekor a tizennegyedik életévét nem töltötte be, kivéve az emberölés, az erős felindulásban elkövetett emberölés, az életveszélyt vagy halált okozó testi sértés, a hivatalos személy elleni erőszak, a közfeladatot ellátó személy elleni erőszak, a hivatalos személy vagy közfeladatot ellátó személy támogatója elleni erőszak, a terrorcselekmény, a rablás és a kifosztás (súlyosabban minősülő esetei) elkövetőjét, ha a bűncselekmény elkövetésekor rendelkezett a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással, mert ekkor tizenkét éves kortól büntethető. A jogalkotó a hivatkozott §-ban a tizenkettedik életévét betöltött, de a tizennegyedik életévét még el nem ért személy büntetőjogi felelőssége megállapításának feltételeként a kiemelt bűncselekményekhez kapcsolódóan a belátási képesség fennállását szabja. A *gyermekkorú bűnelkövető tehát nem büntethető*, mert esetében a büntethetőség objektív (életkor) és szubjektív (belátási képesség) feltétele hiányzik. Az általa elkövetett cselekmény vonatkozásában csak a tényállásszerűség állapítható meg, bűncselekmény nem. Reszocializációs nevelésére gyermekvédelmi hatósági intézkedés elrendelésével családja körében kerül sor.

A Btk. 105. § (1) bekezdése szerint *fiatalkorú* az, aki a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem. Tehát a fiatalkorú az általa elkövetett bűncselekmény miatt *büntetőeljárás keretében felelősségre vonható*, hiszen a büntethetőség objektív (életkor) és szubjektív (beszámítási képesség) feltételei fennállnak az anyagi jogi szabályok szerint.

A fentiek alapján kirajzolódik, hogy amennyiben gyermekkorú vagy fiatalkorú terminológiával találkozunk, szükségtelen a bűnelkövető jelző használata, mert ezek a kifejezések magukban foglalják a tényállásszerű cselekmény vagy bűncselekmény elkövetését.

A terminológiai kérdéseket követően gyermekjogi aspektusból is szükséges foglalkoznunk a bűnelkövető gyermek kategóriájával. A Gyermekjogi Egyezmény *rendkívüli helyzetként* definiálja a gyermek büntetőeljárásban való részvételét. A Gyermekjogi Egyezmény fiatalkorúak igazságszolgáltatásával kapcsolatos 40. Cikke a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt vagy bűnösnek nyilvánított gyermekekkel foglalkozik.¹³⁰ A 40. Cikk által lefektetett garanciáknak a fiatalkorú elleni büntetőeljárás során kell érvényesülnie. Ez azt

¹²⁸ Vodnik i. m. 135.

¹²⁹ Vodnik i. m. 137.

¹³⁰ Ruggiero, Roberta: Article 40: The Rights in the Juvenile Justice Setting. In Vaghri, Ziba et al. (ed.): Monitoring State Compliance with the UN Convention on the Rights of the Child. An Analysis of Attributes. Cham, Springer, 2022. 391-403.

jelenti, hogy a gyanúsítás pillanatától egészen az ítélethozatalig biztosítani kell számára olyan bánásmódhoz való jogát, amely előmozdítja a személyiség méltósága és értéke iránti érzékének fejlesztését, erősíti a mások emberi jogai és alapvető szabadságai iránti tiszteletét, és amely figyelembe veszi korát, valamint a társadalomba való beilleszkedése és abban építő jellegű részvétele elősegítésének szükségességét. A Cikk megfogalmazása szokatlanul részletes. Ez arra vezethető vissza, hogy a fiatalkorú igazságszolgáltatásához kapcsolódó eljárások meglehetősen színes képet mutatnak a világban, ezért egy olyan általános és mindenre kiterjedő megfogalmazásra volt szükség, amely lefedi a Gyermekjogi Egyezményt aláíró valamennyi állam jogrendjét.¹³¹

A Gyermekjogi Egyezmény tételesen felsorolja a biztosítékokat. Ezek szerint a részes államoknak gondoskodniuk kell arról, hogy a gyermeket ne lehessen bűncselekmény elkövetésével gyanúsítani, vádolni vagy abban bűnösnek nyilvánítani olyan cselekmény vagy mulasztás miatt, amely az elkövetés idején sem a hazai, sem a nemzetközi jog értelmében nem volt bűncselekmény. Biztosítani kell továbbá, hogy a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított gyermeket mindaddig ártatlannak tekintsék, ameddig bűnösségét a törvény szerint be nem bizonyították, valamint a legrövidebb határidőn belül közvetlenül vagy szülei, vagy adott esetben törvényes képviselői útján tájékoztassák az ellene emelt vádokról, és védelme előkészítéséhez és benyújtásához jogsegélyben vagy bármely más alkalmas segítségben részesüljön. A fiatalkorú ügyét késedelem nélkül illetékes, független és pártatlan hatóság vagy bíróság a törvény értelmében igazságos eljárás során, ügyvédjének vagy egyéb tanácsadójának, valamint – hacsak különösen koránál vagy helyzeténél fogva ez nem mutatkozik ellentétesnek a gyermek mindenek felett álló érdekével – szüleinek vagy törvényes képviselőinek jelenlétében kell elbírálni. Nem lehet arra kényszeríteni, hogy maga ellen tanúskodjék vagy beismerje bűnösségét. Biztosítani kell számára, hogy kérdéseket intézhessen vagy intéztethessen az ellene valló tanúkhöz, és a mellette valló tanúk ugyanolyan feltételek mellett jelenhessenek meg és legyenek meghallgathatók, mint az ellene valló tanúk. Ha bűncselekmény elkövetésében bűnösnek nyilvánítják, a határozat és az ahhoz fűződő bármely intézkedés ellen a törvénynek megfelelően jogorvoslattal élhessen illetékes, független és pártatlan felsőbb hatóságoknál vagy bíróságnál. Garantálni kell, hogy díjmentesen vehessen igénybe tolmácsot, amennyiben nem ért vagy nem beszél a tárgyaláson használt nyelven. Magánéletét teljes mértékben tiszteletben kell tartani az eljárás minden szakaszában.

A garanciális szabályok betartásához különleges törvények és eljárások elfogadására, hatóságok és intézmények létrehozására van szükség. A Gyermekjogi Egyezmény a biztosítékok között kifejezetten kiemeli a büntethetőség alsó korhatárának kötelező megállapítását és a bírói úttól való eltérés lehetőségét. A magyar jogrendbe 2015-ben bekerült megelőző pártfogás intézménye egy új lehetőség az elterelés eszközei között.

A Be. a XIV. fejezetben szabályozza a *különleges bánásmóddal* kapcsolatos rendelkezéseket. A külön részben történt elhelyezés alapja az egyéniesítés szempontjainak hangsúlyosabb érvényesítése és a különleges bánásmódra igényt tartó személyek egyedi igényeinek kiteljesedése. Ezek a szabályok egyrészt meghatározzák a különleges bánásmódra szorulókat, másrészt az általános garanciákhoz képest speciális védelmet biztosítanak. A fejezet kitér a csoportba kerülés feltételeire is. A különleges bánásmódot igénylő személyek csoportjába tartozhat a terhelt is. A *terhelt* különleges bánásmódra akkor szorulhat, ha fogyatékos vagy a *tizennegyedik életévét még nem töltötte be*, illetve ha a büntetőeljárásban részt vevő személyhez

¹³¹ Van Bueren, Geraldine: *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child. Article 40 Child Criminal Justice*. Leiden – Boston, Martinus Nijhoff, 1998. 16.

valamilyen – büntetőjogi szempontból értékelendő – kapcsolat fűzi. Az eljárásjogi szabályok között találunk generális és speciális garanciákat is. Generális elvként érvényesül, hogy a nemzetközi szabályok értelmében a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy gyermeknek minősül, így biztosítani kell számára gyermeki jogainak érvényesülését. Speciális – mérlegelési jogkörbe tartozó – garanciaként írja elő a Be., hogy a tizennyolcadik életévét be nem töltött terhelttel szemben indított büntetőeljárásban az eljárási cselekményen lehetőleg kép- és hangfelvételt kell készíteni (tizennegyedik életévét be nem töltött terhelt esetén ez kötelező), továbbá elrendelhető az igazságügyi pszichológus szakértő jelenléte. A tizenkettedik életévét betöltött, de a tizennegyedik életévét még be nem töltött terhelt szembesítése csak a hozzájárulásával rendelhető el.¹³²

5. Záró gondolatok

A tanulmányban visszatérően használt motívum a családfa. A családfa jelképül szolgált a családi kapcsolatok megjelenítésére és a különböző jogterületek összefonódására egyaránt. A fa részeinek vizsgálata során a törzset a családdal, a közös törzsből kifejlődő ágakat az ágazati jogszabályokkal azonosítottuk. A fa tápanyag felvételére használt gyökereiről azonban még nem beszéltünk. Johann Wolfgang Goethe szerint „[a] legtöbb, amit gyermekeinknek adhatunk: gyökerek és szárnyak.”¹³³ A bűnelkövető gyermek nevelése szempontjából ezek a gyökerek a kriminális táptalajjal való kapcsolatot jelentik. A gyermek elsődleges szocializációs közege a család. A család mellett az iskola és a kortárs közösségek is meghatározó erővel bírnak a bűnelkövetés folyamatában. A gyermek személyiségének kialakulásában szerepük van ezeknek a gyökereknek. A funkcionálisan működő család fogalmának értelemezésében a (család)fa azon gyökerei táplálók, amelyek a kriminalitás ellen hatnak. A kriminalitás irányába nyúló gyökerek azonban a tápláló talajban (családi nevelés) elsorvadnak.

A fenti hasonlat tükrében tehát kijelenthető, hogy a család és családi nevelés szerepe a bűnelkövető gyermek nevelésében felértékelődik. A tanulmányt átívelő megállapítás (ld. 1. lábjegyzet) alátámasztása érdekében összevettem a tanulmány címét a hazai jogszabályi környezettel. A vizsgálat eredményeként megfogalmazható, hogy az elemzett ágazati jogszabályokból is a bűnelkövető gyermek nevelésének fontossága bontakozik ki a gyermek érdekének és a szülői szerepek határainak párhuzamba állításával.

Felhasznált irodalom

Bagdy Emőke: *Családi szocializáció és személyiségzavarok*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1999.

Barzó Tímea: *A magyar család jogi rendje*. Budapest, Patrocinium Kiadó, 2017.

Brueggemann, Ingar – Newman, Karen: For Better, for Worse. *Health and Human Rights*, (1998) 2. 54-64.

Van Bueren, Geraldine: *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child. Article 40 Child Criminal Justice*. Leiden – Boston, Martinus Nijhoff, 1998.

Byrne, Bronagh – Lundy, Laura: Children’s Rights-Based Childhood Policy: A six-P Framework *The International Journal of Human Rights* 2019. 357-373.

¹³² Kiss Anna: A különleges bánásmódot igénylő személyek jogai a büntetőeljárásban. In Hollán Miklós – Mezei Kitti (szerk.): Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, 2020. 48-61.

¹³³ A legújabb kutatások szerint ez valójában egy pszeudo-Goethe idézet, és 1953 óta tulajdonítják csak neki. Ld. <https://quoteinvestigator.com/2014/08/12/roots-wings/> (2022. 08. 19.); és <https://falschzitate.blogspot.com/2017/05/zwei-dinge-sollten-kinder-von-ihren.html> (2022. 08. 19.).

Csemáné Váradi Erika: A gyermek- és fiatalkori bűnözés – tendenciák, elméletek, okok. In *Kriminológiai Közlemények* 59. Budapest, Magyar Kriminológiai Társaság, 2001. 55-91.

Drinóczi Tímea – Zeller Judit: A házasság és a család – alkotmányjogi értelemben. *Acta Humana*, 2005 (4). 71-93.

Fazekas Ágota: A gyermeki jogok érvényesülése az új Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyvében. *Pro Futuro*, (2016) 2. 39-59.

Filó Erika – Katonáné Pehr Erika: *Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem*. Budapest, HVG-ORAC, 2015.

Herger Csabáné – Katonáné Pehr Erika: *Magyar családjog*. Budapest, Novissima Kiadó, 2021.

Herke-Fábos Barbara Katalin: *A megelőző pártfogás a jogágak metszéspontjában*. Doktori értekezés. Pécs, 2022.

Hong Lu et al.: Interparental conflict and delinquency among chinese adolescents: parental knowledge as a mediator and deviant peer affiliation as a moderator. *Frontiers in Psychology*, (2020) 1775. 1-10.

Hornyák Szabolcs: A gyermekkorúak bűnözése és megelőzésének lehetőségei. In Hautzinger Zoltán (szerk.): *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények 2. Tanulmányok a „Határőrség szerepe a bűnmegelőzésben” című tudományos konferenciáról*. Pécs, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja, 2003. 129-140.

Hughes, Kirsty: The Child's Right to Privacy and Article 8 European Convention on Human Rights. In Freeman, Michael (ed.): *Law and Childhood Studies. Current Legal Issues Volume 14*. Oxford, Oxford University Press, 2012. 456-486.

Király Réka Zsuzsa: A gyermekbűnözés kriminológiai ismérvei. *Belügyi Szemle*, (2000) 12. 41-48.

Kiss Anna: A különleges bánásmódot igénylő személyek jogai a büntetőeljárásban. In Hollán Miklós – Mezei Kitti (szerk.): Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, 2020. 48-61.

Ruggiero, Roberta: Article 40: The Rights in the Juvenile Justice Setting. In Vaghri, Ziba et al. (ed.): *Monitoring State Compliance with the UN Convention on the Rights of the Child. An Analysis of Attributes*. Cham, Springer, 2022. 391-403.

Saunders, Valerie: *Principles of Socialisation. Psychosocial privation as cause of psychopathology and deviance formation*. LAP LAMBERT Academic, 2021.

Sawyer, Caroline: Conflicting rights for children: Implementing welfare, autonomy and justice within family proceedings. *Journal of Social Welfare and Family Law*, (1999) 2. 99-120.

Schanda Balázs: Házasság és család az alkotmányjogban. In Csink Lóránt – Schanda Balázs – Varga Zs. András (szerk.): *A magyar közjog alapintézményei*. Budapest, Pázmány Press, 2020. 681-701.

Smith, Carsten: Human Rights as a Foundation of Society. In Lodrup, Peter – Modvar, Eva (ed.): *Family Life and Human Rights: Papers presented at the 11th World Conference of the International Society of Family Law*. Oslo, Gyldendal Akademisk, 2004. 15-19.

Somfai Balázs: Családjogi és/vagy gyermekvédelmi jogviszony. *Családi Jog*, (2013) 4. 29-33. 49.

Somfai Balázs: A Gyermek Jogairól szóló Egyezmény egyes rendelkezései a hazai jogszabályokban. *Jura*, (2010) 1. 155-161.

Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi törvényhez. Családjog*. Wolters Kluwer Jogtár (online).

Ventegodt, Søren et alii: The square curve paradigm for research in alternative, complementary, and holistic medicine: A cost-effective, easy, and scientifically valid design for evidence-based medicine and quality improvement. *TheScientificWorldJournal*, (2003) 3. 1117-1127.

Vodnik, Valentyna Davidivna: Dysfunctional family as one of the factors of juvenile delinquency. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*, (2019) 4. 133-142.

A családi vállalkozások egyes jogi aspektusai¹³⁵

1. Bevezetés

„A családi vállalkozások súlya és jelentősége vitathatatlan, a világ számos országában a gazdaság gerincének tekintik őket.”¹³⁶ A Family Firm Institute 2017-es adatai alapján világszerte az összes vállalkozás megközelítőleg kétharmadát, a tőzsdén jegyzett cégek egyharmadát teszik ki, a GDP 70-90 százalékát adják, és a munkahelyek 50-80 százalékát biztosítják.¹³⁷

A családi vállalkozások jelentőségére azzal kapcsolatban is érdemes utalni, hogy az Európai Unió több szerve is foglalkozott velük több alkalommal, mindvégig hangsúlyozva a nemzetgazdaságokban betöltött jelentős szerepüket.¹³⁸

Egyetértek azzal az állítással, miszerint „Magyarországon a családi vállalkozások gazdaságpolitikai jelentőségét nem önmagában a számaik adják, hanem jövőbeli szerepük: a gazdaság gerinceként a gazdasági növekedés egyik belső forrását adhatják.”¹³⁹

A családi vállalkozások közgazdasági szempontú megközelítése két nagy kérdéskörre fókuszál: az egyik téma maguknak a családi vállalkozásoknak a meghatározása, mely jegyek mentén lehet elhatárolni más jogi entitásoktól (leginkább a „hagyományos” gazdasági társaságoktól), a másik elemzés a családi vállalkozásokkal összefüggő utódlásra fókuszál. Ezekon túlmenően vizsgálati kör a családi vállalkozások szerepe a gazdaságban, milyen sajátos

¹³⁴ Adjunktus, Nemzeti Közszerológálati Egyetem, Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, Civilisztikai Tanszék.

¹³⁵ „A TKP2021-NKTA-51 számú projekt az Innovációs és Technológiai Miniszterium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021-NKTA pályázati program finanszírozásában valósult meg.”

¹³⁶ Csákné Filep Judit – Kása Richárd – Radácsi László: Családívállalat-kormányzás. A nemzetközi szakirodalom kategorizálása a három kör modell tökrében. *Vezetéstudomány*, (2018) 9. 46-56. 46.

¹³⁷ Kása Richárd – Radácsi László – Csákné Filep Judit: Családi vállalkozások definíciói operacionalizálása és hazai arányuk beclése a kkv-szektoron belül. *Statisztikai Szemle*, (2019) 2. 146-174. 147.

¹³⁸ Családi vállalkozások Európában. Az Európai Parlament 2015. szeptember 8-i állásfoglalása az európai családi vállalkozásokról (2014/2210(INI)) (2017/C 316/05) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52015IP0290&from=HU> (2022.11.20.), https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2015-0223_HU.html (2022.11.20.); Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye – Európai családi vállalkozások: az újbóli növekedés és a jobb munkahelyek forrásai (saját kezdeményezésű vélemény) (2016/C 013/03) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015IE0722&from=PT> (2022.11.20.)

¹³⁹ Drótos György – Wieszt Attila – Meretei Barbara – Vajda Éva: *Családi vállalkozások Magyarországon. Kutatási jelentés a 2017-18-as magyar családi vállalkozási felmérésről*. BCE Családi Vállalatok Központ Kutatási jelentése. 15. https://magyarvállalatok2030.hu/2019conf/wp-content/uploads/2019/04/kutata%CC%81s_2018_CFB__PRESS.pdf (2022. 11. 20.)

belső mechanizmusok érvényesülnek bennük,¹⁴⁰ és esettanulmány készítése is bevált módszernek minősül.¹⁴¹

A családi vállalkozások jogi vizsgálata több vonatkozásban ezeknek a metszetét képezi.¹⁴² Jelen tanulmányban a családi vállalkozások általános áttekintése mellett lehetséges fogalmi jegyeiket tekintem át. Egy kutatás kimutatta, hogy az Európai Unió belül mintegy 90, a családi vállalkozásokra vonatkozó definíciót lehet azonosítani, amelynek egyik folyamánya, hogy pontosan nem lehet meghatározni őket: egyes kutatások alapján a világ vállalkozásainak kétharmada családi vállalkozásnak tekinthető.¹⁴³ Nem cél az, hogy egy teljesen új fogalmat alkossak, hanem azon lehetséges fogalmi jegyeket kívánom megfogalmazni, amelyek egy jogi szempontú megközelítés esetén relevanciával bírnak.

A fogalmat meghatározott cél érdekében kell megalkotni: amennyiben nem kapcsolunk semmilyen további jogkövetkezményt arra az esetre, ha egy jogi személyt vagy más formációt családi vállalkozásnak nevezünk, nincs értelme annak sem, hogy bárminemű meghatározásukra kísérletet tegyünk. (A jogi fogalom hiánya azonban a gazdasági szempontú elemzéseket nem tenné értelmetlenné.) Jogkövetkezmény többek között valamilyen speciális támogatási forma vagy adókönyvités, foglalkoztatást elősegítő munkajogi könnyítés lehet. Mindezekkel együtt azt is meg lehet állapítani, hogy családpolitikai, illetve gazdaságpolitikai szemszögből közelítve milyen érdek fűződhet a támogatásukhoz. Amennyiben a család kohézióját, együttműködését kívánják különféle eszközökkel elősegíteni, úgy a családok által működtetett vállalkozások is ugyanúgy figyelmet érdemelnek, mint más intézkedések.

Ahhoz, hogy a fogalmi elemek megadására sor kerülhessen, a családi vállalkozásokra vonatkozó szakirodalmat, meglévő tudományos megközelítéseket röviden elemezni kell.

¹⁴⁰ Többek között lásd: Tobak Júlia – Nábrádi András – Nagy Adrián Szilárd: Sikeres nemzetközi és hazai családi vállalkozások. *International Journal of Engineering and Management Sciences (IJEMS)*, (2018) 3. 280-287.; Csákné Filep Judit – Pákozdi Imre: Utódlás, generációváltás a magyar kkv-szektorban. *XXI. Század – Tudományos Közlemények*, (2012) 27. 227-238.; Csákné Filep Judit: Családi vállalkozás, avagy a profitkergetés nélküli nyereségtermelés receptje. *Valóság*, (2012) 7. 36-44.; Málóvics Éva – Vajda Beáta: A családi vállalkozások főbb problémái. In Bajmóczy Zoltán – Lengyel Imre – Málóvics György (szerk.): *Regionális innovációs képesség, versenyképesség és fenntarthatóság*. Szeged, JATEPress, 2012. 378-393.; Kása – Radácsi – Csákné Filep i. m. 2019, 148-152.; Farkas Gergely – Málóvics Éva: A gondoskodó elmélet megjelenése a családi vállalkozásokban. *Vezetéstudomány*, (2021) 11. 45-56.; Wieszt Attila (szerk.): *Magyar családi vállalatok utódlása Magyarországon. Kutatási jelentés összefoglalója*. Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem, 2021. http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/7093/1/ResearchReport_hu_short.pdf (2022.11.20.); Gubányi Mónika – Csákné Filep Judit – Kiss Ágnes – Csizmadia Péter: *National Report on Family Businesses in Hungary. Final version*. <https://www.insist-project.eu/index.php/files/400/Cases-Reports-and-Study-by-the-INSIST-project/27/HU-National-Report-on-Family-Businesses---Hungary.pdf> (2022.11.20.)

¹⁴¹ Németh Krisztina – Ilyés Csaba – Németh Szilárd: Intergenerational Succession (Generational Change) = Strategic Renewal? The Emergence of Familiness in the Business Life of Dudits Hotels. *Strategic Management*, (2017) 1. 30-43.; Makó Csaba – Csizmadia Péter – Heidrich Balázs – Csákné Filep Judit: Comparative report on family businesses succession. *BGE Budapest LAB Working Paper Series*, (2017) 2.; Mosolygó-Kiss Ágnes – Csákné Filep Judit – Heidrich Balázs: Do first swallows make a summer? – On the readiness and maturity of successors of family businesses in Hungary. *BGE Budapest LAB Working Paper Series*, (2018) 6.

¹⁴² „Első fecske” jelleggel foglalkoznak egyes szakcikkok a jogi környezettel is, lásd például: Arató Balázs – Csákné Filep Judit – Radácsi László: Családi vállalkozások jogi környezete. *JURA*, (2020) 4. 5-28.

¹⁴³ Lásd: Csákné Filep – Kása – Radácsi i. m. 46.

2. A családi vállalkozásokra váró kihívások

A családi vállalkozásoknak nincs egzakt fogalmuk: hétköznapi értelemben akképp lehet őket megragadni, hogy egy család kontrollt tud gyakorolni valamilyen jogi személy felett, amely általában gazdasági társaság; jellemzően több generáción át, továbbá a helyi társadalomra is jelentős hatást¹⁴⁴ tudnak gyakorolni. E jogi személyek közül a gazdasági társaságokat kiragadva, azoknak a kialakulása az utóbbi ötszáz évre tehető, habár vannak egyes előképek az ókori jogokban is.¹⁴⁵ Ennek ellenére a szakirodalom számon tart ötszáz évnél régebb óta működő családi vállalkozásokat is, tehát az nem szükséges feltétel, hogy mindig ugyanabban a jogi formációban működjenek.

A világ legrégebbi, megszakítás nélkül, ugyanazon család vállalkozásaként működő vállalkozásnak a 717/718-ban Japánban alapított Houshi spa hotelt tekintik, aminek a család 46. generációjához tartozó személyek a tagjai, és az ő irányításuk alatt működik.¹⁴⁶ Amennyiben Európára tekintünk, a legrégebbi családi vállalkozás az 1000-ban alapított olasz Fonderia Pontificia Marinelli, amely harangöntéssel foglalkozik.¹⁴⁷ A legrégebbi hazai családi vállalkozás a Zwack Unicum Nyrt., amelyet 2008 óta a 6. generáció tagjai irányítanak.¹⁴⁸ További ismert magyar családi vállalkozások közé tartozik példának okáért a Bérés, a Cserpes vagy az Oázis.¹⁴⁹

A családi vállalkozásoknak a gazdaságban betöltött szerepét a felmérések alapján lehet alátámasztani, miszerint a hazai kkv-szektor megközelítőleg 58 százalékát a családi vállalkozások képezik.¹⁵⁰

A családi vállalkozások erősségeként tartandó számon az informális, bizalmon alapuló kapcsolati háló, amely a családból fakad: más módon viszonyul egymáshoz két vagy több családtag, mint a nem családtagok; az a kívánatos, hogyha a családtagok közötti szeretet, megbecsülés az üzleti életben is hasznosítható bizalmi elemmé válik. Olyan hírnév is jellemezheti őket, amely a családi név, a cégnév és a márkanév összefonódásából adódik, azaz mivel a családnak fontos, hogy az egyik összekötő erőt képező nevüknek „jó csengése” legyen, a gazdaságban elfoglalt pozíciójukat is igyekeznek olyan módon felvenni, hogy prosperáljon a cégük, kialakulhasson a *goodwill*, a fogyasztók jelentős mértékben a márkanév jó csengése miatt is keressék a termékeiket. Ezzel természetesen a saját megélhetésükért is dolgoznak. További erősség a személyes kapcsolatok meghatározó volta miatt jellemző, szociális

¹⁴⁴ Polster Csilla – Konczosné Szomathelyi Márta: Családi vállalkozások hatása a helyi társadalomra. *Civil Szemle*, (2021) 2. 21-34.

¹⁴⁵ Részletesen lásd: Sándor István: A társasági jog előzményei az ókori jogokban. *Jogtudományi Közlöny*, (2000) 9. 335-352.; Sándor István: *A társasági jog története Nyugat-Európában*. Budapest, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., 2005.; Fegyveresi Zsolt: Társasági jog fejlődése Magyarországon. In Dúl János – Lehoczki Zóra Zsófia – Papp Tekla – Veress Emőd (szerk.): *Társasági jogi lexikon*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019. 256-258.

¹⁴⁶ <https://www.ho-shi.co.jp/en/> (2022.11.20.), lásd még: Nábrádi András – Bárány László – Tobak Júlia: Generációváltás a családi tulajdonú vállalkozásokban. Problémák, konfliktusok, kihívások, elméleti és gyakorlati megközelítés. *Gazdálkodás*, (2016) 5. 427-461. 428.

¹⁴⁷ <https://campanemarinelli.com/en/marinelli-campagne/storia-fonderia/> (2022.11.20.)

¹⁴⁸ <https://zwackunicum.hu/hu/cegunk/zwack-tortenet/> (2022.11.20.); Lásd még: Konczosné Szomathelyi Márta – Kézai Petra: Családi vállalkozások – generációk és dilemmák. *Prosperitas*, (2018) 3. 48-76. 52.

¹⁴⁹ Vágány Judit – Fenyvesi Éva – Kárpátiné Daróczi Judit: Sikeres családi vállalkozás, és ami mögötte van. *Gradus*, (2016) 1. 506-511. 507.

¹⁵⁰ Tobak – Nábrádi – Nagy i. m. 284.

felelősségen alapuló szervezeti kultúra, amelynek egyes elemei a társadalmi felelősségvállalás (*corporate social responsibility*, CSR) felé is mutatnak.¹⁵¹

Az erősségek mellett a családi vállalkozásoknak különféle akadályokkal, konfliktushelyzetekkel¹⁵² kell szembenéznük. Vannak olyan kérdések, amelyek ugyan megjelennek a nem családi vállalkozásoknál is, ám pont az erősségként számon tartott családi kapcsolati háló nem minden esetben jár a kívánt eredménnyel abban a vonatkozásban, hogy pont a család lesz a működés és a fejlődés gátja. Ugyanakkor ezeket a helyzeteket a családtagoknak meg kell oldaniuk. E kérdésekhez sorolható például a munka és a család egyensúlyának kérdése, a vállalkozáson belüli hierarchia (amely esetleg leképezi a családtagok közötti magánéleti viszonyokat vagy éppen azoknak a kialakulására is kihatással lehet), de a döntéshozatalból és a vállalkozás, illetve a családon belüli feladatmegosztásból is eredhetnek akár napi rendszerességgel súrlódások.

Ám mindezen „mindennapi” problémák mellett olyan további súlyos kérdés is megjelenik, amely ugyancsak számottevően kutatott kérdéskör a gazdaságtudományokban, ám annak jogi leképeződése több szempontból is megközelíthető, ez pedig az utódlás, a generációváltás.¹⁵³ Nem véletlen, hogy a gazdaságtörténészek Thomas Mann regénye (*A Buddenbrook-ház*) alapján Buddenbrook-szindrómának nevezik azt a gyakori jelenséget, amikor a harmadik generáció utódlását a családi vállalkozások nem élik túl.¹⁵⁴

A családi vállalkozások életében az egyik legnagyobb kockázatot a folyamatosság kérdése jelenti, amellyel kapcsolatban az aggodalmak nem indokolatlanok: a családi vállalkozás „átadásának” nehézségét jelzi, hogy a 2010-es évek elején az Amerikai Egyesült Államokban e vállalkozásoknak megközelítőleg harmadát adják át családon belül a második generációnak, és csak 13 százalékuk marad a harmadik generáció kezében,¹⁵⁵ ami azt jelenti, hogy a családi vállalkozások legalább kétharmada nem éli túl a generációváltást. Ennek eredőit több indokban kereshetjük: ezek között vannak a családi vállalkozástól független tényezők, például az a piaci környezet jelentős megváltozása, ahol a vállalkozás kifejtí a tevékenységét, és általános tendencia a vállalkozások megszűnése. Vannak olyan tényezők, amelyek a családi háttérben keresendők, így a vállalkozásban résztvevő és részt nem vevő családtagok közötti, érzelmekkel¹⁵⁶ és a család vagyoni helyzetével összefüggő vitás kérdések, amelyek között csak egy részt képez a családi vállalkozással kapcsolatos viszály. Idesorolható még például,¹⁵⁷ hogy ezek a vállalkozások vagy nem tudnak, vagy nem akarnak alkalmazkodni a megváltozott piaci és technológiai körülményekhez; a generációk vezetéssel és a hosszú távú célokkal¹⁵⁸ kapcsolatos elképzelései különböznek; a következő generáció nem szeretné átvenni a céget

¹⁵¹ Vö. Koneczosné Szombathelyi – Kézai i. m. 53.; Csákné Filep (2012) i. m. 37.

¹⁵² Málóvics Éva: Konfliktusok a családi vállalkozásokban. Egy kvalitatív kutatás eredményei. *Taylor*, (2018) 2. 7-15.

¹⁵³ Filep Judit – Szirmai Péter: A generációváltás kihívása a magyar kkv-szektorban. *Vezetéstudomány*, (2006) 6. 16-24. Lásd még: Magrelli, Vittoria et al.: Generations in Family Business: A Multifield Review and Future Research Agenda. *Family Business Review*, (2022) 1. 15-44.

¹⁵⁴ Lorandini, Cinzia: Looking beyond the Buddenbrooks syndrome: the Salvadori Firm of Trento, 1660s-1880s. *Business History*, (2015) 7. 1005-1019. 1005. <http://dx.doi.org/10.1080/00076791.2014.993616>

¹⁵⁵ Csákné Filep Judit: *Családi vállalkozások – fókuszban az utódlás*. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, 2012. 65-66. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/660/1/Csakne_Filep_Judit_dhu.pdf (2022.11.20.)

¹⁵⁶ Lásd: Mosolygó-Kiss Ágnes – Heidrich Balázs – Chandler, Nicholas: Apám nehéz álmat ígér? A társas-érzelmi vagyoni prioritásainak változása a generációváltó családi vállalkozásokban. *Vezetéstudomány*, 2022/8-9. 115-129.

¹⁵⁷ Vágány – Fenyvesi – Kárpátiné Daróczi i. m. 509.

¹⁵⁸ A családi vállalkozások céljaival összefüggésben lásd: Vajdovich Nóra – Heidrich Balázs: Quo vadis? – A családi vállalkozások összetett célrendszerének elemzése. *Vezetéstudomány*, (2021) 11. 13-27.

vagy éppen nem alkalmas a cég átvételére. E tényezők közül nem mindegyik érinti feltétlenül a generációváltást, ám több esetben arra is kihatással lehetnek.

Mindezekre tekintettel a családi vállalkozások utódlásával kapcsolatos érdeklődés megalapozott. Ezt az érdeklődést jelzik többek között az e témában írt doktori értekezések¹⁵⁹ és a családi vállalkozásokra fókuszáló Q1-Q3 rangú nemzetközi folyóiratok (például Family Business Review, Journal of Family Business Management). A tudományos kutatás mind hazai (Budapest LAB Vállalkozásfejlesztési Iroda), mind nemzetközi szinten [Nemzetközi Családi Vállalatokat Kutató Egyesület (International Family Enterprise Research Association, IFERA)] jelentős.¹⁶⁰ Az IFERA egy olyan nonprofit egyesület, amely a családi vállalkozások kutatásának előmozdítása mellett elkötelezett akademikusok, kutatók és más, a családi vállalkozásokban érdekelt kulcsszereplők nemzetközi hálózatát tömöríti.¹⁶¹ A Budapesti Gazdasági Egyetem partnerségében működő Budapest LAB tudásmegosztással segíti a vállalkozói kultúra terjedését, erősíti a hazai kis- és középvállalkozásokat.¹⁶² Ezek a szellemi műhelyek jelentős részben a családi vállalkozásoknak a gazdaságban betöltött szerepére összpontosítanak, a kutatások jogi vonulata kisebb súlyú. Ugyanakkor annak érdekében, hogy a társadalomban betöltött szerepük megfelelő reprezentativitást nyerjen, szükség van arra, hogy a már ismert szemszöveget jogilag is értelmezni lehessen azok relevanciája esetén.

További fontos kutatásokat végeznek a St. Galleni Egyetemen, ahol az Ernst & Younggal közösen építik a 2015 óta két évente frissített 'Family Business Index'-et, és méréseik alapján arra jutottak, miszerint a családi vállalkozások 2021-ben 7,28 billió USA-dollár bevételre tettek szert, és 24,1 millió munkavállalójuk volt. Ezek a cégek az utódlásban is kiemelkedően teljesítettek, mivel a mérésbe bevont 500 vállalkozás háromnegyede legalább 50 éve, harmaduk több, mint száz éve működik.¹⁶³ (Hozzáteendő, hogy erre a listára való felkerüléshez eleve kitétel, hogy a vizsgált cég második generációs vállalkozás legyen.) A magyar viszonyok között frissebb adatokkal az a vizsgálat rendelkezik, amely szerint a vizsgált vállalatok 64-86% százaléka családi vállalkozás; minél kisebb egy vállalkozás, a családi vállalkozások aránya annál nagyobb.¹⁶⁴

A családi vállalkozások jogirodalmi és közgazdasági elemzése csak az utóbbi három évtizedben került előtérbe, amikor elkezdték vizsgálni a társaságok tagi összetételét.¹⁶⁵

¹⁵⁹ Például Csákné Filep (2012) i. m.; Bogdány Eszter: *Átadni tudni kell! Vezetői szerep átadás a hazai kis- és középvállalkozásokban*. Doktori (PhD) értekezés. Veszprém, 2014. <https://core.ac.uk/download/pdf/132284262.pdf> (2022.11.20.); Németh Krisztina: *Családi vállalkozások teljesítményének endogén tényezői*. Doktori (PhD) értekezés. Győr, 2017. https://rgdi.sze.hu/images/RGDI/honlapemei/fokozatszerzesi_anyagok/Doktori%20N%C3%A9meth_Krisztina_t%C3%A9zisf%C3%BCzet_nyilv%C3%A1nos_vita_HUN.pdf (2022.11.20.); Tobak Júlia: *A sikertényezők és az utódlás vizsgálata családi tulajdonú vállalkozások esetében*. Doktori (PhD) értekezés. Debrecen, 2018. <https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/fb1374cc-a5e6-4eaf-82ad-867ba74b1efd/content> (2022.11.20.).

¹⁶⁰ Konczosné Szombathelyi – Kézai i. m. 49.

¹⁶¹ <https://ifera.org/> (2022.11.20.)

¹⁶² <https://budapestlab.hu/index.php/rolunk/> (2022.11.20.)

¹⁶³ <https://familybusinessindex.com/> (2022.11.20.)

¹⁶⁴ Drótos – Wieszt – Meretei – Vajda i. m. 9.

¹⁶⁵ Del Giudice, Manlio: *Understanding Family-Owned Business Groups. Towards a Pluralistic Approach*. Cham, Palgrave Macmillan, 2017. 19.

3. A családi vállalkozások fogalmi jegyei

Az egyes definíciókat áttekintve a jogi meghatározásnak három elem köré kell összpontosulnia, ezek pedig a tulajdon (vagyis a részesedés mértéke), a vállalkozás vezetésében való részvétel és a generációk közötti átadás vagy legalábbis annak a szándéka.¹⁶⁶

A családi vállalkozás definíciója jogszabályi szinten nem lett meghatározva.¹⁶⁷ Egy lehetséges jogszabályi keretet a kis- és középvállalkozásokról, fejlődésük támogatásáról szóló 2004. évi XXXIV. törvény adhat, figyelemmel arra, hogy a köznyelv a családi vállalkozásokat a kkv-kkal azonosítja.¹⁶⁸ Méretüket tekintve többségükben valóban hasonlóak lehetnek, ám a már részben vázolt speciális gazdasági és társadalmi értékek, működési sajátosságok jellemzik őket, amelyek miatt megkülönböztetett fogylmet érdemelnek.

Az Európai Bizottság szakértői csoportja meghatározott egy fogalmat,¹⁶⁹ amely szerint méretétől függetlenül egy cég családi vállalkozás az alábbi esetekben:

- (1) Ha a vagyon többségével az azt alapító természetes személyek vagy házastársuk, szülejük, gyermekük vagy gyermekük közvetlen örökösei rendelkeznek.
- (2) Közvetlen vagy közvetett módon a szavazati jogok többségével rendelkeznek.
- (3) A család legalább egy képviselője formálisan is a cég irányításában részt vesz.
- (4) A tőzsdén jegyzett társaságok akkor tekintendők családi vállalkozásnak, ha az alapító vagy a részesedést megszerző, illetve ennek a családjá legalább a társasági részesedésük alapján őket szavazati jogok 25 százalékával rendelkeznek.

A szakértői csoport álláspontja alapján ez a fogalom azon vállalkozásokat is lefedi, amelyeknél még nem történt meg az első generációváltás, valamint idetartoznak az egyedüli tagok és az önfoglalkoztatottak is (természetesen, ha van egy átszarmaztatható jogi entitás).¹⁷⁰

Kiindulópontként szolgál a Családi Vállalkozások Országos Egyesületének¹⁷¹ (CSVOE, CSAVE) alapszabálya is: olyan vállalkozások lehetnek az egyesület tagjai, ahol „*[k]özvetlenül, vagy közvetve egy vagy több, egymással közeli hozzátartozói viszonyban álló természetes személy többségi befolyással rendelkezik a gazdálkodó szervezetben, részt vesz annak irányításában, mindezen felül feladatai vannak a vállalkozás munkaszervezésében, illetőleg munkavégzésében, és ezen feladatok ellátásában még legalább egy, a Ptk. szerinti közeli hozzátartozó is részt vesz. A vállalkozás céljai között pedig szerepel a vagyon, a felgyülemlett tapasztalat, a megszerzett javak generációk közötti átadása, vagy átadásának szándéka.*”¹⁷² Az alapszabálybeli meghatározás tükrözi az irodalom által is megkövetelt elemeket, ezen túlmenően jogilag is értékelhető elemeket foglaltak bele. Egyértelműen kijelöli a tagi

¹⁶⁶ Csákné Filep – Kása – Radácsi i. m. 46-47. Lásd még: Wieszt Attila – Drótos György: Családi vállalkozások Magyarországon. In: Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi Riport 2018*. Budapest, Társadalomkutatási Intézet Zrt., 2018. 233-247.

¹⁶⁷ Erre uniós szinten szakértői jelentésben került sor. Az egységes definíció megalkotásainak előnyeire és veszélyeire hívja fel a figyelmet Arató Balázs: Családi vállalkozások nemzetközi kitekintésben. *Glossa Iuridica*, (2020b) 3-4. 263-285. 266-268.

¹⁶⁸ Arató – Csákné Filep – Radácsi i. m. 7.

¹⁶⁹ Final report of the Expert Group. Overview of family-business-relevant issues: Research, networks, policy measures and existing studies. 10. <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/10388/attachments/1/translations/en/renditions/native> (2022.11.20.)

¹⁷⁰ Uo.

¹⁷¹ <https://csave.hu/> (2022.11.20.)

¹⁷² Idézi: Kása – Radácsi – Csákné Filep (2019) i. m. 149.

részesedés szükséges mértékét,¹⁷³ megjelöli a lehetséges családi kapcsolatot,¹⁷⁴ kijelöli a lehetséges családi vállalkozási kört a gazdálkodó szervezettel.¹⁷⁵ A vállalkozás céljait meghatározó iránymutatások jogilag kevésbé értékelhető elemek.

A családi vállalkozások jogi jellegüket tekintve meglátásom szerint nemcsak jogi személyekként ragadhatók meg, hanem egyes szerződéses formációk is alkalmasak ilyen funkció betöltésére, mint például a polgári jogi társasági szerződés¹⁷⁶ és akár a bizalmi vagyonkezelési szerződés is.¹⁷⁷ A polgári jogi társasági szerződés a szerződés alanyai közötti kooperáció jogi alapját fogja képezni,¹⁷⁸ egy olyan szerződéses keretet, amely az alanyok belátása alapján tetszőlegesen módosítható, és ennek a módosításnak a „véglegesítéséhez” nincs szükség további hatósági vagy bírósági aktusra, mivel a szerződés nem fog új, a tagjaitól elkülönült jogalanyt létrehozni. A kooperáció keretei között szabadon végezhetnek olyan tevékenységet, amelyhez nincs szükség hatósági engedélyre, és amelyet jogszabály nem tilt. A bizalmi vagyonkezelési szerződés jogszabályi megalkotásának egyik indokául éppen a családi vagyon egyben tartása, megőrzése szolgál.¹⁷⁹ A szerződés egyes alanyai (a vagyonkezelő, a vagyonrendelő és a kedvezményezett) akár ugyanazon család tagjaiból is kikerülhetnek, ezáltal „idegennek” semmilyen befolyása nincs a vagyonnal való rendelkezésre. Ugyanakkor egy ilyen konstrukció sikerességéhez szükséges, hogy a bizalmi vagyonkezelésbe vett vagyon specialitásait ismerve a vagyonkezelő megfelelő módon járjon el, megfelelő szakértelemmel bírjon.

Ehelyütt azonban elsősorban a jogi személy családi vállalkozásokra fogok koncentrálni. Ebben a tekintetben nem különböznek a többi jogi személytől; a tagok alanyi köre miatt különböztetjük meg őket, illetve amennyiben eredményesen bekövetkezik a generációváltás, akkor erre tekintettel is lehet ezekre családi vállalkozásként tekinteni.

Meghatározásukra – fogalomalkotás szintjén – sort kerített példának okáért az osztrák szakirodalom. Az osztrák jogi és gazdasági szakirodalom inspirációként való használata több szempontból megalapozott: a közös történelmi gyökerek mellett a germán jogcsaládba való tartozás, mivel a magyar jog, különösen a polgári jog számos német és osztrák megoldást átvett, alapul vette a saját szabályozás kialakítása során. Emiatt az ezeken a jogszabályokon nyugvó jogirodalom figyelembevétele is indokolt.

A kifejezés használata a magyar bírói gyakorlatban is elterjedt, habár ennek általában nincsen további jogkövetkezménye, folyománya, a tényállás kifejtésének elején említik meg ezt a tényt. Ugyanakkor az sem derül ki pontosan, miért használja ezt a kifejezést az eljáró bíróság, az ítélet indokolásából nem olvasható ki, mitől lesz családi vállalkozás a családi vállalkozás.

¹⁷³ Vö. 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (Ptk.) 8:2. §.

¹⁷⁴ Ptk. 8:1. § (1) bek. 1. pontja.

¹⁷⁵ A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (Pp.) 7. § (1) bek. 6. pontja.

¹⁷⁶ Ptk. 6:498. §.

¹⁷⁷ Ptk. 6:310. §.

¹⁷⁸ Fabó Tibor: A polgári jogi társasági szerződés. In: Benke József – Nochta Tibor (szerk.): *Magyar polgári jog. Kötelmi jog II.* Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2018. 355-368.

¹⁷⁹ Magyar-Csatlós Judit – Magyar Csaba – Sándor István: *Vagyontervezési labirintus. Útmutató a bizalmi vagyonkezelés, a vagyonkezelő alapítványok és a magántőkealapok világához.* Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2021. 50. A bizalmi vagyonkezeléssel összefüggésben lásd még: B. Szabó Gábor – Illés István – Kolozs Borbála – Menyhei Ákos – Sándor István: *A bizalmi vagyonkezelés.* Második, bővített és aktualizált kiadás. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2018.

A fogalmat azonban nemcsak a rendes bíróságok alkalmazták, hanem megjelent az Alkotmánybíróság gyakorlatában is, példának okáért az állam által az állampolgárok tulajdonában igazságtalanul okozott károk részleges kárpótlásáról szóló 1991. évi XXV. törvény 1. § (1) bekezdése alaptörvény-ellenességének megállapítására és megsemmisítésére irányuló kérelemben.¹⁸⁰ A konkrét ügyben előadottak szerint az indítványozó édesapja részvényese volt a család érdekeltségébe tartozó, részvénytársaságként működő nyomdának és hírlapkiadónak, amelyeket államosítottak, azonban kárpótlást nem kapott értük; a panaszos családjának valamennyi tagja „anyagi kihatású” sérelmet szenvedett az államosítás miatt, nem csak a családi cégekben ténylegesen „tulajdonnal” rendelkezők. Alaptörvény-ellenesnek vélték a törvényt azért is, mivel az nem rendelkezik a jogi személyek tulajdonában okozott sérelmek megtérítéséről, így a panaszos is sérelmet szenvedett, mivel a *családi cégek* nem kaphattak kárpótlást. (Az indítvány elkésettség miatt elutasításra került.)

Az osztrák szakirodalomban sincs ezeknek a vállalkozásoknak jogi fogalmuk, a vonatkozó szakirodalomban különböző meghatározásokat találunk.¹⁸¹ Családi vállalkozás egyrészt azon vállalkozás, amelynek a cégnevében egy család neve szerepel, így a családnév, a cégnév, adott esetben a márkanév összekapcsolódása azzal a kívánalommal jár a család részéről, hogy a piacon megfelelően teljesítsen mindannyiuk jóhírnevének megőrzése érdekében. Vannak olyan családi vállalkozások, amelyekben legfeljebb három természetes személy a szavazatok legalább 50 százalékával rendelkezik; továbbá vannak olyan családi vállalkozások is, amelyekben szintén a szavazatok legalább 50 százalékával rendelkeznek ugyanazon családnak a tagjai (létszámbeli megkötés nélkül), ám vagy az összes családtag, vagy azoknak egy része a társaság vezetésében is részt vesz. Ezek objektívnek tekinthető fogalmi elemek, ezekhez viszonyítva további fogalmi ismérvként jelölhető meg, hogy a családtagok akarata elsődlegesen arra irányul, hogy a vállalkozást irányítsák, tehát a cél a szavazás kimenetelének jogszerű befolyásolása és a vezető tisztségviselői pozíció(k) megtartása, valamint fennáll annak a szándéka is, hogy a vállalkozást több generáción át működtessék, így az hosszú éveken át a család megélhetését is szolgálja. A családi vállalkozás azonban nem jelenti azt, hogy kizárólag egy család lehet benne érdekelt, nem zárható ki tehát a családi vállalkozássá minősítés abban az esetben, ha valamely társaság tagjai nem egy családból kerülnek ki. Egy ilyen kiindulási alap lehet olyan változásokhoz, amikor például két család leszármazottjai összekötik az életüket, a két család „összefonódik” (nem versenyjogi értelemben), ezért a közös utódok folytán a családi vállalkozás fenntartásában, közös működtetésében az addigiaknál még nagyobb erővel lesznek érdekelték. Amennyiben elfogadjuk azt a helyes álláspontot, hogy a szavazatok összességével nem kell, hogy csak egyetlen család rendelkezzen, akkor a családhoz képest idegen személyek is a társaság tagjaivá válhatnak, akár a családtagok barátai.

A Family Business Indexbe való bekerülésnél a témakör szempontjából az alábbiak a kritériumok: maga a vállalkozás legalább második generációs vagy legalább egy családtag van a vezető tisztségviselők között. Első generációs vállalkozásnál legalább két családtag tölt be ilyen szerepet. Az ügyvezetésen túl további feltétel az, hogy a tagi részesedésből is jelentősen részesedjenek, vagyis közvetlenül, egy truston vagy családi alapítványon keresztül Zrt. (*private company*) esetén legalább 50 százalékos részesedés, míg tőzsdén kereskedő részvénytársaságok esetén legalább 32 százalékos részesedés kell.¹⁸²

¹⁸⁰ 3374/2012. (XII. 15.) AB végzés alkotmányjogi panasz visszautasításáról.

¹⁸¹ Vö. Kalss, Susanne – Probst, Stephan: *Familienunternehmen. Gesellschafts- und Zivilrechtliche Fragen*. Wien, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2013. 9-16.; LeMar, Bernd: *Generations- und Führungswechsel im Familienunternehmen*. 2. Auflage. Wiesbaden, Springer Fachmedien, 2014. 197.

¹⁸² <https://familybusinessindex.com/> (2022.11.20.)

Egy magyar, 2017-2018-ban elvégzett gazdaságtudományi kutatásban a családi vállalkozás definíciójának meghatározása során három tényezőt vizsgáltak meg: azt, hogy a vizsgálat alanya családi vállalkozásként tekint-e önmagára, létezik-e domináns családi kontrol a cégnél, és a családi tulajdonhányad eléri-e a legalább 50 százalékos arányt. Ha a válaszadó cég legalább az első két feltételt vagy legalább a harmadik feltételt teljesítette, akkor családi cégnek tekintették. Bár ezek fontos küszöbfeltételek, más további, egyre szigorúbb kiegészítő feltételeket is megfogalmaztak, ilyen volt az, hogy legalább két családtag dolgozzon a cégnél. Ennek a feltételnek egy további szigorításaként annak a teljesülését is vizsgálták, vajon a családból legalább két generáció bevonódik-e az operatív működésbe. Végül az utolsó ilyen kiegészítő feltétel a családi részesedés hosszú távú fenntartásának aspirációjára vonatkozott, vagyis kritériumként határozták meg, hogy családon belüli utódlásban gondolkodzonak.¹⁸³

A családi vállalkozások jogi helyzete mindezekkel összefüggésben speciális abban az értelemben, hogy nincs irányadó legáldefiníció, ám a bírói gyakorlatban és a hétköznapi életben is gyakran használt kifejezés. Ugyanakkor a fellelhető jogesetekben nincs különösebb jogkövetkezménye, további adaléka annak, ha valamely jogi entitást családi vállalkozásnak minősítenek. A fogalomalkotásnak praktikus okai is lehetnek, a fogalom azonban nem lehet se túl kazuisztikus, se túl szoros értelmű, kellő teret kell hagyni a saját igényekhez való méréshez, és nem lehet kirekesztő sem. Maguk a családi vállalkozások is rendkívül színesek.

A „családi” jelző meghatározásánál a Ptk. 8:1 § (1) bekezdés 1-2. pontjaiban meghatározott (közeli) hozzátartozói felsorolás¹⁸⁴ kiindulópontként megfelel, ahogy a CSAVE alanyi körében is szerepel. Azt azonban indokolt kiterjeszteni a Negyedik Könyvbéli rokonság fogalmával,¹⁸⁵ mivel teljes mértékben elfogadhatónak tartok egy olyan tagi összetételt, ahol unokatestvérek is ugyanazon cégnél részesedéssel bírnak. Ugyanígy elfogadható az általánosabbnak tekintendő házastársi gazdasági társaság, vagy olyan jogi személy, amelynek a tagjai között házastársak is vannak.¹⁸⁶ Ám ez önmagában túl tág személyi körhöz vezethet (az egyébként valóban „messzibb” vérrokonok egyre kevésbé ismerik egymást, a közös őshöz való tartozás érzése egyre kisebb), emiatt egy jogszabályi definícióhoz célszerű átvenni az öröklési jogból a dédszülői parentéla fogalmát,¹⁸⁷ és ezzel együtt használjuk a hozzátartozó definícióját. Az a véleményem a hétköznapi tapasztalatok alapján, hogy ebben a rokoni körben még ismerik egymást a családtagok, vagy könnyebben megismerhetik egymást, és jobban tartják/tarthatják a kapcsolatot egymással. Ez azonban nem jelentené azt, hogy a távolabbi rokonok ne társulhatnának egymással, és az ne lehetne családi vállalkozás.

¹⁸³ Drótos et al. i. m. 3-4.

¹⁸⁴ Ptk. 8:1. § [Értelmező rendelkezések]

(1) E törvény alkalmazásában

1. *közeli hozzátartozó*: a házastárs, az egyeneságbeli rokon, az örökbefogadott, a mostoha- és a nevelt gyermek, az örökbefogadó-, a mostoha- és a nevelőszülő és a testvér;

2. *hozzátartozó*: a közeli hozzátartozó, az élettárs, az egyeneságbeli rokon házastársa, a házastárs egyeneságbeli rokona és testvére, és a testvér házastársa; [...]

¹⁸⁵ Ptk. 4:96. § [A rokoni kapcsolat]

(1) Egyenesági a rokonság azok között, akik közül az egyik a másiktól származik.

(2) Oldalágon rokonok azok a nem egyenesági rokonok, akiknek legalább egy közös felmenő rokonuk van.

¹⁸⁶ A BDT 2018. 3839. számon közzétett döntés szerint a felperesi gazdasági társaság „nagyreszt családi vállalkozás”, ahol a szülők és gyermekek mellett egyikük házastársa is taggá vált, emiatt ez a minősítés meglátásom szerint teljes mértékben helyes.

¹⁸⁷ Ptk. 7:65. §. Lásd még: Vékás Lajos: *Öröklési jog*. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 2014. 97-98.; Orosz Árpád – Weiss Emilia: *Öröklési jog – Anyagi jog*. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2014. 128-130.; Barzó Tímea – Juhász Ágnes – Pusztahelyi Réka – Sági Edit: *Öröklési jog*. Ideiglenes jegyzet. Miskolc, Novotni Alapítvány, 2016. 122-124.

A családtagok köre ilyen módon meghatározható, ám a családi jelleg megállapításához – a szakirodalom alapján – további fogalmi elemeket is célszerű társítani: ilyen az, hogy családi vállalkozásként kell tekinteni arra a vállalkozásra, amelynél a tagi részesedésekhez kapcsolódó szavazati jogok legalább felével egy család tagjai rendelkeznek. Opcionális elemként vehető be a fogalomba az ügyvezetés kérdése: amennyiben családtag az ügyvezető, akkor sokkal jobban a magáévá tudja tenni a családi vállalkozás fogalmi elemei között számon tartott családi értékeket és a családi vagyon „tovább örökítésének” gondolatát. Azért opcionális elemként értékelendő, hogy az ügyvezetés is a családtagok közül kerüljön ki, mert a létesítő okiratba megfelelően belefoglalmazott ilyen típusú rendelkezéseket a vezető tisztségviselőnek be kell tartania, azok figyelmen kívül hagyása esetén vele szemben szankciókat lehet kikényszeríteni. Az opcionális abban is tetten érhető, hogy belső ellenőrző szervként felügyelőbizottságot is létre lehet hozni, amelyben példának okáért csak családtagok a tagok, így az esetleges „külsős” vezető tisztségviselő feletti kontroll még jobban biztosítva van, megfelelő jelzéssel tudnak élni a többi családtag felé egy olyan veszély fennállása esetén, amelynek bekövetkezése eredmény formájában összeegyeztethetetlen lenne a családi vállalkozás célkitűzéseivel. Ehhez ugyanakkor a családtagok megfelelő szakértelmére van szükség, amivel fel tudják mérni a problémákat. Mindemellett ezeket a célokat egyértelműen meg kell határozni, nem lehet általános, meg nem ragadható módon fogalmazni, mert akkor a vezető tisztségviselő nem tudja mérlegelni, hogy az adott magatartás megfelel-e a céloknak, jogvita esetén pedig az eljáró bíróságnak is komoly bizonyítást kell lefolytatnia.

A vállalkozásokon¹⁸⁸ belül a cégek azok a jogi formák, amely formákban az ilyen jellegű társulások létjogosultsággal rendelkeznek; ezekben meghatározott mértékben, az adott cég sajátosságait teljes mértékig szem előtt tartva a vagyongyarapítás mellett a személyes közreműködésnek, ráhatásnak is helye lehet. A cég fogalmával is természetesen óvatosan szabad élni: a cégek közé tartoznak például a gazdasági társaságok, egyesületek, szövetkezetek, amelyek álláspontom szerint minden további szűkítés nélkül családi vállalkozásokként is funkcionálhatnak. A cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény (Ctv.) idesorolja például az egyéni céget, a vízgazdálkodási társulást, a közjegyzői irodát, amelyek jellemzőit megvizsgálva meglátásom szerint ezek a cégek kevésbé alkalmasak arra, hogy családi vállalkozássá válhassanak.

Ezen entitások jellegadó ismérvének mindenféleképpen a családot kell tekinteni azzal, hogy a (családtagok egymáshoz viszonyított rokonsági/hozzá tartozói fokától függően szűkebb vagy tágabb) család megélhetését szolgálja maga a vállalkozás. Vagylagos feltételként emelhető be a családtagok személyes közreműködése a vállalkozásban, illetve az is, hogy olyan családtagok is lehetnek munkavállalók, akik a vállalkozásnak nem tagjai.

A CSAVE megfogalmazásában szereplő gazdálkodó szervezet, ahogy azt említettem, valóban megfelelő kiindulópont lehet, ám a vonatkozó Pp.-beli felsorolásban vannak olyan elemek, amelyek önmagukban családi vállalkozásként nem értékelhetők, ilyen például a gazdálkodó tevékenységével összefüggő polgári jogi kapcsolataiban az állam, a helyi önkormányzat, a költségvetési szerv. A vonatkozó fogalommal összefüggésben ezért érdemes taxatív felsorolni azokat az entitásokat, amelyek családi vállalkozásokká válhatnak. A jogi személyek is taxatív módon vannak meghatározva, még ha nem is egyetlen törvényben; egy ilyen fogalomalkotásnál is lehetséges a tételes felsorolás.

¹⁸⁸ A Ptk. 8:1. § (1) bekezdésének 4. pontja alapján vállalkozás a szakmája, önálló foglalkozása vagy üzleti tevékenysége körében eljáró személy.

Az Európai Bizottság szakértői csoportja által alkalmazni javasolt fogalom abból a szempontból mindenféleképpen követendő példa, hogy kellően tág teret hagy a családi vállalkozások definiálására, és a szakirodalmi álláspontok egy sajátos összegzésének minősül. E rugalmasság egy magyar jogszabályi definíciónál nem lenne alkalmazható, nem kellően konkrét, mintaként azonban érdemes erre tekinteni.

Habár általánosan elfogadott tétel az, hogy a családi vállalkozás a családon belül maradjon, és erre a család is így tekintsen, jogilag nem lehet megragadni egy ilyen definíciós elemet. Szándéknyilatkozatba ugyan bele lehet foglalni egy ilyen tartalmat, ám számomra kérdés az, ki írja alá: lehet a családfő, aki vagy tag, vagy vezető tisztségviselő a vállalkozásban, mindkettő egyszerre vagy akár egyik sem (és további vita tárgyát képezheti, ki tekintendő családfőnek); a legnagyobb vagy bármekkora szavazati aránnyal rendelkező családtag; a mindenkor (akár nem családtag) vezető tisztségviselő. Ezen kívül a nyilatkozat pontos tartalma sem világos. Amennyiben egy ilyen feltételt megkívánnánk a családi vállalkozásoktól, akkor legalább minimális kritériumokat támasztani kellene ezzel szemben ezekben a kérdésekben. Habár gazdaságtudományi szempontból érthető ez a követelmény, és a jogirodalomban is megfelelő helye lehet egy ilyen kritériumnak, ha legaldefiníciót kívánunk alkotni, ahhoz ezt a feltételt már nem tartom támogatóknak, mert több kérdést vetne fel, mint amennyi választ adna.

4. A családi vállalkozásokkal kapcsolatos utódlási kérdések jogi vonatkozásai. A családi alkotmány és az utódlási terv

A gazdasági szakirodalomban jelentős kérdés a családi vállalkozások megmaradása,¹⁸⁹ azon belül is pontosabban a generációkon való átívelés, tekintettel azon mérőszámokra, amelyek szerint a családi vállalkozások jelentős többsége a második, de még az első generációváltást sem élik túl. Ennek elkerülése érdekében különféle technikákat javasolnak, amelyekkel jobb eséllyel kezdetük meg a generációváltás folyamatát, illetve a családi vállalkozásra is kiható váratlan eseménnyel szemben is megfelelően tudnak védekezni. A jogirodalomban eddig kevésbé elterjedt a kérdéskör vizsgálata.¹⁹⁰

„A családi alkotmány a szakirodalomban elfogadott megközelítés szerint a család közös értékrendjét és jövőképét, valamint az elérendő közös célokat és a követendő elveket egységesen rögzítő dokumentum, identitáskeletkeztető alap, egyesítő kötelék.”¹⁹¹

Fontos jellemzője, hogy jól kell tükröznie a családi értékeket, rögzíti azokat az alapelveket, amelyek a család életét irányítják, és amelyek mentén a család döntéseket hoz annak érdekében, hogy a család által a vállalkozás kapcsán elérni kívánt cél fenntartható legyen úgy, hogy közben a családon belüli egyetértés se szenvedjen csorbát (se a családi kapcsolatok, sem a vagyont tekintetében), továbbá megoldási javaslatot, iránymutatást nyújthat egyes problémák

¹⁸⁹ Lásd például: Csákné Filep Judit – Karmazin György: A családi vállalkozások pénzügyi jellemzői és az utódlással kapcsolatos pénzügyi kérdések. *Prosperitas*, (2017) 3. 5-31. A családi vállalkozások körében Peter Leach több kiadást megért, magyarul is megjelent műve jelentős viszonyítási pont: Leach, Peter: *Családi vállalkozások*. Budapest, HVG Könyvek, 2018. Az utódlással kapcsolatban különösen lásd: Leach i. m. 133-288.

¹⁹⁰ Lásd például: Arató Balázs: A családi vállalkozások utódlásának és vagyonszerzésének jogi aspektusai. *Glossa Iuridica*, (2020a) 1-2. 141-177. Nemzetközi kitekintésre lásd példaként: Marjanski, Vladimir – Dudás Attila: Intergenerational Transfer of Family-run Enterprises by Means of Civil Law in Serbia. *Central European Journal of Comparative Law*, (2021) 2. 119-137.

¹⁹¹ Arató (2020a) i. m. 145. A családi vállalkozások identitásával kapcsolatban lásd: Wieszt Attila: „Fontos, hogy mi családi cég vagyunk?” – Családi vállalkozási identitás és teljesítmény. *Vezetéstudomány*, (2020) 2. 60-73.

kezelésére. Tartalma nem kötött, abban a család által lényegesnek tartott elvek kerülnek feltüntetésre.¹⁹²

Az igazán hatékony, konszenzuson nyugvó és generációkon átívelő családi alkotmányok jellemzően egységes okiratként, egyfajta kollektív értékkanonként vannak jelen a család és a családi vállalkozás életében, és ezek képezik a közös alapját az egyéb, jogi természetű megállapodásoknak, amelyek a családi alkotmányban lefektetett elvek élethelyzet-specifikus kifejeződései. A családi alkotmány nem csupán jogi előírásokat tartalmaz, hanem erkölcsi, etikai keretfeltételeket és alapértékeket is lefektet a családi vállalkozás és a családtagok viszonylatában.¹⁹³

A családi alkotmány nem csak egyetlen dokumentumból állhat, annak tartalma is rendkívül szerteágazó lehet. Mind formailag, mind tartalmilag állhat többek között a vállalkozás létesítő okiratából (ha jogi személy családi vállalkozásról van szó), részesedés átruházására irányuló szerződésből (visszterhes és ingyenes egyaránt), de szindikátusi szerződésből¹⁹⁴ is. E dokumentumok önmagukban eltérő tartalmi és formai jegyekkel rendelkeznek, ám mindegyik hozzá tud járulni egy kidolgozott utódlási terv és a családi vállalkozás működtetése alapjainak megfogalmazásához.¹⁹⁵

A családi alkotmány és az utódlási terv képezhet egy egységet, azonban azok szét is válhatnak, ám úgy vélem, hogy a megfelelően előkészített utódlási terv a családi alkotmány részét képezi, ugyanis a terv a vállalkozás jövőbeni működésére fog irányulni, maga a családi alkotmány pedig a családi vállalkozás működésének egészét foglalja magába. Hozzáteendő, hogy az utódlási tervben a múlt tisztelete is megfelelően meg kell, hogy jelenjen, bele kell foglalni a családi vállalkozás megőrzendő hagyományait, amelyeken a családi vállalkozás jelene is nyugszik, amikre alapozva a jövőt építeni lehet.¹⁹⁶

Empirikus vizsgálatok alapján olyan következtetésre jutottak egyes szerzők, miszerint nincs arra egyértelmű bizonyíték, hogy a családi vállalkozás megmaradása és az elkészített utódlási terv között kapcsolat állna fenn. Ugyanakkor ezen tanulság ellenére célszerű pontosan meghatározni az utódlás folyamatát, azaz ki és mikor, kinek a helyébe fog lépni, valamint különbséget kell tenni, hogy az utódlás még élők között vagy már halál esetén fog bekövetkezni. A családi vállalkozás életben lévő ügyvezetője, aki még a család feje is lehet egy személyben, életében még be tudja tanítani az utódot, a cég szervezetrendszerének és tevékenységének átfogó ismertetésével, továbbá a munkafolyamatok bemutatásával.¹⁹⁷ Ennek azonban gyorsan véget vethet az öröklés kényszerű bekövetkezése: nem biztos, hogy az „utód” készen áll a teljes ügyvezetés naprakész átvételével. Ilyen lehetőség miatt érdemes többváltozatos tervet készíteni, és egyértelműen elhatárolni azt az esetet, amikor be tudta tanítani az előd az utódját, attól az esettől, amikor erre nem tudott sor kerülni.

¹⁹² KPMG: „Családi vállalkozások” – a magántulajdonú társaságok sikeréért. 6. <https://docplayer.hu/2092898-Csaladi-vallalkozasok-a-magantulajdonu-tarsasagok-sikereert-kpmg-hu.html> (2022. 11. 20.); Vágány – Fenyvesi – Kárpátné Daróczi i. m. 510.

¹⁹³ Arató (2020a) i. m. 144-147.

¹⁹⁴ Papp Tekla: A szindikátusi szerződés. In Papp Tekla (szerk.): *Atipikus szerződések*. Budapest, Opten Informatikai Kft., 2015. 224-235.; Papp Tekla: *Atipikus szerződések*. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2019. 113-124.; Veress Emőd: Szindikátusi szerződés. In Dúl János – Lehoczki Zóra Zsófia – Papp Tekla – Veress Emőd (szerk.): *Társasági jogi lexikon*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019. 231-234.

¹⁹⁵ Lásd még: Braut Filipović, Mihaela: Corporate Governance of Family Businesses in Croatia – Legal Framework and Open Challenges. *Central European Journal of Comparative Law*, (2021) 1. 9-27.

¹⁹⁶ Leach i. m. 101-131.

¹⁹⁷ Arató i. m. (2020a) 147-150.

Egy utódlási tervben olyan személyeket kell utódként feltüntetni, akik maguk is azzá kívánnak válni. Valamely családtag akarata ellenére történő oktatása és kijelölése nem kívánt eredményekhez vezet, nem biztos, hogy megfelelően át tudná venni a cég irányítását az affinitás hiánya miatt. Arra is megfelelő hangsúlyt kell fektetni, hogy több lehetséges utód közül a megfelelőt kell kiválasztani, és őt kell szerepeltetni a tervben. Az utód kiválasztása azonban jogon kívüli eszközöket igényel: a mindenkori vezetőnek ismernie kell a környezetében élőket, fel kell tudnia mérnie, ki lehet alkalmas arra, hogy a vállalkozást vezesse, valamint ezt meg is kell beszélnie a kiválasztottal, hogy a felkészítés megfelelően megkezdődhessen. Az így kiválasztott utód már szerepelhet egy jogilag értékelhető formában megalkotott dokumentumban. Mindvégig szem előtt kell tartani azt, hogy nem csak családtagok közül kerülhet ki az utód, lehet olyan személy is, aki már a vállalkozásnál dolgozik, ám olyan is, aki még nem; lehet családtag, lehet „idegen”. Azt kell szem előtt tartani, hogy az utódként bevonni kívánt személy alkalmas legyen a vezető tisztségviselői feladatok ellátására.

Mindezeket természetesen arra az esetre is érteni kell, ha a tagságbeli utódlásról van szó, ugyanis a szavazati jogok gyakorlásával számos kulcsfontosságú döntés meghozatalában vesznek részt a tagok, és itt is ugyanolyan fontos, hogy a tagok is a családi alkotmányban meghatározott elveket szem előtt tartva hozzák meg a döntésüket. Ebben egyébként eszköz lehet a szavazati szindikátus is.¹⁹⁸

5. Záró gondolatok

Nem az volt a célja a jelen munkának, hogy a családi vállalkozások minden jogi vonatkozását feltárja, hanem a lehetséges kutatási irányokat kívánta felvázolni. Ezek egy része kezd már feltűnni a jogirodalomban is, ám több témakört a gazdaságtudományi írások tudnak szolgáltatni. Több olyan szempontot is elemeznek, amelyek egy része jogilag is releváns, ilyen példának okáért a családi vállalkozások fogalma.

A családi vállalkozásoknak egyetlen egységes definícióját nem lehet megragadni a szakirodalomból, mert egy fogalom megadásával bár jelentős számú családi vállalkozást a vizsgálati körbe lehet vonni, arra is megvan az esély, hogy ugyanilyen számú családi vállalkozást kirekesztünk. Abban az esetben, ha megalkotásra is kerül egy legáldefiníció, ahhoz további jogkövetkezményeket kell társítani. Egy ilyen fogalomnak ugyanakkor lehetőség szerint minél szélesebb szakirodalmi konszenzuson kell alapulnia, mivel a jelenlegi kutatásokban szerzőnként eltérő fogalmat használnak, amely szubjektívvá is válhat a kutatást végzők meggyőződése és a kutatási lehetőségek nyomán.¹⁹⁹

További kérdés a családi vállalkozások működésének egyes szegmensei, amelyeket például a családi alkotmány is érint, illetve a családi tanács²⁰⁰ informális ülései is több olyan jövőbeli döntést megalapozhatnak, amelyeknek a meghozatalára egyébként a – jogi személy családi vállalkozások esetén – legfőbb szerve ülésen kerül(ne) sor, ott vitatják meg ezeket a kérdéseket. Ezzel a legfőbb szerve ülés egy valóban csak formális ülést jelentene, amely kizárólag a jogszabályoknak való megfelelést szolgálná.

¹⁹⁸ Részletesebben lásd: Nagy Barna Krisztina: *A szindikátusi szerződés*. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, 2019. 67-71. <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/handle/20.500.12944/12480> (2022. 11. 20.)

¹⁹⁹ Kása – Radácsi – Csákné Filep (2019) i. m. 150.

²⁰⁰ Lásd még: Cicek, Afif – Kelleci, Rüveyda – Vandekerckhof, Pieter: Determinants of family meetings in private family businesses. *Journal of Family Business Management*, (2022) 4. 750-779.

Mindezek mellett a családi vállalkozásokbeli utódlás is fontos kérdés, amely mind élők között, mind halál esetére megvalósulhat, és eltérő jogi mechanizmusokat indít el. A képet az is árnyalja, milyen családi vállalkozás a vizsgálat tárgya, a gazdasági társaságok tekintetében önmagában eltérő a helyzet, ha meghalt valamelyik tagja, és további elemzés szükséges más jogi személyeknél, sőt szerződések esetében.

Felhasznált irodalom

Arató Balázs: Családi vállalkozások nemzetközi kitekintésben. *Glossa Iuridica*, (2020b) 3-4. 263-285.

Arató Balázs: A családi vállalkozások utódlásának és vagyonmegóvásának jogi aspektusai. *Glossa Iuridica*, (2020a) 1-2. 141-177.

Arató Balázs – Csákné Filep Judit – Radácsi László: Családi vállalkozások jogi környezete. *JURA*, (2020) 4. 5-28.

Barzó Tímea – Juhász Ágnes – Pusztahelyi Réka – Sági Edit: *Öröklési jog*. Ideiglenes jegyzet. Miskolc, Novotni Alapítvány, 2016.

Bogdány Eszter: *Átadni tudni kell! Vezetői szerep átadás a hazai kis- és középvállalkozásokban*. Doktori (PhD) értekezés. Veszprém, 2014. <https://core.ac.uk/download/pdf/132284262.pdf> (2022.11.20.)

Braut Filipović, Mihaela: Corporate Governance of Family Businesses in Croatia – Legal Framework and Open Challenges. *Central European Journal of Comparative Law*, (2021) 1. 9-27.

B. Szabó Gábor – Illés István – Kolozs Borbála – Menyhei Ákos – Sándor István: *A bizalmi vagyonkezelés*. Második, bővített és aktualizált kiadás. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2018.

Csákné Filep Judit: Családi vállalkozás, avagy a profitkergetés nélküli nyereségtermelés receptje. *Valóság*, (2012) 7. 36-44.

Cicek, Afif – Kelleci, Rüyeyda – Vandekerckhof, Pieter: Determinants of family meetings in private family businesses. *Journal of Family Business Management*, (2022) 4. 750-779.

Csákné Filep Judit: *Családi vállalkozások – fókuszban az utódlás*. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, 2012.

http://phd.lib.uni-corvinus.hu/660/1/Csakne_Filep_Judit_dhu.pdf (2022.11.20.)

Csákné Filep Judit – Karmazin György: A családi vállalkozások pénzügyi jellemzői és az utódlással kapcsolatos pénzügyi kérdések. *Prosperitas*, (2017) 3. 5-31.

Csákné Filep Judit – Kása Richárd – Radácsi László: Családívállalat-kormányzás. A nemzetközi szakirodalom kategorizálása a három kör modell tükrében. *Vezetéstudomány*, (2018) 9. 46-56.

Csákné Filep Judit – Pákozdi Imre: Utódlás, generációváltás a magyar kkv-szektorban. *XXI. Század – Tudományos Közlemények*, (2012) 27. 227-238.

Del Giudice, Manlio: *Understanding Family-Owned Business Groups. Towards a Pluralistic Approach*. Cham, Palgrave Macmillan, 2017.

Drótos György – Wieszt Attila – Meretei Barbara – Vajda Éva: *Családi vállalkozások Magyarországon. Kutatási jelentés a 2017-18-as magyar családi vállalkozási felmérésről*.

BCE Családi Vállalatok Központ Kutatási jelentése. https://magyarvallalatok2030.hu/2019conf/wp-content/uploads/2019/04/kutata%CC%81s_2018_CFB__PRESS.pdf (2022. 11. 20.)

Fabó Tibor: A polgári jogi társasági szerződés. In: Benke József – Nochta Tibor (szerk.): *Magyar polgári jog. Kötelmi jog II*. Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2018. 355-368.

Farkas Gergely – Málovics Éva: A gondoskodó elmélet megjelenése a családi vállalkozásokban. *Vezetéstudomány*, (2021) 11. 45-56.

- Fegyveresi Zsolt: Társasági jog fejlődése Magyarországon. In Dúl János – Lehoczki Zóra Zsófia – Papp Tekla – Veress Emőd (szerk.): *Társasági jogi lexikon*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019. 256-258.
- Filep Judit – Szirmai Péter: A generációváltás kihívása a magyar kkv-szektorban. *Vezetéstudomány*, (2006) 6. 16-24.
- Gubányi Mónika – Csákné Filep Judit – Kiss Ágnes – Csizmadia Péter: *National Report on Family Businesses in Hungary. Final version.* <https://www.insist-project.eu/index.php/files/400/Cases-Reports-and-Study-by-the-INSIST-project/27/HU-National-Report-on-Family-Businesses---Hungary.pdf> (2022.11.20.)
- Kalss, Susanne – Probst, Stephan: *Familienunternehmen. Gesellschafts- und Zivilrechtliche Fragen*. Wien, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2013.
- Kása Richárd – Radácsi László – Csákné Filep Judit: Családi vállalkozások definíciós operacionalizálása és hazai arányuk becslése a kkv-szektoron belül. *Statisztikai Szemle*, (2019) 2. 146-174.
- Konczosné Szombathelyi Márta – Kézai Petra: Családi vállalkozások – generációk és dilemmák. *Prosperitas*, (2018) 3. 48-76.
- Leach, Peter: *Családi vállalkozások*. Budapest, HVG Könyvek, 2018.
- LeMar, Bernd: *Generations- und Führungswechsel im Familienunternehmen*. 2. Auflage. Wiesbaden, Springer Fachmedien, 2014.
- Lorandini, Cinzia: Looking beyond the Buddenbrooks syndrome: the Salvadori Firm of Trento, 1660s-1880s. *Business History*, (2015) 7. 1005-1019.
- Magrelli, Vittoria et al.: Generations in Family Business: A Multifield Review and Future Research Agenda. *Family Business Review*, (2022) 1. 15-44.
- Magyar-Csatlós Judit – Magyar Csaba – Sándor István: *Vagyontervezési labirintus. Útmutató a bizalmi vagyonezelés, a vagyonezelő alapítványok és a magántőkealapok világához*. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2021.
- Makó Csaba – Csizmadia Péter – Heidrich Balázs – Csákné Filep Judit: Comparative report on family businesses succession. *BGE Budapest LAB Working Paper Series*, (2017) 2.
- Málovics Éva: Konfliktusok a családi vállalkozásokban. Egy kvalitatív kutatás eredményei. *Taylor*, (2018) 2. 7-15.
- Málovics Éva – Vajda Beáta: A családi vállalkozások főbb problémái. In Bajmóczy Zoltán – Lengyel Imre – Málovics György (szerk.): *Regionális innovációs képesség, versenyképesség és fenntarthatóság*. Szeged, JATEPress, 2012. 378-393.
- Marjanski, Vladimir – Dudás Attila: Intergenerational Transfer of Family-run Enterprises by Means of Civil Law in Serbia. *Central European Journal of Comparative Law*, (2021) 2. 119-137.
- Mosolygó-Kiss Ágnes – Csákné Filep Judit – Heidrich Balázs: Do first swallows make a summer? – On the readiness and maturity of successors of family businesses in Hungary. *BGE Budapest LAB Working Paper Series*, (2018) 6.
- Mosolygó-Kiss Ágnes – Heidrich Balázs – Chandler, Nicholas: Apám nehéz álmodni? A társas-érzelmi vagyon prioritásainak változása a generációváltó családi vállalkozásokban. *Vezetéstudomány*, 2022/8-9. 115-129.
- Nábrádi András – Bárány László – Tobak Júlia: Generációváltás a családi tulajdonú vállalkozásokban. Problémák, konfliktusok, kihívások, elméleti és gyakorlati megközelítés. *Gazdálkodás*, (2016) 5. 427-461.
- Nagy Barna Krisztina: *A szindikátusi szerződés*. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, 2019. <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/handle/20.500.12944/12480> (2022.11.20.)
- Németh Krisztina: *Családi vállalkozások teljesítményének endogén tényezői*. Doktori (PhD) értekezés. Győr, 2017. https://rgdi.sze.hu/images/RGDI/honlapemei/fokozatszerzesi_anyagok/Doktori%20N%C3

%A9meth_Krisztina_t%C3%A9zisz%C3%BCzet_nyilv%C3%A1nos_vita_HUN.pdf
(2022.11.20.)

Németh Krisztina – Ilyés Csaba – Németh Szilárd: Intergenerational Succession (Generational Change) = Strategic Renewal? The Emergence of Familiness in the Business Life of Dudit Hotels. *Strategic Management*, (2017) 1. 30-43.

Orosz Árpád – Weiss Emilia: *Öröklési jog – Anyagi jog*. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2014.

Papp Tekla: *Atipikus szerződések*. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2019. 113-124.

Papp Tekla: A szindikátusi szerződés. In Papp Tekla (szerk.): *Atipikus szerződések*. Budapest, Opten Informatikai Kft., 2015. 224-235.

Polster Csilla – Konczosné Szomathelyi Márta: Családi vállalkozások hatása a helyi társadalomra. *Civil Szemle*, (2021) 2. 21-34.

Sándor István: A társasági jog előzményei az ókori jogokban. *Jogtudományi Közlöny*, (2000) 9. 335-352.

Sándor István: *A társasági jog története Nyugat-Európában*. Budapest, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., 2005.

Tobak Júlia: *A sikertényezők és az utódlás vizsgálata családi tulajdonú vállalkozások esetében*. Doktori (PhD) értekezés. Debrecen, 2018.
<https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/fb1374cc-a5e6-4eaf-82ad-867ba74b1efd/content> (2022.11.20.)

Tobak Júlia – Nábrádi András – Nagy Adrián Szilárd: Sikeres nemzetközi és hazai családi vállalkozások. *International Journal of Engineering and Management Sciences (IJEMS)*, (2018) 3. 280-287.

Vágány Judit – Fenyvesi Éva – Kárpátné Daróczi Judit: Sikeres családi vállalkozás, és ami mögötte van. *Gradus*, (2016) 1. 506-511.

Vajdovich Nóra – Heidrich Balázs: Quo vadis? – A családi vállalkozások összetett célrendszerének elemzése. *Vezetéstudomány*, (2021) 11. 13-27.

Vékás Lajos: *Öröklési jog*. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 2014.

Veress Emőd: Szindikátusi szerződés. In Dúl János – Lehoczki Zóra Zsófia – Papp Tekla – Veress Emőd (szerk.): *Társasági jogi lexikon*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019. 231-234.

Wiesztt Attila: „Fontos, hogy mi családi cég vagyunk?” – Családi vállalkozási identitás és teljesítmény. *Vezetéstudomány*, (2020) 2. 60-73.

Wiesztt Attila (szerk.): *Magyar családi vállalatok utódlása Magyarországon. Kutatási jelentés összefoglalója*. Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem, 2021. http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/7093/1/ResearchReport_hu_short.pdf (2022.11.20.)

Wiesztt Attila – Drótos György: Családi vállalkozások Magyarországon. In: Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi Riórt 2018*. Budapest, Társadalomkutatási Intézet Zrt., 2018. 233-247.

Milyen módon érinti a házasság és annak felbontása az egyes gazdasági társaságok státuszát

1. Bevezető

A gazdasági társaságok működése során általában a tagok személye, a közöttük fennálló bizalmi, hozzátartozói viszony kiemelt jelentőséggel bír. A cégek tevékenységére kiható személyi vonatkozások közül – azok gyakorlati jelentőségére is figyelemmel – kiemelendő a házastársi kapcsolat, amelynek fennállása, illetve felbontása jelentősen befolyásolhatja mind pozitív, mind negatív irányban egy társaság további létét.

A házastársak gazdasági társaságának státuszára vonatkoztatható kérdéseket két aspektusból vizsgálom. Egyrészt a társaság működésére milyen hatással van, ha a tagok között házastársi kapcsolat áll fenn, illetve a házasság felbontása milyen következménnyel jár a társaság további működésére. A téma kapcsán áttekintem azokat az eltéréseket is, amelyek a gazdasági társaságok egyes típusai között megfigyelhetők. A másik nézőpontom – a szimpózium témájához igazodva –, annak vizsgálata, hogy vagyoni jogi szempontból melyik társasági típus a legmegfelelőbb a házastársak mint tagok számára.

A téma aktualitását a folyamatosan változó társadalmi-gazdasági viszonyok jelentik, figyelemmel arra, hogy a házastársak nem kizárólag személyegyesítő társaságokat alapítanak, adott esetben előtérbe kerülnek a tőkeegyesítő társaságok is. E tekintetben vizsgálom azt, hogy melyek azok a házastársi kapcsolatból eredő konfliktushelyzetek, kockázatok, amelyek a gazdasági társaságok működésére hatással lehetnek, illetve a házastársak számára miképpen biztosítható a későbbi vagyoni jogi vita elkerülése azon cégek vonatkozásában, amelyeknek tagjai.

A hatályos magánjogi kódexünk monista koncepciója alapján egy törvényben, annak különböző könyveiben szabályozza a családjogi és a jogi személyekre irányadó szabályokat, így egy törvényben kerülnek meghatározásra a házasságra és a gazdasági társaságokra irányadó szabályok. Ezek a rendelkezések nemcsak egy törvénykönyvben kerültek szabályozásra, de egymásra gyakorolt hatásuk is jelentős. Tanulmányomban ezen összefüggéseket is elemzem, különös figyelemmel arra, hogy a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) 2021. július 1. és 2022. január 1. napjától hatályos módosításai milyen hatással lehetnek a házastársi társaságokra.

2. Házasság, házastársi vagyontársaság, társasági részesedés

A házasság a magánjogi meghatározás alapján *„egy férfi és egy nő házassági életközösséget létrehozó kapcsolata, amely a házasság megkötésével családot létesít, házastársi jogokat és kötelezettségeket keletkeztet, és amely a törvényben meghatározott szabályok megtartásával jön létre és szűnik meg”*.²⁰²

²⁰¹ Tanársegéd, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári Jogi Tanszék.

²⁰² Csiky Ottó – Filó Erika: *Magyar családjog*. Budapest, HVG-ORAC, 2003.; lásd még részletesen Herger Csabáné – Katonáné Pehr Erika: *Magyar családjog*. Budapest, Novissima Kiadó, 2021. 38.

A házasság mint férfi és nő házassági életközösséget keletkeztető kapcsolata az érzelmi elköteleződésen túl természetesen hatással van a vagyoni viszonyokra is, a házastársak jövőbeni szerzeményei főszabály szerint a közös háztartást gyarapítják vagy csökkentik, illetve a kötelezettségek viselésére a házastársak közösen kötelesek. A házastársak között házassági életközösségük idejére házastársi vagyoni közösség keletkezik.²⁰³ A házastársi vagyoni közösség a hatályos magyar jog szerint a törvényes vagyoni rendszer.²⁰⁴

A Ptk. rendelkezései szerint házastársi vagyoni közösség esetén a házastársak közös vagyonába tartoznak azok a vagyontárgyak, amelyeket a házastársak a vagyoni közösség fennállása alatt együtt vagy külön szereznek, illetve a közös vagyontárgyak terhei, és közösen viselik a bármelyik házastárs által a vagyoni közösség fennállása alatt vállalt kötelezettségből eredő tartozásokat.²⁰⁵

Magánjogi kódexünk a felek eltérő rendelkezése hiányában a házastársi vagyoni közösséget tekinti törvényes vagyoni rendszernek. A házastársak között a vagyoni közösség az életközösség kezdetétől áll fenn, és a vélelem az adott vagyontárgy közös vagyoni illetősége mellett szól.²⁰⁶ A Ptk. értelmező rendelkezései alapján a vagyontárgy fogalom a dolgokra, vagyoni értékű jogokra és követelésekre terjed ki, ezáltal az az aktív vagyoni elemekre korlátozódik.²⁰⁷

A gazdasági társasági részesedés vonatkozásában a Családjogi Könyv speciális szabályt állapít meg a foglalkozás gyakorlásához szükséges és az üzleti célú vagyon használatára és kezelésére.²⁰⁸ Az egyik házastárs foglalkozása gyakorlásához vagy egyéni vállalkozói tevékenységéhez szükséges vagyontárggyal kizárólagosan rendelkezhet. A törvényi rendelkezés csak az egyéni vállalkozói tevékenységet nevesíti, de a hivatkozott szabály az egyéb vállalkozási formákra, így a gazdasági társaságban fennálló részesedésre is kiterjed. Az egyik házastárs gazdasági társaságban fennálló társasági részesedéséből eredő tagsági jogait önállóan, házastársa hozzájárulása nélkül is gyakorolhatja abban az esetben is, ha a társasági hozzájárulást a házastársi közös vagyontól biztosították. Ezen joggyakorlás azonban nem teheti kockára családja életfeltételeit, mert az ezzel összefüggő mulasztásból eredő vagyoni hátrányért a házastársával szemben felelősséggel tartozik a kártérítés általános szabályai szerint.²⁰⁹ A rendelkezés értelmében a társasági részesedéssel a házastárs önállóan rendelkezhet, de csak a házastársi közös vagyon megóvása mellett. Természetesen amennyiben mind a két házastárs tagja a gazdasági társaságnak, még komplexebb, még inkább meghatározó a tagok személyi státusza a cég működésére.

²⁰³ Barta Judit: A házassági vagyoni jog egyes társasági jogi kérdései. In Papp Tekla (szerk.): *Acta Conventus de Iure Civili X.* Szeged, Lectum Kiadó, 2009. 287-308.

²⁰⁴ Herger – Katonáné Pehr i. m. 108.: „A törvényes házassági vagyoni rendszerünket a Csjk. házastársi vagyoni közösségnek nevezi a vagyoni közösség kiterjedésére (általános vagy korlátozott) utaló jelző nélkül.”

²⁰⁵ Ptk. 4:37. § (1)-(2) bek.

²⁰⁶ Kertész Gábor: A családi cégek helyzete váláskor az új Ptk. tükrében. In Vágány Judit – Fenyvesi Éva (szerk.): *Multidiszciplináris kihívások, sokszínű válaszok.* Budapest, Budapesti Gazdasági Egyetem, Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Kar, Közgazdasági Intézet Tanszéki Osztály, 2016. 78-93. 81.

²⁰⁷ Ptk. 8:1. § 5. pontja. Lásd részletesen Csüri Éva: A házastársi vagyoni közösséghez tartozó társasági részesedések megosztásának módja. *Családi Jog*, (2017) 3. 1-8.

²⁰⁸ Ptk. 4:43. § (1) bek.; Barzó Tímea: Családjog és az új Ptk. In Grad-Gyenge Anikó (szerk.): *Egy új korszak hajnalán. Konferencia-kötet az új Polgári Törvénykönyv tiszteletére.* Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, 2013. 55-77.

²⁰⁹ Barzó i. m. 60.

A házastársi vagyonszövetségbe tartozó társasági részesedés jelentős befolyással lehet a gazdasági társaság működésére abban az esetben is, ha csak a házastársak egyike, illetve, ha mind a ketten tagok a társaságban.

A gazdasági társaság tagjai között fennálló házastársi kapcsolat első olvasatban a társaság működésére pozitív hatással bír, azonban annak megromlása, felbontása a további törvényes működést kizárhatja, végső soron a társaság jogutód nélküli megszűnéséhez is vezethet.

A társaságok működésére álláspontom szerint nemcsak a Ptk.-ban külön is szabályozott, házastársi vagyonszövetség megszűnésével kapcsolatos következmények, hanem a házasság fennállása is hatással lehet. A házastársak számára is fontos, hogy a későbbi vagyoni viták elkerülése érdekében a közöttük fennálló vagyonszövetségre is figyelemmel válasszák meg, hogy milyen típusú gazdasági társaságot alapítanak akár együtt, akár csak egyikük részvételével.

3. Az egyes gazdasági társaságok státusza a házasság fennállása alatt

A házastársi vagyonszövetségbe tartozó társasági részesedések szerepe a gazdasági társaságok működésére az egyes formák esetében eltérést mutat.

3.1. Közkereseti társaság

A közkereseti társasági forma a mai magyar gyakorlatban ritkán alkalmazott, figyelemmel a tagok korlátlan és egyetemleges felelősségére a társaság vagyont meghaladó tartozásokért.

A közkereseti társaság személyegyesítő társasági típus, amelyre figyelemmel gyakoriak a családi vállalkozások körében, számos esetben a társaság tagjai házastársak. A társaság jogutód nélküli megszűnése esetén a ki nem elégített tartozásokért való felelősségük a tagoknak a teljes magánvagyonukkal fennáll, így ezen cégtípus esetében szerencsés, ha a társaság tagjai házastársak, mert a társaság tartozásaiért a közös vagyonukkal tartoznak helytállással.

Az egyetemleges felelősségre figyelemmel a kkt. vagyonán túli tartozások bármely tagtól követelhetők, így amennyiben a tagok nem ismerik egymást, a másik vagyoni helyzetét, könnyen kerülhetnek olyan helyzetbe, hogy a teljes követelést a saját magánvagyonukból kell rendezniük (természetesen a társaság tagjaival szemben fennálló, a társasági szerződésben meghatározott arányú megtérítési igényük mellett). A Ptk. nem korlátozza a tagok felelősségét csak a szerződéses kötelezettségekre, nem releváns, hogy a követelés milyen jogcímen alapul.²¹⁰ Álláspontom szerint a fenti helytállási kötelezettségre figyelemmel mind a hitelezők, mind a tagok szempontjából előnyös a közkereseti társaság esetében, ha a tagok házastársak.

Ezen társasági forma esetében a vezető tisztségviselő kizárólag a társaság tagjai közül választható, nincsen mód külső, harmadik személy megválasztására.²¹¹ Figyelemmel arra, hogy a tag és a vezető tisztségviselő közötti bizalom, együttműködés a társaság eredményes működése szempontjából kiemelkedő, ebből a szempontból is előnyös, ha a kkt. tagja és a

²¹⁰ Csúri Éva: *A társasági részesedések a házassági vagyoni jogban*. Budapest, HVG-ORAC, 2006. 177.

²¹¹ Ptk. 3:144. § (1) A közkereseti társaság ügyvezetését a tagok közül kijelölt vagy megválasztott egy vagy több ügyvezető látja el. Kijelölés vagy választás hiányában valamennyi tag ügyvezető.

(2) Semmis a társasági szerződés olyan rendelkezése, amely ügyvezetővé olyan személyt jelöl ki, aki nem tagja a társaságnak, vagy lehetővé teszi ilyen személy ügyvezetővé választását.

vezető tisztségviselői tisztséget ellátó tag között házastársi és egyben bizalmi kapcsolat áll fenn.

3.2. Betéti társaság

A betéti társaság szintén egy főként személyegyesítő társaság, a közkereseti társaságra vonatkozó rendelkezéseket kell megfelelően alkalmazni, a kizárólag betéti társaságra irányadó eltérésekkel.²¹²

A betéti társaság egy elterjedt társasági forma, a házastársak szempontjából az egyik legmeghatározóbb típus, figyelemmel arra, hogy leggyakrabban családi cégek kerülnek alapításra betéti társaság formában. A tagok közötti bizalmi kapcsolat ezen típus esetében is meghatározó, viszont jelentős eltérés a közkereseti társasághoz képest, hogy a felelősség két típusa jelenik meg, és kizárólag a beltagnak van teljes anyagi felelőssége a társasági vagyont meghaladó tartozásokért.²¹³

Jelentős változást vezetett be a Ptk. 2022. január 1. napjával hatályos módosítása a betéti társaság ügyvezetése vonatkozásában. A korábban hatályos Ptk. akként rendelkezett, hogy a betéti társaság kültagja nem lehet a társaság vezető tisztségviselője.²¹⁴ Ezen korábbi rendelkezés azonban eltérést megengedő, diszpozitív szabálynak minősült, a tagok dönthettek úgy, hogy a társaság ügyvezetőjévé a kültagot választják meg.²¹⁵ A joggyakorlat alapján került módosításra az ügyvezető megválasztására vonatkozó szabályozás. A módosítás alapján a kültag kijelöléssel vagy választással válik a társaság vezető tisztségviselőjévé.²¹⁶ Ezen törvényi megfogalmazás már egyértelműsíti annak a lehetőségét, hogy a társaság kültagja is megválasztható ügyvezetővé.

A kültag ügyvezetővé történő megválasztásával kapcsolatban is egyértelműen pozitív hatással van a társaság működésére, ha a kültag és a beltág között házastársi kapcsolat áll fenn, figyelemmel arra, hogy az eltérő helyállási kötelezettségre tekintettel a kültag általi vezető tisztségviselői feladat ellátása többletkockázatot rejthet.²¹⁷ Amennyiben a társaság képviselője során a kültag gondatlanságból nem a cég érdekének megfelelő döntést hoz, a hitelezői követelések megfizetéséért felelősség a saját vagyonával nem terheli, a társaság jogutód nélküli megszűnése esetén kizárólag a társaság beltagja tartozik helytállni a ki nem elégített hitelezői követelések tekintetében. Véleményem szerint a kültag ügyvezetővé történő megválasztásának lehetősége számos felelősségi jogvitára okot adhat, és végső soron a helyállási kötelezettség metszetében a betéti társaság lényegével, fogalmi meghatározásával, a kültag és beltág eltérő státuszon nyugvó szabályozásával is ellentmondásba kerülhet.

A kifejtett felelősségi kérdésekre is figyelemmel a kültag ügyvezetővé történő megválasztására számos esetben csak akkor kerül sor, ha a beltág és a kültag között hozzátartozói, sok esetben házastársi kapcsolat áll fenn.

²¹² Ptk. 3:155. §.

²¹³ Kertész i. m. 81.

²¹⁴ Ptk. 3:156. § A kültag nem lehet a társaság vezető tisztségviselője. (2021. december 31. időállapota szerint.)

²¹⁵ Gál Judit: A közkereseti társaság és a betéti társaság szabályai az új Ptk.-ban II. *Céghírnök*, (2014) 1. 3. „[...] nincs olyan érv, amely amellet szólna, hogy az új Ptk. 3:156. §-át eltérést nem engedő szabálynak tekintsük, ezért véleményem szerint továbbra sincs akadálya annak, hogy a társasági tagok döntése szerint a bt. vezető tisztségviselője kültag legyen.”

²¹⁶ Ptk 3:156. § A kültag kijelöléssel vagy választással válik a társaság vezető tisztségviselőjévé.

²¹⁷ Ptk. 3:154. §.

Érdekes párhuzam lehet ezzel kapcsolatban a betéti társaságokra vonatkozó korábbi törvényi előírás. A gazdasági társaságokról szóló 1997. évi CXLIV. törvény külön kitért a helytállásra és a vezető tisztségviselő személye kapcsán a kültag és a beltág között fennálló hozzátartozói kapcsolatra. A korábbi szabályozás alapján a beltaggal azonos módon felelt az a kültag, akinek a neve szerepelt a társaság cégnevében, és kizárólag ebben az esetben rendelkezhetett cégjegyzési jogosultsággal, lehetett a társaság vezető tisztségviselője. Ez a korlátlan és a beltagokkal egyetemleges felelősség független volt attól, hogy az érintett kültag valóban megválasztásra került-e vezető tisztségviselőként.²¹⁸ Természetesen ez a szabály csak abban az esetben vonatkozatható a tagok között fennálló hozzátartozói, esetleg házastársi kapcsolatra, ha a beltág és a kültag családi neve egyezőséget mutat. A gyakorlat alapján a kültag neve az esetek nagy részében akkor szerepelt a cégnevben, ha az megegyezett a beltagéval. A kéttagú házaspári társaságok esetében gyakran előfordult, hogy a társaság cégneve a házastársak valamelyikének vagy mindkettőjének nevével megegyezett. Megállapítható volt a kültag házastársnak a korlátlan és a beltág házastársal egyetemleges felelőssége akkor is, ha a betéti társaság cégnevében alapításkor csak a beltág házastárs neve szerepelt, és a kültag a házasságkötés után vette fel a házastárs családnevét.²¹⁹

Mivel a hatályos magánjogi kódex a kültag ügyvezetővé történő megválasztásával kapcsolatban nem tartalmaz a felelősségre vonatkozó többletrendeletet, a helytállás alapján álláspontom szerint szerencsés, ha ebben az esetben a kültag és a beltág között házastársi kapcsolat áll fenn.

3.3. Korlátolt felelősségű társaság

A korlátolt felelősségű társaság a hazai gazdasági társaságok közül a legnépszerűbb forma. Szabályai túlnyomóan diszpozitív rendelkezések, széles teret biztosítva ezáltal a tagok számára a társaság tevékenységének, tagi pozíciójának leginkább megfelelő rendelkezések kialakítására. A korlátolt felelősségű társaságok működése a kis- és középvállalkozásoktól egészen a többszáz munkavállalót foglalkoztató nagyvállalatokig megfigyelhető.

A társaság tartozásaiért való helytállási kötelezettség ezen társasági típus esetében jelentős eltérést mutat a személyegyesítő társaságoknál megfigyelt szabályokhoz képest. A tag kötelezettsége kizárólag a vagyoni hozzájárulás szolgáltatására terjed, a társaság kötelezettségeiért a törvény eltérő rendelkezésének hiányában a tag nem köteles helytállni.²²⁰ A helytállási kötelezettségre vonatkozó enyhébb szabályokra figyelemmel házastársak is gyakran választják ezt a cégformát a közös alapításkor.

A házastársak közös vagyonába tartozik az életközösség ideje alatt közös vagyoni eszközeik felhasználásával mind a kettő házastárs részvételével alapított korlátolt felelősségű társaság mindkét üzletrésze, illetve csak az egyikük részvételével alapított társaságbeli üzletrészes is. Ez

²¹⁸ 1997. évi CXLIV. törvény 103. § (1) A beltaggal azonos módon felel a kültag, ha neve szerepel a társaság cégnevében. 102. § A kültag a társaság üzletvezetésére és képviselésére – a 103. § (1) bekezdése szerinti esetet kivéve – nem jogosult. A tagok gyűlése (taggyűlés) tevékenységében azonban a kültag is részt vesz.

²¹⁹ Csúri (2007) i. m. 184.

²²⁰ Ptk. 3:159. § A korlátolt felelősségű társaság (kft.) olyan gazdasági társaság, amely előre meghatározott összegű törzsbetétekből álló törzstőkével alakul, és amelynél a tag kötelezettsége a társasággal szemben törzsbetéteinek szolgáltatására és a társasági szerződésben megállapított egyéb vagyoni értékű szolgáltatásra terjed ki. A társaság kötelezettségeiért – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – a tag nem köteles helytállni.

a szabály arra az esetre is vonatkozik, amikor a házastársak üzletrészenek mértéke között jelentős eltérés mutatkozik.²²¹

A társaság jogutód nélküli megszűnése esetén – az üzletrész vagyontársasághoz tartozására figyelemmel – az üzletrész mértékétől függetlenül közös adósságnak minősül a társasági részesedést terhelő minden olyan vagyoni tárgy kötelezettség, ami a társaság jogutód nélküli megszűnésével összefüggésben a volt tag házastársat a társaság hitelezőivel szemben terheli.

Ezen cégforma esetében a tagsági jogokat és kötelezettségeket megtestesítő üzletrész többféle lehet, amely a házastársak vagyoni viszonyaira is hatással bírhat.

A házastársak üzletrészei vonatkozásában, annak házastársi közös vagyonhoz tartozására figyelemmel vonatkozhatnak a közös tulajdon szabályai anélkül, hogy közös tulajdonú üzletrészükről lenne a házastársaknak. Amennyiben nem kizárólag a házastársak vesznek részt a társaság működésében, hanem több tagja van a társaságnak, külön biztosítékot jelenthet a házastársak számára a későbbi vagyoni viták elkerülése érdekében közös tulajdonú üzletrész megszerzése.²²² A Ptk. lehetőséget biztosít arra, hogy egy üzletrésznek több jogosultja is legyen; ilyenkor a közös tulajdonú üzletrészek tulajdonosai a társasággal szemben egy tagnak számítanak, és a tagot terhelő kötelezettségekért egyetemlegesen felelnek.

A Ptk. 2022. január 1. napjától lehetőséget biztosít arra is, hogy egy tagnak több üzletrésze legyen.²²³ A módosítást megelőzően is született olyan döntés, ami megengedettnek tekintette azt, hogy egy tagnak több üzletrésze legyen. A Fővárosi Ítéltábla az ÍH2017. 30. döntésében is megerősítette, hogy a Ptk. szabályozása alapján már nem kizárt az, hogy ugyanaz a tag a korlátolt felelősségű társaságban egy önálló üzletrész tulajdonosa legyen, és egy további üzletrészben tulajdoni hányadot szerezzen.²²⁴

Ezen rendelkezés alapján a házastársaknak lehetőségük nyílik korlátolt felelősségű társaságok esetében arra is, hogy több üzletrészt szerezzenek meg a társaságban, a házastársi közös vagyonukhoz tartozó közös tulajdonú üzletrészt és az esetlegesen külön vagyontárgyat képező vagyontárgy vonatkozásban külön önálló üzletrészt. Természetesen ebben az esetben a házastársaknak a későbbi vagyoni viták elkerülése érdekében külön megállapodásban (vagyoni jogi szerződésben, esetleg szindikátusi szerződésben) rendelkezniük kell arról, hogy a társaságban fennálló önálló üzletrészükről a külön vagyontárgyat képezi.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a korlátolt felelősségű társasági forma a házastársak számára kedvező lehet, szabályai lehetőséget biztosítanak az eltérésre, illetve a helytállási kötelezettségre vonatkozó rendelkezések is kedvezőek.

²²¹ Csúri (2007) i. m. 229.; EBH 2009.2051 Amennyiben mindkét házastárs ugyanazon kft.-nek önálló üzletrésszel rendelkező tagja, de üzletrészeik névértéke különböző, a vagyontársasághoz tartozó üzletrészek megosztásának elsődleges módja az üzletrészek felosztása útján két azonos mértékű önálló üzletrész kialakítása és az újonnan kialakított két üzletrész volt házastársak külön-külön tulajdonába adása.

²²² Ptk. 3:165. §.

²²³ Ptk. 3:164. § (3) bek.

²²⁴ Wellmann György (szerk.): *Polgári jog I-IV. - elektronikus kiadvány. Kommentár a gyakorlat számára.* Jogkódex. Frissítve: 2022. január 1.

3.4. Részvénytársaság

A részvénytársasági forma, annak tőkeegyesítő jellegére is figyelemmel a gyakorlatban nem volt népszerű cégtípus a házastársak számára. Ezen társaságtípus nem nyújtott többletlehetőséget a családi, és így a házastársi vállalkozások számára. Ezenkívül a részvénytársaság alapításához magas jegyzett tőke biztosítására van szükség, illetve a szervezete, működése is bonyolultabb, mint a korlátolt felelősségű társaságé.

A megváltozott gazdasági, üzleti viszonyok egyre több esetben kívánják meg azt, hogy a szerződő, esetleg pályázaton elinduló cég részvénytársasági formában működjön.

A részvénytársasági részesedés esetében a házastársi közös vagyon tárgyát a részvény mint forgalomképes értékpapír képezi.²²⁵ A részvénytársaságbeli részesedés vagyoni értéket képvisel, főszabály szerint átruházásához, tagfelvételhez nem szükséges a társaság legfőbb szervének döntése. Forgalomképes is, a részvény átruházása nemcsak a részvény által megtestesített vagyoni értéknek, hanem a tagsági jogviszonynak az átruházását is megvalósítja.

Részvénytársaság esetében is lehetőségük van a házastársaknak is arra, hogy közös részvényük legyen, ebben az esetben a részvénytársasággal szemben egy részvényesnek számítanak.²²⁶ Ez a megoldás abban az esetben alkalmas vagyoni jogi viták elkerülésére, ha a társaságnak több részvényese van.

4. Az egyes gazdasági társaságok státusza a házasság felbontása, házastársi vagyontársaság megszűnése esetén

A házasság felbontása jelentős hatást gyakorolhat a házastársi gazdasági társaságok továbbműködésére, a személyegyesítő társaságok esetében gyakran a társaság jogutód nélküli megszűnését okozza. A Ptk. monista szemléletű koncepciója alapján a gazdasági társaságok szabályai között tételes rendelkezéseket állapít meg a gazdasági társaságok házassági vagyoni jogi perben szereplő tulajdoni hányadának megosztására, az egyes társasági formák esetén külön szabályozva.²²⁷

4.1. Közkereseti társaság, betéti társaság

A közkereseti társaság és a betéti társaság mint leginkább személyegyesítő társasági formák esetében, amennyiben azok házastársi társaságként működnek, a házasság felbontása a társaság jogutód nélküli megszűnését is okozhatja, figyelemmel arra, hogy ezen társaságok egyszemélyes formában nem működhetnek.

Közkereseti és betéti társaság esetén, a közös vagyon megosztása körében a bíróság vagy a felek közös megállapodásban úgy rendelkezhetnek, hogy egyikük a házastársi közös vagyon megosztása jogcímén megszerzi a másik társasági részesedését, és a másik tag mint kültag vagy beltág tagsági jogviszonya megszűnik. Ebben az esetben a társaság tagjainak száma egy főre csökken. Figyelemmel arra az esetre, ha a házastársak nem tudnak a továbbiakban a gazdasági társaság működése során együttműködni, az egyszemélyes formában nem működhet tovább. Azon közkereseti társaságok és betéti társaságok vonatkozásában, amelyeknek taglétszáma egy

²²⁵ Csúri (2007) i. m. 321.

²²⁶ Ptk. 3:213. §.

²²⁷ Kertész i. m. 84.

főre csökkent, a Ptk. 2021. július 1. napján hatályba lépő módosítása jelentős változást vezetett be, amely hatással lehet a házasság felbontása esetén a társaság továbbműködésére is.

A korábbi szabályozás alapján a cég jogutód nélküli megszűnését idézte elő, ha a társaság tagjainak száma egy főre csökkent, és hat hónapos jogvesztő határidőn belül a társaság nem jelentette be a nyilvántartó bíróságnál újabb tagnak a társaságba való belépését.²²⁸ A 2021. július 1. napján hatályba lépett rendelkezés²²⁹ alapján az új tag belépésének bejelentésére irányadó hat hónapon belüli bejelentési kötelezettség megmarad, azonban annak elmulasztása esetén megszünteti a határidő jogvesztő jellegét. Fontos változás, figyelemmel arra, hogy a társaság jogutód nélküli megszűnése a hat hónapos bejelentési határidő elmulasztása esetén nem áll be a törvény erejénél fogva.²³⁰ Amennyiben a cég elmulasztja a hat hónapos jogvesztő határidőt, úgy a nyilvántartó cégbíróság törvényességi felügyeleti eljárást folytat le; a társaság kizárólag akkor kerül kényszertörlési eljárás keretében törlésre, ha a felügyeleti eljárás alatt nem állítja helyre a törvényes működést. Ezen szabályozás lehetőséget nyújt arra az esetre, ha a házastársak nem kívánnak a továbbiakban együttműködni, de hat hónapon belül nem tudják a törvényes működést helyreállítani: arra még a törvényességi felügyeleti eljárás alatt is lehetőségük van.

A volt taggal, házastárssal történő elszámolás szabályai is pontosításra kerültek a Ptk. 2022. január 1. napjától hatályos rendelkezései körében. A módosítás alapján a tagsági jogviszony megszűnése esetén a volt taggal, annak örökösével vagy jogutódjával történő elszámolásnak eltérő megállapodás hiányában három hónapon belül meg kell történnie.²³¹ A volt taggal, házastárssal történő elszámolás szabályai körében nagyobb szerepet biztosít a tagok erre irányuló megállapodásának, amely alapján egyedileg meghatározhatják az elszámolás módját, idejét, a kiadandó vagyon mértékét.²³² Az elszámolásnak azonban minden esetben meg kell történnie, a társasági szerződés elszámolást kizáró rendelkezése semmis.²³³

A közkereseti társaság és betéti társaság esetén – azok személyegyedítő jellegére is figyelemmel – külön szabályozza azt a lehetőséget a törvény, hogy házastársak esetén házastársi vagyonközösség alapján a nem tag házastárs is taggá váljon.²³⁴ A szerzés jogcíme

²²⁸ Ptk. 3:152. § (1) bekezdése a 2021. június 30-i időállapot szerint.

²²⁹ Ptk. 3:152. §, Ptk. 3:158. §.

²³⁰ Ptk. 3:152. § (1) Ha a közkereseti társaság tagjainak száma egy főre csökken, az ettől számított hat hónapos határidőn belül a társaságnak a nyilvántartó bíróságnál új tagnak a társaságba való belépését kell bejelentenie, vagy a társaság átalakulását, egyesülését, jogutód nélküli megszüntetését kell elhatároznia. Ptk. 3:158. § (1) Ha valamennyi beltág vagy valamennyi kültág tagsági jogviszonya megszűnik, az ettől számított hat hónapos határidőn belül a társaságnak be kell jelentenie a nyilvántartó bíróságnak, hogy a társasági szerződés megfelelő módosításával helyreállította a betéti társaságként való működés feltételeit, vagy azt, hogy a betéti társaságot közkereseti társasággá alakította át, vagy azt, hogy a társaság átalakulását, egyesülését, jogutód nélküli megszüntetését elhatározta.

²³¹ Ptk. 3:150. § (1) A tagsági jogviszony megszűnése esetén a volt taggal, annak örökösével vagy jogutódjával a társaság – eltérő megállapodás hiányában – a tagsági viszony megszűnésétől számított három hónapon belül köteles elszámolni, kivéve, ha a társasági részesedés átruházására került sor, vagy ha a tag örököse, illetve jogutódja a társaságba tagként belépett.

²³² Ptk. 3:150. § (2) Az elszámolás során – eltérő megállapodás hiányában – meg kell állapítani, hogy a tagsági jogviszony megszűnésének időpontjában milyen forgalmi értéket képviselt a társaság vagyona, és abból a tag vagyoni hozzájárulásával arányos részt kell pénzben kifizetni a volt tagnak vagy örökösének, illetve jogutódjának a tagsági viszony megszűnésétől számított három hónapon belül. Lásd még: Végső előterjesztői indoklás a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény módosításáról szóló 2021. évi XCV. törvényhez. *Indokolások Tára*, (2021) 83.

²³³ Ptk. 3:150. § (3) Semmis a társasági szerződés olyan rendelkezése, amely az elszámolási kötelezettséget kizárja.

²³⁴ Ptk. 3:141. § és az utaló szabály: Ptk. 3:155. §.

ebben az esetben a társasági részesedés házastársi vagyontársaság megosztása címen történő megszerzése.²³⁵ Ez a szabály a házastársi vagyontársaság természetbeni megosztása esetére biztosít lehetőséget arra, hogy a személyegyesítő jelleg is megmaradjon. Ahhoz, hogy a tag házastársa házastársi közös vagyontársaság megosztása jogcímen a társaság tagjává válhasson, a társasági szerződés módosítása szükséges. A társaság további működése szempontjából kérdéses, hogy a korábbi házastársak hogyan tudnak majd együttműködni a cég érdekében.

A családjogi szabályok alapján vagyoni hányadot gazdasági társaságban akkor juttathat a bíróság a nem tag házastársnak, ha az kéri, és a közös vagyontársaság közös vagyoni hányad kiadására vonatkozó szabályok szerint más módon nem adható ki a házastárs részesedése.²³⁶ Ebben az esetben a társasági részesedés átruházására vonatkozó szabályokat azzal az eltéréssel kell alkalmazni, hogy ha a cég tagjai nem értenek egyet a nem tag házastárs belépésével, akkor vele a házastárs tag tagi részesedéséből megillető hányad tekintetében el kell számolni.²³⁷

4.2. Korlátolt felelősségű társaság

A korlátolt felelősségű társasági forma esetén – annak gyakoriságára is figyelemmel – a Ptk. külön szabályozza a házastársi vagyontársaság megosztása esetén követendő eljárást.²³⁸ Ezen társasági forma esetében az üzletrész testesíti meg a tag társasággal szemben fennálló jogait és kötelezettségeit. Az üzletrész kapcsán fontos kiemelni, hogy a részvénytársaság részvényével szemben nem minősül értékpapírnak, ezért a jogalkotó az üzletrész szabályozásakor rendelkezik a házastársi vagyontársaság megszűnése esetén alkalmazandó szabályokról is.²³⁹ Amennyiben a házastársak eltérően nem rendelkeznek – akár a korábban említett több üzletrész megszerzése kapcsán –, úgy a házasság fennállása alatt a házastársi közös vagyontársaság megszerzett üzletrész a házastársi vagyontársaságba kerül, annak ellenére, hogy az egyik házastárs nem minősül tagnak társasági jogi szempontból.²⁴⁰

A házastársi közös vagyontársaság megosztása során a tőkeegyesítő társaságok esetén is elsődleges cél az, hogy az egyik tag átruházás útján megszerezze a másik házastárs üzletrészét. Amennyiben erre vonatkozó megállapodás a házastársak között nem jön létre, a Ptk. lehetővé teszi, hogy a bíróság a házassági vagyontársaság perben a nem tag házastárs kérelmére neki juttassa az őt megillető üzletrészhányadot.²⁴¹ A bíróság az üzletrészt a másik házastárs kifejezett tiltakozása ellenére is tulajdonba adhatja.²⁴²

A közös vagyontársaság megosztása körében a társaság további működésére jelentős befolyással lehet az, ha a közös vagyontársasághoz tartozó, de csak az egyik házastárs tagsági viszonya mellett működő gazdasági társasági részesedésével kapcsolatban a bíróság a nem tag házastársnak való

²³⁵ Barta Judit et al.: *Gazdasági társaságok a Polgári Törvénykönyvben*. Budapest, Patrocinium, 2016. 147.

²³⁶ Ptk. 4:61. § (3) bek. Lásd még: Barta et al. i. m. 148.

²³⁷ Wellmann (szerk.) i. m.; lásd még: Farkas Csaba – Jenovai Petra – Nótári Tamás – Papp Tekla: *Társasági jog*. Szeged, Lectum Kiadó, 2010. 331.

²³⁸ Kertész i. m. 87.

²³⁹ Uo.

²⁴⁰ Barta et al. i. m. 170.

²⁴¹ Ptk. 4:61. § (3) Ha az egyik házastárs olyan gazdasági társaság tagja vagy részvényese, amelyben e házastárs vagyoni hozzájárulását a közös vagyontársaságból biztosították, a bíróság a másik házastársnak – kérelmére – a társasági tagsági jogok átruházására vonatkozó szabályok szerint akkor juttathat a gazdasági társaságban vagyoni hányadot, ha részesedése a házastársi közös vagyontársaság közös vagyoni hányad kiadására vonatkozó szabályok és az (1) bekezdésben foglaltak figyelembevételével más módon nem adható ki.

²⁴² A házastársi vagyontársasághoz tartozó társasági részesedések bírói gyakorlatával kapcsolatban lásd részletesen Csúri (2017) i. m. 1-8.

juttatásról határoz. „A közös vagyonhoz tartozó, de csak az egyik házastárs tagsági viszonya mellett működő gazdasági társasági részesedés nem tag házastársnak való juttatását a Ptk. az általánosnál szigorúbb, speciális feltételekhez köti.”²⁴³ A tagok együttműködési kötelezettsége szempontjából bizonytalan helyzetet teremthet, ha csak az egyik házastárs tagja olyan gazdasági társaságnak, amelyben e házastárs vagyoni hozzájárulását a közös vagyontól biztosították, és a bíróság a másik házastárs kérelmére házastársi vagyontársaság jogcímen a gazdasági társaságban vagyoni hányadot juttat, figyelemmel arra, hogy részesedése a házastársi közös vagyontól a közös vagyoni hányad kiadására vonatkozó szabályok szerint a felek egyező nyilatkozatának hiányában más módon nem adható ki.²⁴⁴

Ebben az esetben a volt házastársak a közöttük megromlott kapcsolat ellenére tagok lesznek a korlátozott felelősségű társaságban. A cég további működése szempontjából azonban elengedhetetlen, hogy együttműködjenek, miután a volt házastársak közötti viták kihatással lehetnek a gazdasági tevékenységre, a cég céljainak meghatározására is. Amennyiben nem tudnak megfelelően együttműködni, az végső soron a társaság jogutód nélküli megszűnéséhez is vezethet.

4.3. Részvénytársaság

A Ptk. a részvénytársaságok szabályainál nem rendelkezik külön a házastársi közös vagyon megosztása kérdésében. A részvénytársasági részesedés tekintetében a házastársi közös vagyon tárgyát a részvény mint tagsági jogokat megtestesítő értékpapír képezi. Hasonlóan a korlátozott felelősségű társaságnál tárgyalattal, elsődleges cél az, hogy az egyik részvényes átruházás útján megszerezze a másik házastárs részvényét.

A házastársi vagyon részét képező részvény megosztása vonatkozásában a felek is megállapodhatnak, azonban ha ilyen megállapodás a házastársak között nem jön létre, a Ptk. lehetővé teszi, hogy a bíróság a házassági vagyonjogi perben a nem tag házastárs kérelmére neki juttassa az őt illető részvényt. A bíróság a részvényt a másik házastárs kifejezett tiltakozása ellenére is tulajdonba adhatja.²⁴⁵ Nagyszámú részvényes esetén nem olyan jelentős a hatása a volt házastársak mint részvényesek közötti további együttműködésnek a cég szempontjából.

5. A házastársak társasági részesedésének rendezésére irányuló alternatív lehetőségek

A házastársak számára a gazdasági társaságban fennálló részesedésükkel kapcsolatos vagyonjogi kérdések rendezése körében több lehetőség is rendelkezésre áll. A házasság esetleges megromlásának esetére célszerű a gazdasági társaság tagjainak előre rendelkezniük. Erre a családjogi rendelkezések közül a házassági vagyonjogi szerződés nyújt lehetőséget, míg speciális polgári jogi eszközként szindikátusi szerződésben rendezhetik a házasság felbontása esetén a cég további jogi sorsát.

5.1. Házassági vagyonjogi szerződés

A Ptk. Családjogi Könyvében szabályozott házassági vagyonjogi szerződésben a házasulók és a házastársak maguk határozhatják meg azt a vagyonjogi rendszert, amelyet a házastársi

²⁴³ Uo.

²⁴⁴ Ptk. 4:61. § (3) bek.

²⁴⁵ A házastársi vagyontársasághoz tartozó társasági részesedések bírói gyakorlatával kapcsolatban lásd részletesen Csúri (2017) i. m. 1-8.

vagyonszövetség helyett a szerződésben meghatározott időponttól életközösségük időtartama alatt a vagyoni viszonyaikra alkalmazni kell.²⁴⁶ A házassági vagyoni viszonyok szerződéses rendezésére alapot ad az a kiindulási elv, hogy ha a házasság önkéntes alapon jön létre, akkor a vagyoni jogi következményeknek is a felek választása szerint kell alakulnia.²⁴⁷

A házassági vagyoni szerződés megkötésének lehetőségét a Ptk. a feleknek a házasságkötés előtt, alatt vagy akár még az életközösség fennállása esetén a bontóper során is biztosítja.²⁴⁸ A szerződési szabadság elve alapján a házastársak akár a Ptk.-ban szabályozott közszerzeményi vagy vagyonekülönítési rendszert, vagy más vagyoni rendszert is választhatnak.

A házassági vagyoni szerződés a gazdasági társasági részesedés vonatkozásában is megoldást jelenthet a későbbi vagyoni jogviták elkerülésére, a társasági részesedés házastársi külön vagy közös vagyoni tartozásának egyértelmű tisztázására.

5.2. Szindikátusi szerződés

A cégalapítást megelőzően vagy azzal egyidejűleg a felek szindikátusi szerződésben is szabályozhatják, hogy a társaság későbbi működése során miként fognak együttműködni. A szindikátusi szerződés a társaság létesítő okiratával szemben alkalmas arra, hogy csak olyan előírásokat tartalmazzon, amelyeket csak egyes tagok, jelen esetben a házastársak vállalnak fel.²⁴⁹

A házastársak a belső, egymás közötti jogviszonyukat szindikátusi szerződésben rendezhetik, kitérhetnek a társaság működése során történő együttműködésükre, a társaságban történő közreműködésük arányát is meghatározhatják. A házastársak szindikátusi szerződésének megkötése a társasági részesedések rendezése körében szintén megoldást jelenthet a házastársak részére.

6. Összegzés

A tanulmányban tárgyaltak alapján megállapítható, hogy a Ptk. szabályozásában nem pusztán egy kódexben kerültek elhelyezésre a családjogi és társasági jogi rendelkezések, hanem azok egymásra gyakorolt hatása is jelentős. A törvénykönyv társasági jogi szabályai között külön rendelkezések vonatkoznak a házastársi vagyonszövetség megszűnésének eseteire, illetve a családjogi jogintézmények, például a házassági vagyoni szerződés szerepe is meghatározó lehet egy társaság vonatkozásában is.

A házastársak és a gazdasági társaságok egymásra gyakorolt hatása mind a két olvasatban megállapítható: a házastársak számára is fontos, hogy milyen társasági formát választanak, illetve az egyes társasági típusok esetén is hatással lehet a működésre, ha házastársak is tagjai a cégnek.

Tanulmányomban ezen kérdéseket az egyes gazdasági társaság típusok esetében külön vizsgáltam, illetve kitértem arra, hogy milyen családjogi, illetve polgári jogi jogintézmények

²⁴⁶ Ptk. 4:63. §.

²⁴⁷ Kőrös András: Alapelvek. Házassági vagyoni jog. In Kőrös András (szerk.): *A Ptk. magyarázata III/VI. Polgári jog – Családjog*. Budapest, HVG-ORAC, 2018.; Herger – Katonáné Pehr i. m. 118.

²⁴⁸ Kertész i. m. 83.

²⁴⁹ Veress Emőd: *A szindikátusi szerződés*. Budapest, HVG-ORAC, 2020. 86.

nyújthatnak segítséget mind a házastársak, mind a társaság szempontjából a vagyoni viták elkerüléséhez.

Felhasznált irodalom

- Barta Judit et al.: *Gazdasági társaságok a Polgári Törvénykönyvben*. Budapest, Patrocinium, 2016.
- Barta Judit: A házassági vagyoni jog egyes társasági jogi kérdései. In Papp Tekla (szerk.): *Acta Conventus de Iure Civili X*. Szeged, Lectum Kiadó, 2009. 287-308.
- Barzó Tímea: Családjog és az új Ptk. In Grad-Gyenge Anikó (szerk.): *Egy új korszak hajnalán. Konferencia-kötet az új Polgári Törvénykönyv tiszteletére*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, 2013. 55-77.
- Csiky Ottó – Filó Erika: *Magyar családjog*. Budapest, HVG-ORAC, 2003.
- Csüri Éva: A házastársi vagyoni közösséghez tartozó társasági részesedések megosztásának módja. *Családi Jog*, (2017) 3. 1-8.
- Csüri Éva: *A társasági részesedések a házassági vagyoni jogban*. Budapest, HVG-ORAC, 2006.
- Farkas Csaba – Jenovai Petra – Nótári Tamás – Papp Tekla: *Társasági jog*. Szeged, Lectum Kiadó, 2010.
- Gál Judit: A közkereseti társaság és a betéti társaság szabályai az új Ptk.-ban II. *Céghírnök*, (2014) 1. 3.
- Herger Csabáné – Katonáné Pehr Erika: *Magyar családjog*. Budapest, Novissima Kiadó, 2021.
- Kertész Gábor: A családi cégek helyzete váláskor az új Ptk. tükrében. In Vágány Judit – Fenyvesi Éva (szerk.): *Multidiszciplináris kihívások, sokszínű válaszok*. Budapest, Budapesti Gazdasági Egyetem, Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Kar, Közgazdasági Intézeti Tanszéki Osztály, 2016. 78-93.
- Kőrös András: Alapelvek. Házassági vagyoni jog. In Kőrös András (szerk.): *A Ptk. magyarázata III/VI. Polgári jog – Családjog*. Budapest, HVG-ORAC, 2018.
- Veress Emőd: *A szindikátusi szerződés*. Budapest, HVG-ORAC, 2020.
- Wellmann György (szerk.): *Polgári jog I-IV. - elektronikus kiadvány. Kommentár a gyakorlat számára*. Jogkódex. Frissítve: 2022. január 1.

**A vállalkozás mint gazdasági egység versenyjogi fogalma,
kitekintéssel a hozzátartozói kapcsolatok szerepére²⁵¹**

1. Bevezetés

A tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény (Tpv.) 1. § (1) bekezdése alapján a versenyjog alanyi hatálya a vállalkozásokra, vagyis a gazdasági tevékenységet folytató – valamely piacon árut vagy szolgáltatást kínáló – entitásokra terjed ki. A Tpv. részletes indokolása kiemeli, hogy a jogalkotó a személyi hatályt a lehető legszélesebben vonja meg, ugyanakkor valójában a tárgyi hatály, vagyis a Tpv.-ben szabályozott piaci magatartások fogják konkretizálni a versenyszabályok alanyi körét.^{252, 253} A Tpv. alanyi hatálya ugyanis kiterjed bármely jogalanyra, amely piaci magatartást tanúsít, akár akkor is, ha a magatartás tanúsítására nem Magyarország területén kerül sor.^{254, 255}

A vállalkozás versenyjogi fogalma tehát funkcionális megközelítést igényel: nem a jogi forma, hanem a tevékenység gazdasági természete bír döntő jelentőséggel.²⁵⁶ Emellett a társasági jogi értelemben vett jogalany nem feltétlenül azonos a versenyjogi értelemben vett vállalkozással, mivel a közös gazdasági érdeket szolgáló cégek egy gazdasági egységet, vállalkozáscsoportot alkotnak.²⁵⁷ A leírtakból is kitűnik, hogy a vállalkozás versenyjogi fogalma egzakt definícióval nem rendelkezik.

A tanulmány bemutatja a vállalkozás versenyjogi fogalmának ismérveit, majd kitekint arra, hogy mennyiben beszélhetünk független vállalkozásokról, ha a magánszemély vállalkozások egymás rokonai. A probléma jelentőségét az adja, hogy a vállalkozások függőségének vagy

²⁵⁰ Tanársegéd, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, Civilisztikai Tanszék.

²⁵¹ „A TKP2021-NKTA-51 számú projekt az Innovációs és Technológiai Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021-NKTA pályázati program finanszírozásában valósult meg.”

²⁵² A tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény indokolása (Tpv. indokolás). Részletes indokolás az 1. §-hoz.

²⁵³ Ez a megközelítés kritikával illethető annyiban, hogy meglátásunk szerint valamennyi jogterületen a norma alkalmazásának feltétele az alanyi, a tárgyi és a területi hatály egyidejű fennállása. Ennek megfelelően úgy gondoljuk, hogy akár egy olyanfajta jogértelmezés is alkalmazható, amely szerint valamennyi személy a Tpv. alanyi hatálya alá tartozik, viszont a versenyszabályok alkalmazásának további feltétele, hogy a tanúsított magatartás gazdasági tevékenységnek minősüljön, azaz arra a tárgyi hatály is kiterjedjen.

²⁵⁴ Részletes indokolás az 1. §-hoz.

²⁵⁵ Az Alkotmánybíróság 84/B/2001. AB határozatában amiatt vizsgálta a Tpv. 1. § (1) bekezdése alkotmányellenességét, mert az indítványozó álláspontja szerint a Tpv. érintett szakasza nem határozza meg egyértelműen a törvény személyi és tárgyi hatályát, ezzel pedig sérül a jogbiztonság elve, és így az alkotmányos szinten deklarált jogállamiság követelménye is. Az Alkotmánybíróság döntésében visszautal a 36/1997. (VI. 11.) AB határozatára, valamint a 42/1997. (VII. 1.) AB határozatára (ezek a határozatok nem a Tpv., hanem a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. törvény egy-egy bekezdésének alkotmányellenességét állapították meg), amelyekből kitűnik, hogy csak a szabály értelmezhetetlensége esetén beszélhetünk jogbizonytalanságról, vagyis akkor, ha a norma tartalma a címzettje számára kiszámíthatatlan, előre nem látható. A Tpv. alanyi hatálya akként kerül meghatározásra, hogy az kiterjed mindenkire, aki piaci magatartást tanúsít vagy tanúsíthat. Az ilyen generálklauzulák bár a jogalkalmazás során értelmezésre szorulhatnak, de nem értelmezhetetlenek, emiatt nem minősülnek alkotmányellenesnek.

²⁵⁶ Tóth Tihamér: *Unió és magyar versenyjog*. Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kft., 2020. 104–105.

²⁵⁷ Uo. 103-104.

függetlenségének kérdése döntő jelentőséggel bír a versenyjogi tényállások értékelése során. Egyrészt az ugyanabba a gazdasági egységbe tartozó,²⁵⁸ illetve nem független vállalkozások között nem jöhet létre versenykorlátozó megállapodás [Tpv. 11. § (1) bek.]. Emellett a gazdasági erőfölénnyel való visszaélés nemcsak a vállalkozás, hanem a vállalkozáscsoport piaci erejét is vizsgálja, értékeli [Tpv. 22. § (3) bek.], sőt, a fúziókontroll szerinti bejelentés alapjául is az érintett vállalkozáscsoportok árbevétele szolgál (Tpv. 24. §).

A tanulmány címéből következik, hogy nem célunk átfogó képet adni a vállalkozás jogi fogalmáról, így annak sem a polgári jogi, sem pedig a fogyasztóvédelmi jogi definícióját nem vizsgáljuk, illetve vetjük össze a versenyjogi fogalommal. Ugyanígy nem vizsgáljuk a vállalkozással, valamint a vállalkozáscsoporttal „rokon” fogalmakat (például vállalat, vállalatcsoport, jogi személy társaság stb.) sem.

2. A vállalkozás fogalmáról általában

2.1. Verseny törvény

A vállalkozás fogalmát a Tpv. 1. § (1) bekezdése – közvetve, a törvény hatályának kijelölésén keresztül – a következőképpen határozza meg: „[e] törvény hatálya kiterjed a természetes és a jogi személynek, valamint – a VI. Fejezetben szabályozott magatartások kivételével – a külföldi székhelyű vállalkozás magyarországi fióktelepének (a továbbiakban együtt: vállalkozás) Magyarország területén tanúsított piaci magatartására, kivéve ha törvény eltérően rendelkezik. E törvény hatálya alá tartozik továbbá – az Európai Gazdasági Térségen kívül tanúsított II. és III. Fejezet szerinti magatartások kivételével – a vállalkozás külföldön tanúsított piaci magatartása is, ha annak hatása Magyarország területén érvényesülhet.”

A Tpv. kommentárja kiemeli, hogy egy adott tevékenység akkor vállalkozási jellegű, ha „piaci/gazdasági természetű, egy átfogó üzletpolitika részeként, versenystratégiai viselkedésként értelmezhető”.²⁵⁹ A kommentár utal a Fővárosi Bíróság azon döntésére, amely szerint „[a] Tpv. 1. § vonatkozásában – figyelemmel a Tpv. által védett, közérdekként azonosítható jogi tárgyra (gazdasági verseny fenntartása, védelme) – a vállalkozási tevékenység (vállalkozás) megállapíthatósága annak függvénye, hogy a tevékenységnek 1. van-e kimutathatóan gazdasági – így elsődlegesen üzletszerűségre, nyereségorientáltságra irányuló – célzata, és 2. a tevékenység által karakterizálható piac meghatározható-e.”²⁶⁰ Fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy a nyereség realizálása a vállalkozási minőségnek nem feltétele, valamint az ellenszolgáltatás önmagában még nem teszi piacivá a magatartást,²⁶¹ hiszen ezek a gazdasági tevékenység fogalmának (valamely piacon áru vagy szolgáltatás kínálata) nem immanens elemei.

Emellett a kommentár a piaci magatartás feltételeként jelöli meg a vállalkozás döntési, cselekvési önállóságát: amennyiben a magatartás valamely állami intézkedés következménye, akkor vállalati autonómia hiányában nem lehet piaci jellegű, hiszen valójában csak az állami

²⁵⁸ Whish, Richard: *Versenyjog. Richard Whish Competition Law című könyve hatodik kiadásának magyar fordítása*. Budapest, HVG-ORAC, 2010. 89.

²⁵⁹ Juhász Miklós – Ruzshtiné Juhász Dorina – Tóth András (szerk.): *Kommentár a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvényhez*. Budapest, Gazdasági Versenyhivatal, 2014. 45.

²⁶⁰ Fővárosi Bíróság 2K. 30.863/2009/8.

²⁶¹ Juhász – Ruzshtiné Juhász – Tóth i. m. 45–46.

intézkedés végrehajtására kerül sor.²⁶² Ha azonban az állami intézkedés pusztán befolyásolja a piaci magatartást, de a vállalkozás döntési autonómiája megmarad, akkor a Tpvt. alkalmazása nem ütközik akadályba. Ebből következik, hogy például a Tpvt. megsértésének az állam általi ösztönzése nem eredményez mentességet, pusztán bírságsökkentő körülményként nyerhet értékelést.²⁶³

Tóth Tihamér versenyjogi monográfiájában hangsúlyozza, hogy a vállalkozás fogalma kettős – anyagi jogi és eljárásjogi – relevanciával bír: nemcsak kijelöli a Tpvt. hatálya eső magatartások körét, hanem azt is behatárolja, hogy mettől meddig tart egy vállalkozás.²⁶⁴ Megfogalmazása szerint vállalkozásnak tekinthető „minden, gazdasági tevékenységet végző személy vagy szervezet. A gazdasági tevékenység végzésébe beleértendő a termelésen, a forgalmazáson kívül a szolgáltatások nyújtása is.”²⁶⁵ Részben ugyanakkor szembehelyezkedik a kommentárban foglaltakkal, amikor megjegyzi, hogy „[n]em gazdasági irányultságú, nonprofit szervezet is lehet vállalkozás, ha az érintőlegesen gazdasági, kereskedelmi jellegű tevékenységet végez.”²⁶⁶ Akár természetes személy vagy az állam is lehet a versenyszabályok alánya,²⁶⁷ hiszen a funkcionális megközelítés nincs tekintettel a jogi formára.

A monográfia az alábbi, a minősítés során nem perdöntő szempontokat jelöli meg:

- a jogi forma, ideértve a közjogi vagy magánjogi státuszt is;
- székhely fekvése;
- profitorientált vagy nonprofit jelleg;
- finanszírozás módja.²⁶⁸

Boytha Györgyné és Tóth Tihamér közös versenyjogi munkája szintén hangsúlyozza, hogy a közvetlenül gazdasági céllal működő entitások mellett a természetes személyek és az állam is lehet vállalkozás, míg a vállalkozás munkavállalói és a végső fogyasztók nem vonhatóak a versenyszabályok alanyi hatálya alá.²⁶⁹ Az állam, az állami szervek és az önkormányzatok magatartásának minősítése ugyanakkor csak esetről esetre történhet, különbséget téve a közhatalom gyakorlása és a gazdasági jellegű tevékenységek között.²⁷⁰ A szerzők megerősítik, hogy vállalkozásnak minősülnek „a nonprofit alapon, vagy gazdasági cél nélkül működő társaságok is, ha valamilyen gazdasági tevékenységbe bocsátkoznak, azaz a gazdasági tevékenység nem kell, hogy szükségszerűen profittal járjon, vagy elsődleges működési cél legyen”.²⁷¹

Nyikos Györgyi az állami támogatások körében elemzi a vállalkozás fogalmát. Maga is hangsúlyozza, hogy a versenyjogi értelemben vett vállalkozás fogalma független a jogi formától, azaz funkcionális jellegű, vagyis a minősítés kizárólag a jogalany által végzett tevékenység függvénye.²⁷² A szerző a szociális biztonság és az egészségügy, az oktatás és

²⁶² Uo. 44.

²⁶³ Uo.

²⁶⁴ Tóth i. m. 102.

²⁶⁵ Uo. 103.

²⁶⁶ Uo.

²⁶⁷ Uo.

²⁶⁸ Uo.

²⁶⁹ Boytha Györgyné – Tóth Tihamér (szerk.): *Versenyjog*. Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, 2010. 111-112.

²⁷⁰ Uo. 112.

²⁷¹ Uo. 111–112.

²⁷² Nyikos Györgyi (szerk.): *Állami támogatások*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2018. 37-38.

kutatás, a kultúra és a sport területein részletesen foglalkozik azzal, hogy a tevékenység finanszírozása milyen feltételek mellett nem minősül vállalkozás támogatásának.²⁷³ Ezek a területeken döntő jelentőséggel tipikusan az bír, hogy a tevékenység kifejtésére, illetve a szolgáltatás nyújtására piaci alapon – arányos ellenszolgáltatásért cserébe – kerül-e sor.

Richard Whish versenyjogi kommentárja a vállalkozás fogalmának funkcionális megközelítésére helyezi a hangsúlyt, kiemelve, hogy ugyanaz a jogalany bizonyos tevékenységek folytatása során versenyjogi értelemben vett vállalkozásnak minősülhet, míg más tevékenységi körében nem.²⁷⁴ Bármely tevékenység lehet gazdasági jellegű, amely áruk vagy szolgáltatások nyújtásából áll egy adott piacon, függetlenül a vállalkozás jogállásától, a finanszírozás módjától, a nyereségszerzési motivációtól vagy a gazdasági céltól.²⁷⁵

A leírtak alapján az alábbi összegző megállapításokat fogalmazzuk meg:

- a versenyjogi értelemben vett vállalkozásként való minősítés elsődleges kritériuma, hogy az adott entitás gazdasági tevékenységet folytasson valamely piacon;
- a vállalkozás jogi formája irreleváns;
- a nyereségorientáltság hiánya nem zárja ki, hogy a tevékenység gazdasági jellegű legyen (van azonban olyan eseti döntés, amely az üzletszerűsége, nyereségorientáltságra irányuló célzatot fogalmi elemként jelöli meg);²⁷⁶
- lehetséges, hogy az adott entitás valamely tevékenysége gazdasági jellegűnek minősül, míg más nem, vagyis csak bizonyos tevékenységei fognak a versenyjog hatálya alá tartozni;
- ha valamely állami intézkedés teljesen kizárja a vállalkozás cselekvési szabadságát, akkor a tevékenység nem piaci jellegű.

A továbbiakban a vállalkozás versenyjogi fogalmának tartalmára koncentrálo uniós és hazai eseti döntéseket mutatjuk be.

2.2. Az Európai Unió joga

A *Höfner-ügyben*²⁷⁷ az Európai Bíróság kimondta, hogy a vállalkozás jogállása és a finanszírozás módja irreleváns a minősítés során. A döntés a következőképpen fogalmaz: „[i]t must be observed, in the context of competition law, first that the concept of an undertaking encompasses every entity engaged in an economic activity, regardless of the legal status of the

²⁷³ Uo. 41-48.

²⁷⁴ Whish i. m. 81.

²⁷⁵ Uo. 82-84.

²⁷⁶ Fővárosi Bíróság 2K. 30.863/2009/8.

²⁷⁷ 1991. április 23-i Klaus Höfner és Fritz Elser kontra Macrotron GmbH ítélet, C-41/90., ECLI:EU:C:1991:161, CELEX-szám: 61990CJ0041.

entity and the way in which it is financed”.²⁷⁸ Ez a fajta érvelés számos későbbi eseti döntésben megjelenik,²⁷⁹ amelyek szinte kivétel nélkül vissza is utalnak a Höfner-ügyre.²⁸⁰

Több döntés utal arra, hogy a vállalkozás fogalmának immanens elemét jelentő gazdasági tevékenység bármely áru, illetve szolgáltatás kínálata egy adott piacon.²⁸¹ Ehhez kapcsolódóan érdemes még megjegyeznünk, hogy amennyiben a szolgáltató viseli a szolgáltatáshoz kapcsolódó pénzügyi kockázatot (vagyis neki kell fedeznie a veszteségeket, ha a kiadások meghaladják a bevételeket), akkor versenyjogi értelemben vett vállalkozásnak minősül.²⁸²

²⁷⁸ 1991. április 23-i Klaus Höfner és Fritz Elser kontra Macrotron GmbH ítélet, C-41/90., ECLI:EU:C:1991:161, CELEX-szám: 61990CJ0041, 21. pont.

²⁷⁹ Vö. 1993. február 17-i Christian Poucet kontra Assurances générales de France és Caisse mutuelle régionale du Languedoc-Roussillon ítélet, C-159/91. és C-160/91., ECLI:EU:C:1993:63, CELEX-szám: 61991CJ0159; 1994. január 19-i SAT Fluggesellschaft mbH kontra Eurocontrol ítélet, C-364/92., ECLI:EU:C:1994:7, CELEX-szám: 61992CJ0364; 1995. november 16-i Fédération française des sociétés d'assurance, Société Paternelle-Vie, Union des assurances de Paris-Vie és Caisse d'assurance et de prévoyance mutuelle des agriculteurs kontra Ministère de l'Agriculture et de la Pêche ítélet, C-244/94., ECLI:EU:C:1995:392, CELEX-szám: 61994CJ0244; 1998. június 18-i az Európai Közösségek Bizottsága kontra Olasz Köztársaság ítélet, C-35/96., ECLI:EU:C:1998:303, CELEX-szám: 61996CJ0035; 1997. december 11-i Job Centre coop. arl ítélet, C-55/96., ECLI:EU:C:1997:603, CELEX-szám: 61996CJ0055; 1999. szeptember 21-i Albany International BV kontra Stichting Bedrijfspensioenfonds Textielindustrie ítélet, C-67/96., ECLI:EU:C:1999:430, CELEX-szám: 61996CJ0067; 2002. január 22-i Cital di Battistello Venanzio & C. Sas kontra Istituto nazionale per l'assicurazione contro gli infortuni sul lavoro (INAIL) ítélet, C-218/00., ECLI:EU:C:2002:36, CELEX-szám: 62000CJ0218; 2004. március 16-i AOK Bundesverband, Bundesverband der Betriebskrankenkassen (BKK), Bundesverband der Innungskrankenkassen, Bundesverband der landwirtschaftlichen Krankenkassen, Verband der Angestelltenkrankenkassen eV, Verband der Arbeiter-Ersatzkassen, Bundesknappschaft és See-Krankenkasse kontra Ichthyol-Gesellschaft Cordes, Hermani & Co. (C-264/01), Mundipharma GmbH (C-306/01. sz. ügy), Gödecke GmbH (C-354/01. sz. ügy) és Intersan, Institut für pharmazeutische und klinische Forschung GmbH (C-355/01. sz. ügy) ítélet, C-264/01., C-306/01., C-354/01. és C-355/01., ECLI:EU:C:2004:150, CELEX-szám: 62001CJ0264; 2008. július 1-i Motosykletistiki Omospondia Ellados NPID (MOTOE) kontra Elliniko Dimosio ítélet, C-49/07., ECLI:EU:C:2008:376, CELEX-szám: 62007CJ0049.

²⁸⁰ Vö. 1993. február 17-i Christian Poucet kontra Assurances générales de France és Caisse mutuelle régionale du Languedoc-Roussillon ítélet, C-159/91. és C-160/91., ECLI:EU:C:1993:63, CELEX-szám: 61991CJ0159; 1994. január 19-i SAT Fluggesellschaft mbH kontra Eurocontrol ítélet, C-364/92., ECLI:EU:C:1994:7, CELEX-szám: 61992CJ0364; 1995. november 16-i Fédération française des sociétés d'assurance, Société Paternelle-Vie, Union des assurances de Paris-Vie és Caisse d'assurance et de prévoyance mutuelle des agriculteurs kontra Ministère de l'Agriculture et de la Pêche ítélet, C-244/94., ECLI:EU:C:1995:392, CELEX-szám: 61994CJ0244; 1998. június 18-i az Európai Közösségek Bizottsága kontra Olasz Köztársaság ítélet, C-35/96., ECLI:EU:C:1998:303, CELEX-szám: 61996CJ0035; 1997. december 11-i Job Centre coop. arl ítélet, C-55/96., ECLI:EU:C:1997:603, CELEX-szám: 61996CJ0055; 1999. szeptember 21-i Albany International BV kontra Stichting Bedrijfspensioenfonds Textielindustrie ítélet, C-67/96., ECLI:EU:C:1999:430, CELEX-szám: 61996CJ0067; 2004. március 16-i AOK Bundesverband, Bundesverband der Betriebskrankenkassen (BKK), Bundesverband der Innungskrankenkassen, Bundesverband der landwirtschaftlichen Krankenkassen, Verband der Angestelltenkrankenkassen eV, Verband der Arbeiter-Ersatzkassen, Bundesknappschaft és See-Krankenkasse kontra Ichthyol-Gesellschaft Cordes, Hermani & Co. (C-264/01), Mundipharma GmbH (C-306/01. sz. ügy), Gödecke GmbH (C-354/01. sz. ügy) és Intersan, Institut für pharmazeutische und klinische Forschung GmbH (C-355/01. sz. ügy) ítélet, C-264/01., C-306/01., C-354/01. és C-355/01., ECLI:EU:C:2004:150, CELEX-szám: 62001CJ0264; 2008. július 1-i Motosykletistiki Omospondia Ellados NPID (MOTOE) kontra Elliniko Dimosio ítélet, C-49/07., ECLI:EU:C:2008:376, CELEX-szám: 62007CJ0049.

²⁸¹ 1998. június 18-i az Európai Közösségek Bizottsága kontra Olasz Köztársaság ítélet, C-35/96., ECLI:EU:C:1998:303, CELEX-szám: 61996CJ0035; 2000. szeptember 12-i Pavel Pavlov és társai kontra Stichting Pensioenfonds Medische Specialisten ítélet, C-180/98-C-184/98., ECLI:EU:C:2000:428, CELEX-szám: 61998CJ0180; 2008. július 1-i Motosykletistiki Omospondia Ellados NPID (MOTOE) kontra Elliniko Dimosio ítélet, C-49/07., ECLI:EU:C:2008:376, CELEX-szám: 62007CJ0049.

²⁸² 1998. június 18-i az Európai Közösségek Bizottsága kontra Olasz Köztársaság ítélet, C-35/96., ECLI:EU:C:1998:303, CELEX-szám: 61996CJ0035; 2002. február 19-i J. C. J. Wouters, J. W. Savelbergh és Price Waterhouse Belastingadviseurs BV kontra Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten ítélet,

A teljesség igénye nélkül, csupán példálózó jelleggel emelünk ki olyan döntéseket, amelyek egy-egy speciális területen, illetve tevékenység kapcsán vizsgálják a versenyszabályok alkalmazhatóságát:

- a sportra kiterjed az uniós versenyjog hatálya, amennyiben azt gazdasági tevékenységként folytatják,²⁸³ így például gazdasági tevékenység a hivatásos vagy félhivatásos labdarúgó-játékosok jövedelemszerző tevékenysége, díjazás ellenében nyújtott szolgáltatása;²⁸⁴
- a közös jogkezelő megkönnyíti a művek használatára vonatkozó engedély megszerzését, valamint a jogdíjak megfizetését, emiatt úgy kell tekinteni, hogy szolgáltatást nyújt a felhasználók számára,²⁸⁵ a jogdíjak megállapítása gazdasági tevékenységnek minősül;²⁸⁶
- a szellemi jellegű, engedélyköteles, illetve szabályozott tevékenységek is lehetnek gazdasági jellegűek, így vállalkozásnak tekinthető a vámügynök,²⁸⁷ a szakorvos²⁸⁸ vagy az ügyvéd²⁸⁹ is;

Raad van de Balies van de Europese Gemeenschap részvételével, C-309/99., ECLI:EU:C:2002:98, CELEX-szám: 61999CJ0309.

²⁸³ 1974. december 12-i B.N.O. Walrave, L.J.N. Koch kontra Association Union cycliste internationale, Koninklijke Nederlandsche Wielren Unie és Federación Española Ciclismo ítélet, 36-74., ECLI:EU:C:1974:140, CELEX-szám: 61974CJ0036; 1976. július 14-i Gaetano Donà kontra Mario Mantero ítélet, 13-76., ECLI:EU:C:1976:115, CELEX-szám: 61976CJ0013; 1995. december 15-i Union royale belge des sociétés de football association ASBL kontra Jean-Marc Bosman, Royal club liégeois SA kontra Jean-Marc Bosman és társai és Union des associations européennes de football (UEFA) kontra Jean-Marc Bosman ítélet, C-415/93., ECLI:EU:C:1995:463, CELEX-szám: 61993CJ0415; 2000. április 11-i Christelle Delière kontra Ligue francophone de judo et disciplines associées ASBL, Ligue belge de judo ASBL, Union européenne de judo (C-51/96. sz. ügy) és François Pacquée (C-191/97. sz. ügy) ítélet, C-51/96. és C-191/97., ECLI:EU:C:2000:199, CELEX-szám: 61996CJ0051; 2000. április 13-i Jyri Lehtonen és Castors Canada Dry Namur-Braine ASBL kontra Fédération royale belge des sociétés de basket-ball ASBL (FRBSB) ítélet, C-176/96., ECLI:EU:C:2000:201, CELEX-szám: 61996CJ0176; 2006. július 18-i David Meca-Medina és Igor Majcen kontra az Európai Községek Bizottsága ítélet, C-519/04 P., ECLI:EU:C:2006:492, CELEX-szám: 62004CJ0519; 2008. július 1-i Motosykletistiki Omospondia Ellados NPID (MOTOE) kontra Elliniko Dimosio ítélet, C-49/07., ECLI:EU:C:2008:376, CELEX-szám: 62007CJ0049.

²⁸⁴ 1976. július 14-i Gaetano Donà kontra Mario Mantero ítélet, 13-76., ECLI:EU:C:1976:115, CELEX-szám: 61976CJ0013; 1995. december 15-i Union royale belge des sociétés de football association ASBL kontra Jean-Marc Bosman, Royal club liégeois SA kontra Jean-Marc Bosman és társai és Union des associations européennes de football (UEFA) kontra Jean-Marc Bosman ítélet, C-415/93., ECLI:EU:C:1995:463, CELEX-szám: 61993CJ0415.

²⁸⁵ 2014. február 27-i OSA – Ochranný svaz autorský pro práva k dílům hudebním o.s. kontra Léčebné lázně Mariánské Lázně a.s. ítélet, C-351/12., ECLI:EU:C:2014:110, CELEX-szám: 62012CA0351.

²⁸⁶ 1989. július 13-i François Lucazeau és társai kontra Société des Auteurs, Compositeurs et Editeurs de Musique (SACEM) és társai ítélet, 110/88., 241/88. és 242/88., ECLI:EU:C:1976:115, CELEX-szám: 61988CJ0110; 2008. december 11-i Kanal 5 Ltd és TV 4 AB kontra Föreningen Svenska Tonsättares Internationella Musikbyrå (STIM) upa, C-52/07., ECLI:EU:C:2008:703, CELEX-szám: 62007CJ0052; 2014. február 27-i OSA – Ochranný svaz autorský pro práva k dílům hudebním o.s. kontra Léčebné lázně Mariánské Lázně a.s. ítélet, C-351/12., ECLI:EU:C:2014:110, CELEX-szám: 62012CA0351.

²⁸⁷ 1998. június 18-i az Európai Községek Bizottsága kontra Olasz Köztársaság ítélet, C-35/96., ECLI:EU:C:1998:303, CELEX-szám: 61996CJ0035.

²⁸⁸ 2000. szeptember 12-i Pavel Pavlov és társai kontra Stichting Pensioenfonds Medische Specialisten ítélet, C-180/98-C-184/98., ECLI:EU:C:2000:428, CELEX-szám: 61998CJ0180.

²⁸⁹ 2002. február 19-i J. C. J. Wouters, J. W. Savelbergh és Price Waterhouse Belastingadviseurs BV kontra Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten ítélet, Raad van de Balies van de Europese Gemeenschap részvételével, C-309/99., ECLI:EU:C:2002:98, CELEX-szám: 61999CJ0309.

- gazdasági tevékenységnek minősül a munkaerő-közvetítés,²⁹⁰ ideértve a munkaerő-kölcsönzés területén végzett közvetítői tevékenységet is;²⁹¹
- az ún. kereskedelmi képviselő – vagyis az a személy, aki a független disztribútorokhoz hasonlóan viseli a tevékenységével járó pénzügyi (kereskedelmi) kockázatot – szintén gazdasági tevékenységet folytat.²⁹²

Az Európai Bíróság is ahhoz a megközelítéshez tartja magát, hogy az állam a közhatalmi tevékenysége mellett ipari, illetve kereskedelmi jellegű gazdasági tevékenységet is folytathat.²⁹³

Az Európai Bíróság által hozott döntések további megerősítéséül szolgálnak a 2.1. pont alatt bemutatott kommentár- és jogirodalomnak azzal, hogy az ítéletek számos egyedi ügyben is állást foglalnak egy adott tevékenység minősítése kérdésében.

2.3. A Gazdasági Versenyhivatal joggyakorlata

A hazai eseti döntések bemutatása során a Gazdasági Versenyhivatal (GVH), valamint a különböző bírói fórumok döntéseit egységesen vizsgáljuk. Érdemi eltérés nem figyelhető meg a hazai és az uniós határozatok között.

A GVH egyetért az Európai Bírósággal abban, hogy a vállalkozás versenyjogi értelemben vett fogalma funkcionális megközelítést igényel.²⁹⁴ A bírói döntések kijelölik a Tpv. alanyi, tárgyi és területi hatályára vonatkozó rendelkezéseinek helyes értelmezését:

- az alanyi hatály kiterjed a természetes személyekre és a jogi személyekre is azzal, hogy az alanyi hatályt a tárgyi hatály konkretizálja;²⁹⁵
- a tárgyi hatály akkor terjed ki a magatartásra, ha azzal szemben lehetséges versenyt támasztani,²⁹⁶ így például a fogvatartottak részére nyújtott távbeszélő-szolgáltatás nem piaci magatartás;²⁹⁷
- a területi hatály főszabály szerint csak a Magyarországon fizikailag is jelenlevő vállalkozásokra terjed ki, ugyanakkor a Tpv. 1. § (1) bekezdésének második fordulata a területi hatályt kiterjeszti a külföldön tanúsított és potenciális Magyarország területére is hatást gyakorló piaci magatartásokra, a tisztességtelen versenycelekményeket és az üzleti döntés tisztességtelen befolyásolásának eseteit ide nem értve.²⁹⁸

²⁹⁰ 1991. április 23-i Klaus Höfner és Fritz Elser kontra Macrotron GmbH ítélet, C-41/90., ECLI:EU:C:1991:161, CELEX-szám: 61990CJ0041.

²⁹¹ 1997. december 11-i Job Centre coop. arl ítélet, C-55/96., ECLI:EU:C:1997:603, CELEX-szám: 61996CJ0055.

²⁹² 1975. december 16-i Coöperatieve Vereniging "Suiker Unie" UA és társai kontra az Európai Közösségek Bizottsága ítélet, 40-73-48-73., 50-73., 54-73-56-73., 111-73., 113-73. és 114-73., ECLI:EU:C:1975:174, CELEX-szám: 61973CJ0040.

²⁹³ 1987. június 16-i az Európai Közösségek Bizottsága kontra Olasz Köztársaság ítélet, 118/85., ECLI:EU:C:1987:283, CELEX-szám: 61985CJ0118.

Kiválasztás: 1

²⁹⁴ 1/2008. VJ, 15/2014. VJ.

²⁹⁵ BDT 2002. 610.

²⁹⁶ BDT 2016. 3442.

²⁹⁷ BDT 2020. 4157.

²⁹⁸ BH 2011. 39., BDT 2019. 4038. Érdemes megjegyezni, hogy az Európai Unió működéséről szóló szerződés 101. és 102. cikkének hatálya sem kizárólag az Európai Unióban létesített vállalkozásokra terjed ki. Az uniós versenyjog is bármely magatartásra alkalmazható, ha az torzítja az Európai Unión belül a versenyt. Tobler,

A hazai bírói döntések tehát igazodnak a kommentár- és jogirodalomhoz, valamint az Európai Bíróság esetjogához.

Hazánkban is számos olyan döntés született, amely egy-egy speciális területen vizsgálja, hogy fennáll-e a Tpvt. alanyi hatálya. Gazdasági tevékenységként nyerhet értékelést az alapítvány piaci magatartása,²⁹⁹ akár csak a lapkiadás,³⁰⁰ a közös jogkezelés,³⁰¹ a kereskedelmi ügynöki tevékenység³⁰² vagy a Magyar Ingatlanszövetség mint vállalkozások társulása által hozott döntés.³⁰³

A Tpvt. alanyi hatálya a Magyar Államra is kiterjed, amennyiben az piaci magatartást tanúsít.³⁰⁴ Nem tekinthető piaci magatartásnak a pályázati felhívások tartalmának megállapítása, akár csak az állami hivatalok törvény által előírt, illetve megengedett magatartása, függetlenül annak lehetséges piaci hatásától.³⁰⁵ Az árszabás hatósági jóváhagyása önmagában nem akadályozza a Tpvt. alkalmazását, mivel a piaci szereplők ágazati szabályozás hatálya alá eső magatartása csak akkor nem piaci jellegű, ha jogszabály vagy hatósági határozat kizárja a vállalkozás cselekvési szabadságát, döntési autonómiáját.³⁰⁶ A hatósági jogkör gyakorlása, így például az Országos Tisztifőorvosi Hivatal akkreditálási tevékenysége szintén nem piaci magatartás.³⁰⁷

A vállalkozás fogalma nemcsak a Tpvt. alanyi és tárgyi hatályát jelöli ki, hanem a versenyjogi jogalkalmazást általában véve is behatárolja. Szemléletes példával szolgál a fúziókontroll: a vállalkozás nettó árbevételeként csak a piaci magatartásnak minősülő tevékenységből származó árbevételt lehet figyelembe venni.³⁰⁸

3. A vállalkozás mint gazdasági egység

A 2.1. pont alatt már utaltunk arra, hogy a vállalkozás fogalma nemcsak a Tpvt. hatályát jelöli ki, hanem a vállalkozás „terjedelmét”, méretét is behatárolja. A továbbiakban azzal foglalkozunk, hogy mettől meddig tart egy vállalkozás, azaz mi alkotja a vállalkozással egy gazdasági egységet, vállalkozáscsoportot.

A vállalkozás fogalmának funkcionális megközelítéséből következik, hogy a versenyjogi értelemben vett vállalkozás nem feltétlenül feleltethető meg valamely társasági jogi értelemben vett jogalanyak.³⁰⁹ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) 8:1. § (1) bekezdés 4. pontja a vállalkozás fogalmát („a szakmája, önálló foglalkozása vagy üzleti tevékenysége körében eljáró személy”) egyébként sem csak a jogi személyekre rendeli

Christa – Beglinger, Jacques – Geursen, Wessel: *Az EU versenyjogának szemléltető összefoglalása*. Budapest, HVG-ORAC, 2011. 20.

²⁹⁹ BDT 2016. 3442., BDT 2019. 4038., Kúria Gfv. 30.183/2015/1.

³⁰⁰ 83/1998. VJ.

³⁰¹ 15/2014. VJ.

³⁰² Kúria Pfv. 21.544/2019/9.

³⁰³ 1/2008. VJ.

³⁰⁴ Kúria Pfv. 21.685/2016/12.

³⁰⁵ BH 2011. 256.

³⁰⁶ 100/2002. VJ.

³⁰⁷ 164/1998. VJ.

³⁰⁸ 73/2008. VJ.

³⁰⁹ Tóth i. m. 103-104.

alkalmazni, azonban versenyjogi értelemben vett vállalkozás akár egyszerre több, polgári jogi értelemben vett személy is lehet. Az uniós jog ilyenkor is a „vállalkozás” kifejezést használja, míg a magyar versenyjog a „vállalkozáscsoport” megjelölést alkalmazza (nem azonos a Ptk. 3:49. §-a szerinti vállalatcsoport fogalmával!),³¹⁰ vagyis a Tpv. szerinti vállalkozás nem a versenyjogi csoportot, hanem tipikusan egy társasági jogi értelemben vett jogalanyt, kivételesen természetes személyt jelöl.³¹¹

Tóth Tihamér megfogalmazása szerint „[a] közös tulajdonosi-irányítási kapcsolatok révén végső soron egy közös gazdasági érdeket szolgáló cégek egy gazdasági egységet alkotnak.”³¹² Azok a vállalkozások alkotnak tehát egy vállalkozáscsoportot, amelyek felett ugyanazon vállalkozás bír a döntő befolyás gyakorlásának a képességével, vagyis amelyek egyazon személy irányítása alatt állnak.

Míg az uniós jog nem tesz különbséget a két *terminus* között, addig hazánkban a Tpv. 15. § (2) bekezdése normatív formában is rögzíti, hogy a vállalkozás mely további vállalkozásokkal tartozik egy vállalkozáscsoportba:³¹³

- amelyeket közvetlenül vagy közvetve önállóan irányít;
- amelyek közvetlenül vagy közvetve önállóan irányítják;
- amelyeket az őt közvetlenül vagy közvetve önállóan irányító vállalkozás közvetlenül vagy közvetve önállóan irányít;
- amelyeket a fentebb megjelölt vállalkozások bármelyike és a vállalkozás közül kettő vagy több közösen irányít.

A Tpv. 23. § (2) és (3) bekezdése taxatív felsorolja a közvetlen és közvetett irányítás eseteit, azonban ezeket a tanulmány tárgyára tekintettel nem mutatjuk be.

Az uniós jogi értelemben vett vállalkozás, valamint a Tpv. szerinti vállalkozáscsoport tehát a versenyjogi normák valódi címzettje. A versenyjogi csoport – még ha nem is tűnhet teljesen következetesnek a Tpv. fogalomhasználata – valamennyi antitröszt tényállásban megjelenik; ezekre mutatunk példákat, kizárólag a magyar jogra koncentrálna (hiszen a vállalkozáscsoport fogalmát az uniós jog nem alkalmazza).

1. A versenykorlátozó megállapodás fogalmi feltétele, hogy legalább két vállalkozás korlátozza céljában vagy hatásában a versenyt megállapodással, összehangolt magatartással vagy döntéssel. A Tpv. 11. § (1) bekezdése ugyanakkor azt is rögzíti, hogy a nem független vállalkozások közötti megállapodások nem esnek a tilalom hatálya alá. A nem független vállalkozás fogalma nem csupán az egy vállalkozáscsoportba tartozó vállalkozásokat öleli fel, hanem a Tpv. 15. § (1) bekezdésében foglaltak szerint kiterjed az ugyanazon vállalkozások által irányított vállalkozásokra is. Az ilyen vállalkozások közötti megállapodásokra tehát nem vonatkozik a versenyjogi tilalom, hiszen függetlenség hiányában ezek a gazdasági szereplők valójában nem is versenyeznek egymással.

³¹⁰ A Ptk. 3:49. § (1) bekezdése szerint „[e]lismert vállalatcsoport az összevont, konszolidált éves beszámoló készítésére kötelezett, legalább egy uralkodó tag és legalább három, az uralkodó tag által ellenőrzött tag által kötött uralmi szerződésben meghatározott, egységes üzletpolitikán alapuló együttműködés.” Ezzel szemben a versenyjogi értelemben vett vállalkozáscsoport elég, ha két vállalkozást magába foglal, valamint uralmi szerződés megkötését sem követeli meg.

³¹¹ Uo.

³¹² Uo.

³¹³ Megjegyezzük, hogy álláspontunk szerint egyik megoldás sem tekinthető jobbnak a másiknál, hiszen inkább csak formai, nem pedig tartalmi különbségről beszélhetünk.

Szintén a versenyjogi csoport jelenik meg a *de minimis* szabályokban. A Tpv. 13. §-a a hatásalapú – tehát nem cél szerinti versenykorlátozásnak, azaz kartellnak minősül – jogsértésekre kivételszabályt állapít meg, ha horizontális megállapodások esetén „*a megállapodást kötő feleknek és az azoktól nem független vállalkozásoknak az együttes részesedése az érintett piacok egyikén sem haladja meg a tíz százalékot*”, míg vertikális megállapodás esetén „*a megállapodást kötő egyes feleknek a tőlük nem független vállalkozásokkal együttes piaci részesedése külön-külön az érintett piacok egyikén sem haladja meg a tizenöt százalékot*”. A piaci részesedés számítása során tehát a teljes gazdasági egység piaci pozíciója releváns.

Bár nem találtunk olyan szakirodalmat, amely alátámasztaná az alábbi álláspontunkat, azonban úgy gondoljuk, hogy a *de minimis* szabályok mintájára számítandó a vállalkozások piaci részesedése az egyes csoportmentességi rendeletek – így különösen a szakosítási megállapodások egyes csoportjainak a versenykorlátozás tilalma alóli mentesítéséről szóló 202/2011. (X. 7.) Korm. rendelet, a vertikális megállapodások egyes csoportjainak a versenykorlátozás tilalma alóli mentesítéséről szóló 205/2011. (X. 7.) Korm. rendelet, valamint a kutatási és fejlesztési megállapodások egyes csoportjainak a versenykorlátozás tilalma alóli mentesítéséről szóló 206/2011. (X. 7.) Korm. rendelet – alkalmazása során is, függetlenül attól, hogy ezek a rendeletek a vállalkozás fogalmát használják.

A különbség az uniós és a magyar jog között tehát abban ragadható meg, hogy míg az uniós jog a csoporton belüli kooperációkat nem is tekinti két vállalkozás közötti megállapodásnak, addig a Tpv. 11. § (1) bekezdése igen, pusztán megdönthetetlen vélelmet állít fel arra nézve, hogy hiányzik a versenykorlátozó cél vagy hatás.

2. A gazdasági erőfölénnyel való visszaélés tilalma kapcsán a Tpv. sem a generálklauzulában, sem pedig az erőfölény meghatározása során nem használja a vállalkozás vagy a vállalkozáscsoport fogalmát, a 22. § (3) bekezdése ugyanakkor egyértelművé teszi, hogy „*[g]azdasági erőfölényben lehet egy vállalkozás, illetve vállalkozás-csoport vagy több vállalkozás, illetve több vállalkozás-csoport közösen.*” Az érintett piac, valamint a piaci erő vizsgálata tehát a teljes vállalkozáscsoport adatainak számbavételét megköveteli, mivel lehetséges, hogy a Tpv. értelmében vett vállalkozás egymaga még nincs gazdasági erőfölényes helyzetben, azonban az általa irányított vállalkozáscsoporton keresztül már igen.

3. A Tpv. az összefonódás-tényállások (szervezeti egyesülés, irányításszerzés és teljes funkciójú közös vállalat létrehozása) megjelölésekor még a vállalkozás fogalmát alkalmazza, azonban a bejelentési küszöbszámok már a vállalkozáscsoportokhoz kapcsolódnak. A 24. § (1) bekezdése szerint az összefonódás bejelentésköteles, ha „*valamennyi érintett vállalkozáscsoport, valamint az érintett vállalkozáscsoportok tagjai és más vállalkozások által közösen irányított vállalkozások előző üzleti évben elért nettó árbevétele együttesen a tizenötmilliárd forintot meghaladja, és az érintett vállalkozáscsoportok között van legalább két olyan vállalkozáscsoport, melynek az előző évi nettó árbevétele a vállalkozáscsoport tagjai és más vállalkozások által közösen irányított vállalkozások előző évi nettó árbevételével együtt egymilliárd forint felett van*”. A 24. § (4) bekezdése szerinti ún. *soft* küszöb hasonló jelleggel kerül meghatározásra.

Ez a vállalkozásfogalom – a nem független vállalkozásokhoz hasonlóan – többre terjed ki, mint a vállalkozáscsoport, ugyanis a vállalkozáscsoport tagja és más, a vállalkozáscsoportba nem tartozó vállalkozás által közösen irányított vállalkozásokat is magába foglalja. A Gazdasági

Versenyhivatal elnökének és a Gazdasági Versenyhivatal Versenytanácsa elnökének az összefonódások vizsgálatára irányuló eljárással kapcsolatos egyes jogalkalmazási kérdésekről szóló 3/2021. közleménye (összefonódásokról szóló közlemény) – annak 2.1.2. pontja – ugyanakkor hangsúlyozza, hogy az azonos vállalkozáscsoportba nem tartozó vállalkozások által közösen irányított vállalkozások nettó árbevételét csak olyan arányban kell figyelembe venni, amilyenben az érintett vállalkozás (vagy vállalkozáscsoport) a közös irányításban részt vesz.

Összegzésképpen megállapítható, hogy míg az uniós jog vállalkozásokra utal, és a fogalmat tovább nem is cizellálja, addig a Tpv. különbséget tesz vállalkozás és vállalkozáscsoport között; utóbbit több természetes személy vagy jogi személy mint vállalkozás alkotja. A Tpv. feltételezhetően amiatt használ több fogalmat, hogy biztosított legyen a tételes – az uniós joghoz képest kevésbé esetcentrikus – jog következetes alkalmazása, valamint a versenyjogi normáknak a belső joggal való összhangja, a Tpv. és a Ptk. által alkalmazott vállalkozásfogalomnak legalább a részleges azonossága.³¹⁴ A két fogalom mellett a Tpv. eseti jelleggel további fogalmakra is támaszkodik: a nem független vállalkozások a versenykorlátozó megállapodások jogában jelennek meg, míg a fúziókontroll a küszöbszámok számítása során értékeli a vállalkozáscsoport tagjai és más vállalkozások által közösen irányított vállalkozások adatait is.

4. A természetes személyek mint vállalkozások egymástól való függetlensége

Pusztán az eddig leírtakból nem jelenthető ki egyértelműen, hogy mi minősül gazdasági egységnek, illetve mikor beszélhetünk nem független vállalkozásokról, ha a vállalkozások természetes személyek. Ennek indoka, hogy a Tpv. szerinti vállalkozáscsoport fogalma a döntő befolyás gyakorlásának a lehetőségén, vagyis más vállalkozások irányításán alapszik, ez a *terminus* ugyanakkor nehezen tölthető meg tartalommal, ha mind az irányító, mind az irányított vállalkozás természetes személy.

A továbbiakban azt a kérdés törekszünk megválaszolni, hogy mikor gyakorol versenyjogi értelemben vett irányítást egy természetes személy egy másik felett, miközben külön is figyelmet szentelünk a természetes személyek közötti hozzátartozói kapcsolatok relevanciájára, szerepére a vállalkozások függetlenségének körében. Előbb az uniós, majd a hazai joggyakorlatra koncentrálnak (ugyanazt a sorrendet követtük a vállalkozás versenyjogi fogalmának bemutatásánál). Az uniós joggyakorlathoz kapcsolódóan – a hólabda módszer alkalmazásának szándékával fordított időrendi sorrendben haladva – három eseti döntést dolgozunk fel; további jogeseteket ebben a témában nem találtunk, és úgy tapasztaltuk, hogy a választott döntések sem utalnak vissza korábbi releváns határozatokra.

4.1. Az Európai Unió joga

4.1.1. A HaTeFo-ügy³¹⁵

Bár a HaTeFo-ügy közvetlenül nem a vállalati versenyjoghoz, hanem az állami támogatások jogához kapcsolódik, ugyanakkor az Európai Bíróság olyan megállapításokat tett a gazdasági

³¹⁴ A Ptk. 8:1. § (1) bekezdés 4. pontja alapján vállalkozás „a szakmája, önálló foglalkozása vagy üzleti tevékenysége körében eljáró személy”.

³¹⁵ 2014. február 27-i HaTeFo GmbH kontra Finanzamt Haldensleben ítélet, C-110/13., ECLI:EU:C:2014:114, CELEX-szám: 62013CA0110.

egység fogalmához kapcsolódóan, amelyek antitröszt ügyekben is iránymutatásul szolgálhatnak a joggyakorlat számára.

Az irányadó tényállás szerint a HaTeFo társaságnak három tagja van: „A” (24,8%), „B” (62,8%) és „C” (12,4%), közülük „A” és „B” házastársak, a társaság ügyvezetését pedig „A” és „C” látja el. „A” édesanyjával, „D”-vel ugyanakkor egyelőre részesedéssel bír egy második, „X” társaságban is, amelynek szintén „A” és „C” az ügyvezetője. A HaTeFo és „X” számos egyéb módon is szoros kapcsolatban állnak egymással:

- a HaTeFo indulását „X” kezesként támogatta;
- a felek egy olyan megbízási szerződést kötöttek, amely alapján a HaTeFo kizárólag „X”-től fogad el megrendeléseket;
- „X” képviselője látja el a HaTeFo technikai irányítását;
- a HaTeFo „X”-re szervezte ki a kutatás-fejlesztési tevékenységét és az elektronikus adatfeldolgozást, emellett tevékenysége során használja „X” egyik bankszámláját.

Az ügy tárgyát elsősorban annak a kérdésnek a megválaszolása adta, hogy a HaTeFo-t „X” kapcsolt vállalkozásának kell-e tekinteni, ami a kkv-kénti minősítés szempontjából bírt döntő jelentőséggel. Érdeemes megjegyezni, hogy az ügy elsődleges normatív háttéréül szolgáló, a Bizottságnak a mikro-, kis- és középvállalkozások meghatározásáról szóló 2003. május 6-i 2003/361/EK ajánlása (kkv-ajánlás) 3. cikk (3) bekezdése a kapcsolt vállalkozás fogalmát az irányításhoz hasonlóan definiálja, emiatt is hasznosíthatóak számunkra a döntésben foglaltak.

Az előzetes döntéshozatali eljárásban az Európai Bíróság azzal érvelt, hogy a vállalkozások kapcsolt jellege akár olyankor is megállapítható, ha a fogalom kritériumai formálisan nem teljesülnek, ugyanis a kkv-ajánlást az annak elfogadásához vezető indokok figyelembevételével kell értelmezni. Ebből az következik, hogy a kapcsolt vállalkozások meghatározására szolgáló kritériumok nem kimerítő jellegű (a HaTeFo a felülvizsgálati kérelmében egyébként éppen ennek az ellenkezőjére hivatkozott), amit az Olaszország kontra Bizottság ügyben született döntés is alátámaszt.³¹⁶

Az Európai Bíróság – lényegében megismételve a kkv-ajánlás 3. cikk (3) bekezdésében leírtakat – kijelentette, hogy *„azokat a vállalkozásokat, amelyek között formálisan nem áll fenn a jelen ítélet 28. pontjában felidézett kapcsolat, amelyek azonban gazdasági egységnek minősülnek a valamely természetes személy vagy összehangoltan eljáró természetes személyek csoportja által betöltött szerep miatt, szintén kapcsolt vállalkozásnak kell tekinteni, amennyiben a tevékenységüket vagy annak egy részét ugyanazon érintett piacon vagy szomszédos piacon végzik”*.³¹⁷ Utalt a kkv-ajánlás (12) preambulumbekzdésére is, amely kifejezetten megköveteli a természetes személyek közötti kapcsolatok értékelését azzal, hogy az ilyen kapcsolatok figyelembevétele az érintett piacra³¹⁸ vagy a szomszédos piacokra kell, hogy korlátozódjon.

Az azonos vagy szomszédos piacokon tevékenykedő természetes személyek tehát egy kapcsolt vállalkozást alkotnak, ha versenyjogilag releváns kapcsolatban állnak egymással. Ilyen

³¹⁶ 2004. április 29-i Olasz Köztársaság kontra az Európai Közösségek Bizottsága ítélet, C-91/01., ECLI:EU:C:2004:244, CELEX-szám: 62001CJ0091.

³¹⁷ 2014. február 27-i HaTeFo GmbH kontra Finanzamt Haldensleben ítélet, C-110/13., ECLI:EU:C:2014:114, CELEX-szám: 62013CA0110, 34. pont.

³¹⁸ Az érintett piac meghatározása a Bizottságnak a közösségi versenyjog alkalmazásában az érintett piac meghatározásáról szóló 1997. december 9-i közleménye (97/C 372/03) alapján történik.

kapcsolatról az Európai Bíróság szerint akkor beszélhetünk, ha „*ezek a személyek együttműködnek annak érdekében, hogy befolyásolják az érintett vállalkozások kereskedelmi döntéseit, ami kizárta teszi, hogy ezeket a vállalkozásokat egymástól gazdaságilag függetlennek lehessen tekinteni*”.³¹⁹ Az együttműködésre az ügy körülményeiből lehet következtetni, és az nem vélelmezhető pusztán a felek közötti szerződéses kapcsolat alapján.

A fent megjelölt valamennyi körülményre tekintettel az Európai Bíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy a két társaság – a természetes személyek összehangoltan eljáró csoportján keresztül – egy gazdasági egységet alkot. Külön figyelmet szentelt a természetes személyek közötti rokoni kapcsolatnak, amely – akárcsak az, hogy ugyanazok a személyek látták el a két társaság ügyvezetését – lehetőséget biztosított a kereskedelmi döntések területén való együttműködésre, kizárva a vállalkozások egymástól való gazdasági függetlenségét.

Megállapítható, hogy a természetes személyek egymástól való függetlensége elsősorban az együttműködés függvénye, ami egyetlen mozzanatban nem ragadható meg, hanem csak számos körülmény alapos mérlegelését követően. A természetes személyek közötti rokoni kapcsolatok is ilyennek minősülnek, azonban úgy tűnik, hogy – hasonlóan a szerződésekhez – önmagukban nem elégségesek a vállalkozások függetlenségének megkérdőjelezéséhez, legalábbis a szülő-gyermek kapcsolat esetében.

4.1.2. A NUW Biofuel-ügy³²⁰

Az Európai Bizottság eljárásának tárgyát a Németország által a NUW Nordbrandenburger UmesterungsWerke (a továbbiakban: NUW) számára nyújtani kívánt regionális állami támogatás, valamint azzal összefüggésben a kkv-bónusz alkalmazhatósága adta. Bár a NUW többségi tulajdonosaként (74%) Daniela Sauter csak két másik vállalkozásban rendelkezett a küszöbszámok számítása során releváns piaci részesedéssel (50% és 38%), ugyanakkor családtagjai többségi részesedéseken keresztül 15 további vállalkozást irányítottak. Az Európai Bizottság arra a kérdésre kereste a választ, hogy az ún. Sauter-csoportba tartozó vállalkozások mennyiben alkotnak egyetlen gazdasági egységet.

A döntés a kkv-ajánlásra 3. cikk (3) bekezdésére utal, amikor rögzíti, hogy „*kapcsolt vállalkozásnak tekintendők az olyan vállalkozások, amelyek természetes személyeken vagy együttesen fellépő természetes személyek egy csoportján keresztül meghatározó befolyást gyakorolnak más vállalkozásokra, feltéve, hogy a kapcsolt vállalkozások teljes mértékben, vagy részben ugyanazon a piacon vagy szomszédos piacokon működnek*”.³²¹ A kétlépcsős teszt tehát ugyanaz, mint ami a HaTeFo-ügyben is alkalmazásra került, különbség legfeljebb csak abban figyelhető meg, hogy a NUW Biofuel-ügyben az értékelés kifejezetten a családi kapcsolatokra helyezi a hangsúlyt.

Az Európai Bizottság megállapította, hogy a Sauter-csoportba tartozó vállalkozásokat irányító természetes személyek közötti családi kapcsolatok különösen szorosak: csak hat személy érintett, akik közül öten testvéri, szülő-gyermek vagy házastársi kapcsolatban állnak egymással, vagyis a hagyományos „családmaghoz” tartoznak. A vállalkozások közötti

³¹⁹ 2014. február 27-i HaTeFo GmbH kontra Finanzamt Haldensleben ítélet, C-110/13., ECLI:EU:C:2014:114, CELEX-szám: 62013CA0110, 35. pont.

³²⁰ 2006. június 7-i a Németország által a Nordbrandenburger UmesterungsWerke számára nyújtandó C 8/2005 (N 451/2004) sz. állami támogatásról szóló határozat, C 8/2005., CELEX-szám: 32006D0904.

³²¹ 2006. június 7-i a Németország által a Nordbrandenburger UmesterungsWerke számára nyújtandó C 8/2005 (N 451/2004) sz. állami támogatásról szóló határozat, C 8/2005., CELEX-szám: 32006D0904, 46. pont.

együttműködést ugyanakkor számos egyéb körülmény is alátámasztotta, így többek között az üzletvezetés területén jelentkező összekapcsolódás, a beszállítói és ügyfélkapcsolatok között átfedések vagy a logisztikai eszközök (például épületek, közlekedési eszközök stb.) közös használata.

Miután az Európai Bizottság megállapította, hogy a Sauter-csoport vállalkozásai gazdasági egységet alkotnak, és a különböző vállalkozások vagy ugyanazon, vagy szomszédos piacokon működnek, az állami támogatást a belső piaccal összeegyeztethetetlennek nyilvánította.

4.1.3. A Pollmeier Malchow kontra Bizottság ügy³²²

Az Elsőfokú Bíróság a Pollmeier Malchow kontra Bizottság ügyben szintén állami támogatás tárgyában vizsgálta a családtagok egymástól való függetlenségét. A tényállás szerint a Pollmeier GmbH – az eljárás felperese – R. Pollmeier kizárólagos irányítása alatt áll, aki emellett 1998. június 1-ig 74,25%-os tulajdoni részesedéssel rendelkezett az Inland Wood Specialities, LP, Spokane (a továbbiakban: IWS) társaságban is. 1998. június 1-én R. Pollmeier a IWS 41%-át leánytestvére, 10%-át pedig egy harmadik személyre ruházta át, aminek következtében a tulajdoni részesedése 23,25%-ra csökken.

Az Európai Bizottság akként határozott, hogy a kkv-kra irányadó küszöbszámok számítása során a felperes és az IWS adatait együttesen kell figyelembe venni, mivel azok gazdaságilag összefonódtak egymással. Az Európai Bizottság hivatkozott arra is, hogy a felperes tulajdoni részesedésének átruházása valójában csak a kkv-kra vonatkozó meghatározás kijátszását célozta.

A felperes elsősorban arra hivatkozással fordult az Elsőfokú Bírósághoz, hogy a Bizottságnak a kis- és középvállalkozások meghatározásáról szóló 1996. április 3-i 96/280/EK ajánlása (régii kkv-ajánlás) a gazdasági összefonódás kritériumait kimerítő jelleggel szabályozza, emiatt önmagában nincs relevanciája annak, hogy a társaságok egy család tulajdonában állnak. Az Európai Bizottság ezzel szemben azt hangsúlyozta, hogy a Pollmeier testvérek – R. Pollmeier, a fivére és a leánytestvére – az IWS összesen 89%-ával rendelkeznek, és „tulajdonostársakból álló egyedi alakulatot” alkotnak.

Az Elsőfokú Bíróság nem fogadta el az alperes érvelését, hanem kijelentette, hogy a régi kkv-ajánlás – különösen annak (18), (19) és (22) preambulumbekzdése – éppen azt a célt szolgálja, hogy a kkv-kra vonatkozó meghatározás formai okokra hivatkozással ne legyen megkerülhető, így az IWS a támogatás kedvezményezettjével akár akkor is egy gazdasági egységet alkothat, ha abban R. Pollmeier 25%-os tulajdoni részesedéssel sem rendelkezik. Tekintettel többek között arra, hogy az IWS 89%-ával a Pollmeier testvérek rendelkeztek, valamint a vállalkozáscsoport tagjai azonos vagy hasonló gazdasági tevékenységet folytattak, az Elsőfokú Bíróság megállapította, hogy a társaságok egymással gazdaságilag összefonódtak, és a felperes keresetét elutasította.

4.2. A Gazdasági Versenyhivatal joggyakorlata

Hazánkban az összefonódásokról szóló közlemény – annak 2.10. pontja – világos képet ad arról, hogy a GVH a közeli hozzátartozók által irányított vállalkozások tekintetében miként

³²² 2004. október 14-i Pollmeier Malchow GmbH & Co. KG kontra az Európai Közösségek Bizottsága ítélet, T-137/02., ECLI:EU:T:2004:304, CELEX-szám: 62002TJ0137.

értelmezi a vállalkozások függetlenségének kérdését. Megjegyezzük, hogy a Ptk. 8:1. § (1) bekezdés 1. pontja alapján közeli hozzátartozó „*a házastárs, az egyeneságbeli rokon, az örökbefogadott, a mostoha- és a nevelt gyermek, az örökbefogadó-, a mostoha- és a nevelőszülő és a testvér*”. A Ptk. 8:1. § (4) bekezdése szerint „*testvérnek minősül a féltestvér is*”.

Az összefonódásokról szóló közlemény először az ugyanazon vállalkozásban szavazati joggal bíró közeli hozzátartozók irányítási pozícióját vizsgálja, három forgatókönyvet vázolva fel:

- ha a kölcsönös közeli hozzátartozók együttesen rendelkeznek a vállalkozás irányítását biztosító szavazati joggal, akkor közös irányítóknak minősülnek,³²³
- ha a kölcsönös közeli hozzátartozók közül van olyan, aki önállóan rendelkezik a vállalkozás irányítását biztosító szavazati joggal, akkor a vállalkozás egyedüli irányítás alatt áll;
- ha a természetes személy két közeli hozzátartozójával is képes az irányításhoz szükséges szavazattöbbséget biztosítani, utóbbiak azonban egymásnak nem közeli hozzátartozói, akkor a vállalkozásnak szavazati jogok alapján nincs irányítója.³²⁴

A GVH két esetet különböztet meg akkor, ha a közeli hozzátartozók különböző vállalkozásokban bírnak irányítást biztosító szavazati joggal. Az elsőben azonos kölcsönös közeli hozzátartozók rendelkeznek közös irányítással több vállalkozásban. Ilyenkor az összefonódásokról szóló közlemény szerint az irányított vállalkozások nem függetlenek egymástól, mivel a Tpt. 15. § (1) bekezdése alapján nem függetlenek „*azok a vállalkozások, amelyeket ugyanazok a vállalkozások irányítanak*”.

Számunkra érdekesebb a második eset, amikor a kölcsönös közeli hozzátartozók úgy irányítanak több vállalkozást, hogy nem mindegyikük rendelkezik valamennyi vállalkozásban szavazati joggal. Ilyenkor a Tpt. 15. § (1) bekezdése – mivel a vállalkozások felett irányítással bíró vállalkozások nem azonosak – nem alkalmazható, azonban a GVH arra az álláspontra helyezkedik, hogy ezek a vállalkozások sem függetlenek egymástól, mivel feltételezhető, hogy a közeli hozzátartozók a vállalkozások piaci magatartásának meghatározása során összehangoltan járnak el.³²⁵ Ez a fajta vélelem ugyanakkor megdönthető, ha eltérő bizonyíték áll rendelkezésre (például a közbeszerzési eljárásban tett nyilatkozat, amely szerint a pályázatokat benyújtó vállalkozások egymástól függetlenek).³²⁶

Mindezek alapján kijelenthető, hogy a GVH álláspontja szerint a kölcsönös közeli hozzátartozók – legalábbis főszabály szerint – egymástól nem független vállalkozások, tekintet nélkül arra, hogy együttesen vagy külön-külön rendelkeznek-e irányítást biztosító szavazati joggal az általuk irányított vállalkozásokban.³²⁷

³²³ Megjegyezzük, hogy az összefonódásokról szóló közlemény a tulajdoni részesedések számítása kapcsán a Ptk. 8:2. § (5) bekezdésére, azaz a befolyás szabályaira utal. A kölcsönös közeli hozzátartozók szavazati jogának egybeszámítására több eseti döntés is utal [102/2015. VJ. 34. pont, 99/2016. VJ. 22. pont].

³²⁴ 78/2008. VJ. 11. pont, 99/2016. VJ. 22. pont.

³²⁵ 99/2016. VJ. 23. pont.

³²⁶ 99/2016. VJ. 24. pont.

³²⁷ 99/2016. VJ. 24. pont.

5. Záró gondolatok

A versenyjogi értelemben vett vállalkozás fogalma a versenyjog alanyi és tárgyi hatályát egyaránt meghatározza. A versenyszabályok alanya gyakorlatilag bárki – természetes személy, az állam vagy akár helyi önkormányzat is – lehet, a tárgyi hatály ugyanakkor konkretizálja az absztrakt személyi hatályt.

A vállalkozás fogalma funkcionális megközelítést igényel, vagyis a minősítés kizárólag a kifejtett tevékenység függvénye. Gazdasági tevékenységről akkor beszélhetünk, ha a vállalkozás árut, illetve szolgáltatást kínál valamely piacon. Piac hiányában a tevékenységgel szemben nem támasztható verseny, így okafogyottá válik a versenyszabályok alkalmazása.

A minősítés szempontjából irreleváns a vállalkozás jogi formája és a finanszírozás módja. Bár hazánkban született olyan bírósági döntés, amely a gazdasági tevékenység immanens feltételeként jelölte meg a gazdasági célzatot, vagyis a magatartás nyereségorientált jellegét,³²⁸ azonban a többségi álláspont szerint nonprofit szervezet (például alapítvány) is lehet vállalkozás. Mindebből úgy tűnik, hogy a nonprofit szervezetek esetében el kell határolni egymástól a gazdasági és nem gazdasági jellegű tevékenységeket. Hazánkban az antitröszt jognak – tehát a versenykorlátozó megállapodások jogának, a gazdasági erőfölénnyel való visszaélés tilalmának és a fúziókontrollnak – az alkalmazása azt sem követeli meg, hogy a vállalkozás belföldi székhellyel rendelkezzen, amennyiben a piaci magatartás hatása Magyarország területén érvényesülhet.

A vállalkozásnak minősítés további feltétele a piaci magatartás meghatározása során tanúsított döntési autonómia. Az állam által kötelezően előírt magatartásra a versenyjog nem alkalmazható, az állami közrehatás, ösztönzés vagy jóváhagyás ugyanakkor nem mentesít a versenyszabályok betartása alól. A vállalkozási jelleg tehát piaci döntésenként, esetről esetre vizsgálendő. Hasonlóképpen elhatárolandó az állam közhatalmi (például hatósági) és piaci tevékenysége.

A joggyakorlat számos területen (például sport, közös jogkezelés, munkaerő-közvetítés, kereskedelmi képviselői tevékenység stb.) további alátámasztásául szolgál a fogalom funkcionális jellegének.

A versenyjog nemcsak a versenyszabályok alkalmazhatóságának vizsgálatakor, hanem azt követően – a jogalkalmazás során – is kizárólag a vállalkozások gazdasági tevékenységére koncentrál.

Vállalkozás természetes személy is lehet, több természetes személy pedig akár a Tpvt. szerinti vállalkozáscsoportot is alkothat. A vállalkozáscsoport fogalma – uniós dimenzióban is – ugyanakkor a versenyjogi értelemben vett irányításra épül, ami természetes személyek esetén nehezen tölthető meg tartalommal, emiatt is mutatkozott indokoltnak a szórványosan fellelhető eseti döntések mélyebb elemzése. Ennek során arra kerestük a választ, hogy a természetes személyek mint vállalkozások – a közöttük fennálló hozzátartozói kapcsolatokra is tekintettel – mikor alkotnak egy gazdasági egységet.

Az uniós eseti döntésekből kitűnik, hogy a természetes személyek közötti, egymás kereskedelmi döntéseinek befolyásolása céljából folytatott együttműködés a gazdasági egység

³²⁸ Fővárosi Bíróság 2K. 30.863/2009/8.

központi eleme, ami nem manifesztálódik egyetlen mozzanatban (például szerződéses kapcsolatban), hanem számos körülmény párhuzamos mérlegelését követeli meg. Ilyen körülményként vehetőek számításba a hozzátartozói kapcsolatok is, viszont a bemutatott döntések arra engednek következtetni, hogy a családi kötelék önmagában nem elégséges a függetlenség hiányának bizonyításához, csupán akkor, ha azt számos további körülmény is alátámaszta.

Megjegyezzük, hogy a Bizottságnak a vállalkozások közötti összefonódások ellenőrzéséről szóló 139/2004/EK tanácsi rendelet szerinti egységes jogalkalmazásról szóló 2008. április 16-i közleménye (2008/C 95/01) szintén nem jelenti ki, hogy a családi kapcsolatban álló vállalkozások egy gazdasági egységet alkotnak, illetve nem független vállalkozások.

Ezzel szemben a GVH-nak az összefonódásokról szóló közleménye ellentétes megközelítést alkalmaz: vélelmezi, hogy a kölcsönös közeli hozzátartozók által akár önállóan, akár közösen irányított vállalkozások nem függetlenek egymástól, mivel valószínűnek tartja, hogy a hozzátartozói kapcsolatban álló természetes személyek a vállalkozások piaci magatartását meghatározó döntéseiket összehangoltan hozzák meg. Mégis is úgy látjuk, hogy ez a megoldás – legalábbis anyagi jogi szempontból – nem sokban különbözik az uniós koncepciótól, mivel a vélelem megdönthető.

A vizsgált jogforrások alapján úgy gondoljuk, hogy a kölcsönös közeli hozzátartozói kapcsolat a vállalkozáson belül közös irányítói minőséget alapozhat meg, míg több vállalkozás irányítása esetén főszabály szerint kizárja azok egymástól való függetlenségét. Előbbi esetben a kölcsönös közeli hozzátartozói viszony a hozzátartozók, míg utóbbiban elsősorban az általuk irányított vállalkozások egymástól való függetlensége kapcsán nyer értékelést.

Felhasznált irodalom

Boytha Györgyné – Tóth Tihamér (szerk.): *Versenyjog*. Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, 2010.

Juhász Miklós – Ruzshtiné Juhász Dorina – Tóth András (szerk.): *Kommentár a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvényhez*. Budapest, Gazdasági Versenyhivatal, 2014.

Nyikos Györgyi (szerk.): *Állami támogatások*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2018.

Tobler, Christa – Beglinger, Jacques – Geursen, Wessel: *Az EU versenyjogának szemléltető összefoglalása*. Budapest, HVG-ORAC, 2011.

Tóth Tihamér: *Uniós és magyar versenyjog*. Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kft., 2020.

Whish, Richard: *Versenyjog. Richard Whish Competition Law című könyve hatodik kiadásának magyar fordítása*. Budapest, HVG-ORAC, 2010.

Impresszum

Kiadó: Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Civilisztikai Tanszék

A kiadásért felel: Dr. Deli Gergely rektor

Cím: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.

Postacím: 1441 Budapest, Pf. 60.

E-mail: asztalos.zsofia.agnes@uni-nke.hu

Weboldal: <https://antk.uni-nke.hu/tanszekek/civilisztikai-tanszek/opuscula-civilia/az-opuscula-civilia>

ISSN: 2560-2039 (online)

Szerkesztő: Csitei Béla – Dúl János

A szerkesztőbizottság tagjai: Dr. Auer Ádám, Dr. Barta Judit, Dr. Barzó Tímea, dr. Csitei Béla, Dr. Dúl János, Dr. Muzsalyi Róbert, Dr. Papp Tekla